

НАЦІОНАЛЬНА АСОЦІАЦІЯ
АДВОКАТІВ УКРАЇНИ

БЮЛЕТЕНЬ КОМІТЕТУ З СІМЕЙНОГО ПРАВА НААУ

(інформаційний дайджест новин у сфері сімейного права)
за II квартал 2020 року
Випуск 4

КОМІТЕТ З СІМЕЙНОГО ПРАВА НААУ
2020

ЗМІСТ:

I. НОВИНИ КОМІТЕТУ

1.1. Проведені Комітетом та за участі членів Комітету заходи у сфері сімейного права та короткий огляд їх змісту	3
--	---

II. НОВЕЛИ (АКТУАЛЬНІ ЗМІНИ) ЗАКОНОДАВСТВА

2.1. Закони та інші нормативно-правові акти	9
2.2. Законопроекти	10

III. СУДОВА ПРАКТИКА

3.1. Позиції Конституційного Суду України та практика Верховного Суду.....	18
3.1.1. Справи щодо поділу майна подружжя	18
3.1.2. Справи щодо стягнення аліментів	28
3.1.3. Справи щодо визначення місця проживання дитини	35
3.1.4. Справи щодо визначення походження дітей, позбавлення та поновлення батьківських прав	41
3.1.5. Справи щодо інших сімейно-правових спорів	59
3.2. Практика Європейського суду з прав людини	67

IV. ПУБЛІКАЦІЇ У СФЕРІ ДІЯЛЬНОСТІ КОМІТЕТУ

4.1. Наукові публікації	73
4.2. Дисертації	73
4.3. Публікації, які не відносяться до розряду наукових	73

V. РІЗНЕ

Посилання на відеоматеріали за результатами проведених заходів підвищення кваліфікації	74
--	----

Відповідальний редактор Дайджесту:

Бобак О.В.

Редактори:

Бузанов Д.В., Водоп'ян Т.В., Гаро Г.О., Денисова Т.С.,
Жидачек Т.М., Попіка І.А., Серишева О.С., Черемис А.В.

Контакти:

04070, м. Київ, вулиця Борисоглібська, 3, 2-й поверх

Комітет з сімейного права НААУ

Голова Комітету: Гаро Г.О.

Електронна пошта: g.garo@unba.org.ua

I. НОВИНИ КОМІТЕТУ

1.1. Проведені Комітетом та за участі членів Комітету заходи у сфері сімейного права та короткий огляд їх змісту

**Онлайн міні-тренінг на тему:
«Як сімейному адвокату правильно оформити договір про надання правової допомоги»**

Дата проведення: 7 квітня 2020 року.

Місце проведення: онлайн-платформа Zoom.

Модератором зустрічі був адвокат, член Комітету Дмитро Незвіський.

Перед початком тренінгу кожен член Комітету поділився своїм договором, який використовує у своїй практиці. Всі змогли побачити та порівняти договори колег, зробити власні висновки щодо оформлення.

Безпосередньо під час тренінгу обговорювали такі питання:

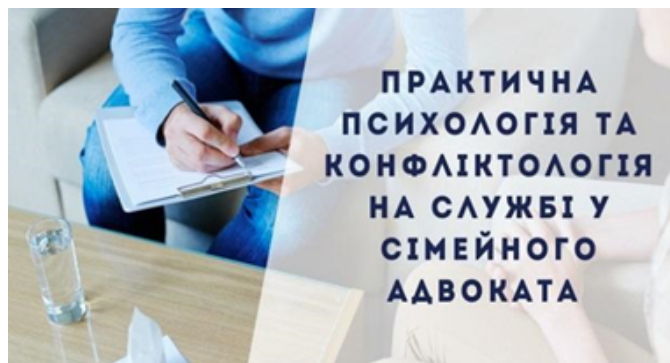
- Правові вимоги щодо договору відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та Цивільного кодексу України;
- Перелік повноважень, які варто зазначати у договорі;
- Доцільність у договорі пункту про надання права доступу на використання персональних даних клієнта;
- Можливі варіанти визначення у договорі гонорару адвоката та компенсації витрат з метою уникнення непорозумінь з клієнтами.

Члени Комітету дійшли спільної думки, що чіткий та юридично досконалий договір про надання правової допомоги формується з досвідом.

**Онлайн зустріч-обговорення теми:
«Практична психологія та конфліктологія на службі у сімейного адвоката»**

Дата проведення: 7 квітня 2020 року.

Місце проведення: онлайн-платформа Zoom.

Тематика зустрічі супроводжувалася загальною ідеєю: «Чому важливо адвокату мати не лише правові знання законодавства, а також навички психолога? Кожного дня до адвокатів звертаються люди з різним емоційним станом. І зазвичай він тривожний або й навіть нестабільний. Тому, аби захисник зумів зосередитись на проблемі, він має знати техніки збереження нейтральності та власного психічного здоров'я.»

Модератором зустрічі була член Комітету та адвокат Інга Дробінова. За 4 роки адвокатської практики вона неодноразово працювала із клієнтами, які постраждали від психологічного домашнього насильства. Як зазначає Інга, найперше завдання адвоката в таких справах - відновити емоційний стан клієнта. Спершу потрібно звернутися за допомогою психолога, звісно, якщо клієнт згоден, а якщо ні, тоді варто адвокату застосувати психологічні прийоми. А після відновлення емоційного стану - будувати стратегію правового захисту у справі.

Найголовніше у таких категоріях справ - довести причинно-наслідковий зв'язок між діями кривдника та наслідками, що настали у потерпілого. Тому важливо зібрати доказову базу:

- подані заяви та відповіді з поліції, витяги з ЄРДР;
- висновки лікарів, зокрема сімейного лікаря;
- комплексну психологічну експертизу або висновок психолога/психіатра/психотерапевта.

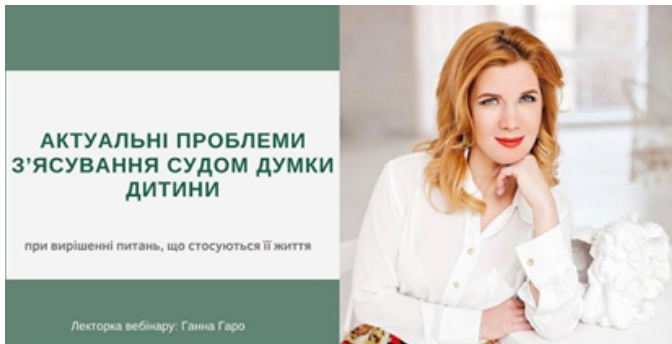
Також, не менш важливо, захиснику об'єктивно оцінювати ситуацію. Бувають випадки, коли заявник інсценує домашнє насильство - один з подружжя безпідставно звинувачує іншого з метою привернути увагу до іншої проблеми в родині.

За результатами зустрічі члени комітету дійшли взаємної згоди про потребу розвитку кожному адвокату із сімейного права з hard skills і практичних навичок спілкування з клієнтами, які перебувають у сімейному конфлікті.

Вебінар Ганни Гаро: «Актуальні проблеми з'ясування судом думки дитини при вирішенні питань, що стосуються її життя»

Дата проведення: 29 квітня 2020 року.

Місце проведення: онлайн платформа ВША НААУ.

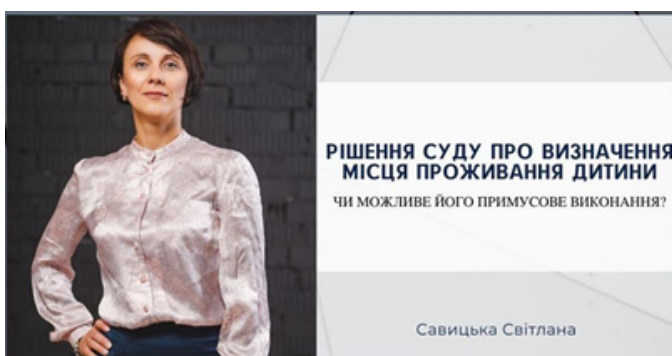
Під час вебінару розглянуто наступні питання:

- Врахування думки дитини при вирішенні питань, що стосуються її життя;
- Чи обов'язково думка дитини враховується судом?;
- Розгляд проблемних аспектів;
- Зміст поняття «найкращі інтереси дитини»;
- Забезпечення найкращих інтересів дитини;
- Окремі категорії справ: спори щодо позбавлення батьківських прав.

Вебінар Світлани Савицької: «Рішення суду про визначення місця проживання дитини: чи можливе його примусове виконання?»

Дата проведення: 21 травня 2020 року.

Місце проведення: онлайн платформа ВША НААУ.

Під час вебінару розглянуто наступні питання:

- Якими можуть бути резолютивні частини судових рішень у даній категорії справ, від чого це залежить;

- Чи завжди рішення суду у справах про визначення місця проживання дитини може мати зобов'язальну частину?;
- Чому в Україні існує думка, що рішення суду про визначення місця проживання не підлягає виконанню?;
- Проаналізуємо Закон України «Про виконавче провадження» для з'ясування наявності механізмів для виконання судового рішення у даній категорії справ;
- Розглянемо судові рішення інших країн, пов'язані з передачею опіки над дитини одному із батьків.

Вебінар Ольги Сєришевої: «Визнання та виконання рішення суду про стягнення аліментів на дитину, якщо боржник проживає за кордоном»

Дата проведення:

22 травня, 16 червня 2020 року.

Місце проведення: онлайн платформа ВША НААУ.

Під час вебінару розглянуто наступні питання:

- Правове регулювання питання визнання та виконання рішення суду про стягнення аліментів;
- Дії адвоката щодо визнання та виконання рішенням суду про стягнення аліментів;
- Підготовка документів та оформлення заяви про визнання та виконання рішення суду;
- Процедура подання заяви про визнання та виконання рішення суду;
- Порядок оформлення та подання клопотання про визнання та виконання рішення суду відповідно до Конвенції про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах;
- Розгляд проблемних питань, що можуть виникнути під час визнання та виконання рішення суду про стягнення аліментів.

Дводенний курс «Булінг: попередження, відповідальність, захист. Навчання без страху»

Дата проведення: 23–24 травня 2020 року.

Місце проведення: ВША НААУ (м. Київ, вул. Борисоглібська 3, 6 поверх).

Лектори: Лариса Гретченко, Михайло Дяденко, Роман Коваль, Уляна Ковна.

Антибулінговий навчальний курс охоплював дискусійні питання законодавчого врегулювання булінгу, педагогічних, психологічних та медичних наслідків цькування, юридичної відповідальності за його вчинення та приховування, перспективи та проблематику судового захисту, альтернативні способи врегулювання конфлікту, дієві методи попередження та ефективного захисту, а також роль адвоката у справах про цькування.

Вебінар Наталії Паламарчук «Рекомендації щодо ефективного виконання у примусовому порядку рішень судів про стягнення аліментів на дітей»

Дата проведення: 27 травня 2020 року.

Місце проведення: онлайн платформа ВША НААУ.

Під час вебінару розглянуто наступні питання:

- Рекомендації на етапі підготовки до відкриття виконавчого провадження;
- Рекомендації після відкриття виконавчого провадження.

Вебінар Ганни Гаро: «Побудова успішного захисту в сімейних спорах»

Дата проведення: 27 травня 2020 року.

Місце проведення: онлайн платформа ВША НААУ.

Під час вебінару розглянуто наступні питання:

- Роль первинної консультації з клієнтом по сімейній справі для вироблення стратегії захисту;
- Основні лайфхаки для досягнення ефективності первинної консультації по сімейній справі;
- Етапи підготовки до побудови стратегії захисту по сімейній справі.

Онлайн міні-тренінг на тему: «Відновне правосуддя. Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні злочину»

Дата проведення: 27 травня 2020 року.

Місце проведення: онлайн-платформа Zoom.

Модератором зустрічі була **Мирослава Аннюк** – адвокат та медіатор, яка працює керівницею відділу забезпечення якості правової допомоги та підвищення кваліфікації її надавачів в регіональному центрі.

Мирослава розповіла учасникам, що у 2019 році було розпочато пілотний проєкт «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні злочину», відповідно до Наказу Міністерства юстиції України та Генеральної прокуратури України. Дана програма відноситься до медіаційних процедур та успішно зарекомендувала себе як результативна у Львові, Одесі, Миколаєві, Харкові, Донецьку та Луганську. Цього року програму запускають в інших регіонах.

Відновне правосуддя характеризується врегулюванням протиріч між неповнолітнім підозрюваним (обвинуваченим) у вчиненні злочину невеликої чи середньої тяжкості та постраждалою стороною, результатом якого є усвідомлення неповнолітнім своєї вини, примирення сторін та укладення угоди цивільно-правового характеру про врегулювання протиріч.

Також модератор пояснила:

- хто є учасниками процедури та має право звертатися;
- мету, правові підстави та очікувані результати відновного правосуддя.

Після доповіді учасники міні-тренінгу обговорили актуальні питання щодо добровільного виходу учасників з процедури та проблематику залучення потерпілого до медіації.

Вебінар Ганни Гаро: «Сімейні спори: тенденції 2020»

Дата проведення: 28 травня 2020 року.

Місце проведення: онлайн платформа ВША НААУ.

Під час вебінару розглянуто наступні питання:

- Проблематику вирішення сімейних спорів у зв'язку зі світовою пандемією COVID19;
- Огляд новел процесуального законодавства у 2020 році;
- Аналіз ключової судової практики ВС у 2020 році.

Засідання Комітету та міні-тренінг на тему: «Дієвість інституту присяжних з точки зору присяжного» онлайн

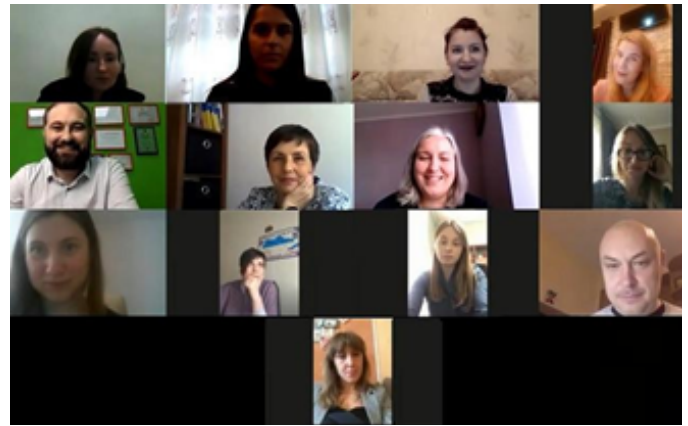
Дата проведення: 3 червня 2020 року.

Місце проведення: онлайн-платформа Zoom.

Розпочала онлайн-засідання Голова Комітету Ганна Гаро, яка подякувала колегам за активну роботу та запропонувала сформувати план діяльності Комітету на наступні місяці.

Серед пріоритетних напрямків роботи було обрано:

- завершення написання запланованих методичних рекомендацій із актуальних сфер правового регулювання сімейних відносин;
- підготовка бюлетеня Комітету за 2 квартал 2020 року;
- організація тематичного тижня, зокрема: написання аналітичних статей;
- планування I Міжнародного сімейного форуму, круглих столів на актуальні та болючі процесуальні теми;
- запуск онлайн-проектів для підвищення кваліфікації адвокатів.

Після визначення напрямів діяльності Комітету, було проведено міні-тренінг.

Модератором заходу виступила адвокат та член Комітету **Ірина Попіка**, яка в минулому була присяжною в Броварському міськрайонному суді Київської області.

У своєму виступі модератор охарактеризувала інститут суду присяжних, як він діє на практиці та в яких справах застосовується. Розповіла членам Комітету проблематику при запровадженні цього інституту у цивільних та сімейних справах.

Учасникитренінгуобговорилипроблематикуфаховостітаповної оцінки розглянутої справи присяжними, затягування розгляду справи через відсутність у присяжного відповідальності за неприбуття на засідання, належного технічного забезпечення присутності присяжних у судовому залі. Активну участь у дискусії взяла член Комітету, адвокатка Тамара Денисова, яка в минулому працювала суддею Борщівського районного суду Тернопільської області та мала досвід роботи з присяжними.

Наприкінці заходу члени Комітету прийшли до спільного висновку, що на практиці інститут суду присяжних у сімейних справах має недосконале врегулювання в українському законодавстві.

Онлайн міні-тренінг на тему: «Інновації, які спрощують життя адвоката»

Дата проведення: 10 червня 2020 року.

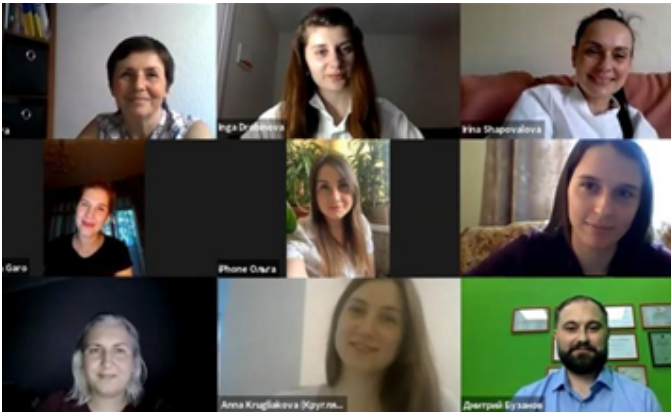
Місце проведення: онлайн-платформа Zoom.

Модератором зустрічі була адвокат, член Комітету **Інга Дробінова**.

На заході обговорювали різні лайфхаки та сервіси, які допомагають сімейному адвокату швидше та продуктивніше вирішити юридичні справи та особисті задачі.

Щодо юридичних лайфхаків, модератор поділилася з учасниками ресурсами, за допомогою яких можна знайти детальну інформацію про контрагента (zareestrowane рухоме та нерухоме майно). Серед них: Vkursi, YouControl, Opendatabot та інші.

Також, модератор розповіла про зручність відправки адвокатських запитів електронною поштою mail.gov.ua. Адже, відправивши адвокатський запит із цього ресурсу, Ви зможете відстежити чи отримали та відкрили лист адресати, тим самим довести факт відправки/отримання такого листа.

Щодо оптимізації та плануванню особистих задач, Інга порадила наступні ресурси:

- Планери: Atlassian JIRA, Planfix, Slack, Trello (креативне оформлення задач);
- Сканери документів для смартфонів: Fine Scanner;
- Зберігачі документів: Google Диск, Dropbox;
- Фіксування часу роботи, виконання завдання: Asana.

Використовуючи такі програми, Ви зможете зекономити власний час, налаштувати чіткість в роботі та мати всі документи/задачі під рукою.

Онлайн-зустріч на тему: «Медіація. Критерії медіабельності сімейних справ. Конфлікт»

Дата проведення: 10 червня 2020 року.

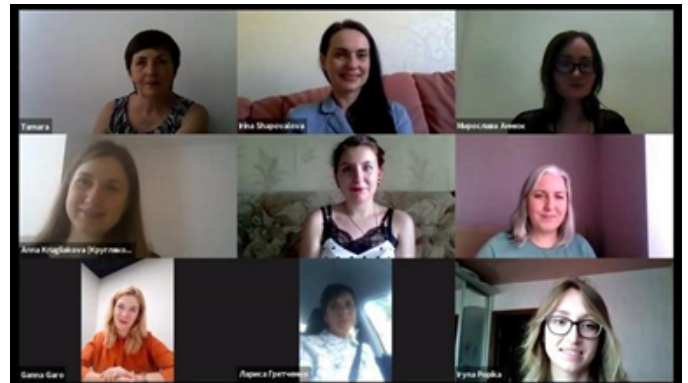
Місце проведення: онлайн-платформа Zoom.

Модераторами заходу були члени Комітету, адвокати, медіатори Мирослава Аннюк та Анна Круглякова.

Розпочала зустріч Мирослава Аннюк із виступу щодо загальних положень та законодавчих аспектів в Україні про медіацію, особливості процедури та критерії медіабельності сімейних справ.

Модератор для обговорення порушила питання медіабельності справ пов'язаних із домашнім насиллям, булінгом. Думки учасників розділилися, - колеги дійшли висновку, що кожен випадок індивідуальний та в залежності від обставин та намірів сторін можна визначити чи доцільно проводити медіацію між сторонами конфлікту.

Другу частину міні-тренінгу відкрила Анна Круглякова. Вона процитувала вираз відомого світового конфліктолога Чарльза Ліпстона: «Якщо у Вашому житті не має конфліктів - то перевірте чи є у Вас пульс» та розповіла про сімейні конфлікти, їх особливості, етапи та фактори конфліктів.

Також учасники дискутували над думкою чи є конфлікт позитивним явищем, чи все таки це лише негатив. Справді, конфлікт деякою мірою є позитивним явищем, адже саме в ньому зароджується істина та відповідно вирішення спору.

Міні-тренінги це чудова можливість розвинути свої навички, тому Комітет з сімейного права запрошує всі комітети НААУ приєднуватися до організації таких заходів.

Вебінар Тетяни Водоп'ян: «Право дитини на користування житлом: судова практика»

Дата проведення: 30 червня 2020 року.

Місце проведення: онлайн платформа ВША НААУ.

Під час вебінару розглянуто наступні питання:

- Право на житло;
- Постанова КМУ № 431 від 01.06.2020 Про внесення змін до Правил реєстрації місця проживання;
- ст. 18 ЗУ «Про охорону дитинства»;
- ст.12 ЗУ «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей»;
- ст. 177 Сімейного кодексу України;
- Практика ЄСПЛ.

Крім того, члени Комітету активно працюють у напрямку створення наукових статей та науково-аналітичних матеріалів. Так, за період 2 кварталу 2020 року Комітетом з сімейного права було опубліковано наступні статті:

- 1 Як дотримуватись встановленого графіку побачень з дитиною під час карантину? (Член Комітету Тетяна Жидачек).
<https://cutt.ly/hsEQv5b>
- 2 Юридичний аналіз добровільної згоди на «самоізоляцію» (Члени Комітету Дмитро Бузанов та Вікторія Валах).
<https://cutt.ly/isEQQy5>
- 3 Вашу дитину відрахували зі школи: як захистити порушене право на освіту? (Голова Комітету Ганна Гаро та Заступник Голови Комітету Лариса Гретченко).
<https://cutt.ly/9sEQRzE>
- 4 Як ділити майно, якщо ви проживали у фактичних шлюбних відносинах (без державної реєстрації шлюбу)? (Голова Комітету Ганна Гаро).
<https://cutt.ly/xsEQUdG>
- 5 Борги подружжя: як бути при поділі майна? (Член Комітету Оксана Бобақ).
<https://cutt.ly/AsEQPSO>
- 6 Казка про переваги поділу подружнього майна в договірному порядку (Голова Комітету Ганна Гаро).
<https://cutt.ly/GsEQDLk>
- 7 Спір про поділ майна подружжя: перша консультація в сімейного адвоката (Голова Комітету Ганна Гаро).
<https://cutt.ly/7sEQHOQ>
- 8 Найкращі інтереси дитини: актуальні питання судової практики (Заступник Голови Комітету Лариса Гретченко).
<https://cutt.ly/2sEQK9c>
- 9 Кримінальний аспект у справах поділу подружнього майна (Голова Комітету Ганна Гаро спільно з заступником Голови Комітету НААУ з кримінального права та процесу Юрієм Бауманом).
<https://cutt.ly/FsEQXzY>

Комітет НААУ з сімейного права підготував Бюлетень (інформаційний дайджест новин з сімейного права) за 1 квартал 2020 року

У Бюлетні представлено новини комітету, новели (актуальні зміни) до законодавства, огляд судової практики, перелік наукових публікацій, дисертацій та інших публікацій у сфері діяльності комітету, а також покликання на відеоматеріали заходів підвищення кваліфікації.

Посилання на Бюлетень: <https://cutt.ly/ssEQsid>

Комітетом НААУ з сімейного права у співпраці з Центром сімейно-правових досліджень та Вищою школою адвокатури НААУ підготовлено методичні рекомендації для адвокатів «Найкращі інтереси дитини у цивільному провадженні».

Посібник видано в рамках серії методичних рекомендацій «Адвокат дитини».

Посібник покликаний звернути увагу адвокатів на особливості статусу дитини у цивільному провадженні та надання правової допомоги з метою забезпечення найкращих інтересів дітей у цивільних та сімейних справах за участю дитини чи щодо дитини.

Методичні рекомендації підготовлені колективом авторів – сімейними адвокатами, членами Комітету НААУ з сімейного права, які практикують у сфері захисту прав та інтересів дитини у сімейних спорах, працюють із дитиною як суб'єктом у цивільному судочинстві, розвивають поняття адвоката дитини в теоретичній, законодавчій та практичній площині, є ідеологами та лекторами навчального курсу у Вищій школі адвокатури НААУ «Адвокат дитини».

Посилання на методичні рекомендації: <https://cutt.ly/KsEESZh>

II. НОВЕЛИ (АКТУАЛЬНІ ЗМІНИ) ЗАКОНОДАВСТВА

2.1. Закони та інші нормативно-правові акти

Указ Президента України «Про Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі»

З метою забезпечення додержання конституційних прав та свобод дитини, гарантій з охорони дитинства, реалізації прав дітей на освіту, безпечно для життя і здоров'я освітнє середовище, збереження та зміцнення здоров'я підростаючого покоління схвалено Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі.

Національна стратегія розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі (далі – Національна стратегія) розроблена на основі аналізу сучасного стану освітнього середовища та забезпечення охорони життя і здоров'я учасників освітнього процесу.

Розроблення Національної стратегії обумовлене необхідністю побудови безпечного та здорового освітнього середовища у новій українській школі для забезпечення прав дітей на освіту, охорону здоров'я, створення умов для надання учням якісних освітніх та медичних послуг. Формування безпечного та здорового освітнього середовища сприятиме кращій реалізації інтелектуального, фізичного, соціального та емоційного розвитку учнів, їх потенціалу, а також матиме позитивний вплив на стан громадського здоров'я, економіки та демографії в цілому в Україні.

З повним текстом указу можна ознайомитись за посиланням: <https://cutt.ly/xpCnqLw>

Постанова Кабінету Міністрів України від 01.06.2020 р. № 475 «Деякі питання провадження діяльності з усиновлення дітей»

Вносяться зміни до Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 8 жовтня 2008 р. № 905 (Офіційний вісник України, 2008 р., № 79, ст. 2660; 2019 р., № 56, ст. 1946) з метою спрощення процедури усиновлення дітей під час карантину у зв'язку із поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, зокрема

З повним текстом постанови можна ознайомитись за посиланням: <https://cutt.ly/GpCjW4K>

Постанова Кабінету Міністрів України від 01.06.2020 р. № 703-р «Про затвердження плану заходів з реалізації II етапу Національної стратегії реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017–2026 роки»

Затверджено: план заходів з реалізації II етапу Національної стратегії реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017–2026 роки (далі – план заходів); показники ефективності його реалізації.

З повним текстом постанови можна ознайомитись за посиланням: <https://cutt.ly/3pCzZ2p>

Наказ Міністерства юстиції України від 20.05.2020 № 1717/5 «Про внесення змін до наказу Міністерства юстиції України від 29 серпня 2018 року № 2825/5»

З метою створення сприятливих умов, спрямованих на спрощення доступу громадян до адміністративних послуг у сфері державної реєстрації актів цивільного стану вносяться зміни згідно, яких адміністративні послуги з державної реєстрації народження, смерті надаються через центри надання адміністративних послуг, утворені згідно із Законом України «Про адміністративні послуги», за наявності можливості їх надання органами державної реєстрації актів цивільного стану у строки, визначені законом.

З повним текстом наказу можна ознайомитись за посиланням: <https://cutt.ly/KpCEXYp>

Постанова Верховної Ради України «Про стан соціального захисту дітей та невідкладні заходи, спрямовані на захист прав дитини в Україні» від 17.01.2020 року

У зв'язку з накопиченням проблемних питань у сфері забезпечення та захисту прав дитини, виникненням нових викликів, пов'язаних із збройним конфліктом на сході України, безсистемним реформуванням базових процедур та структур, завдання яких полягає у забезпеченні та дотриманні прав дітей, які становлять шосту частину українського соціуму, було прийнято вказану постанову про вжиття заходів в межах повноважень для захисту інтересів держави, зокрема прав дітей, Кабінету Міністрів України, Міністерствам, Національній поліції України, Офісу Генерального прокурора, Верховному Суду.

З повним текстом постанови можна ознайомитись за посиланням: <https://cutt.ly/vtZybdV>

2.2. Законопроекти

Проект Закону «Про внесення змін до Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» щодо забезпечення державного фінансування утримання дітей-сиріт, позбавлених батьківського піклування, незалежно від форми власності закладу, в якому вони перебувають»

**Номер, дата реєстрації:
3391 від 24.04.2020**

**Суб'єкт права законодавчої ініціативи:
Народний депутат України**

**Ініціатори законопроекту:
Третякова Галина Миколаївна, Верещук Ірина Андріївна, Гривко Сергій Дмитрович, Струневич Вадим Олегович, Арсенюк Олег Олександрович, Остапенко Анатолій Дмитрович, Крейденко Володимир Вікторович, Літвінов Олександр Миколайович, Каптелов Роман Володимирович, Фролов Павло Валерійович, Гайду Олександр Васильович, Медяник В'ячеслав Анатолійович, Чернявський Степан Миколайович, Колісник Анна Сергіївна, Копиленко Олександр Любимович, Мезенцева Марія Сергіївна, Лічман Ганна Василівна, Мотовиловець Андрій Вікторович, Задорожній Микола Миколайович, Шуляк Олена Олександрівна, Безгін Віталій Юрійович, Дубнов Артем Васильович, Коваль Ольга Володимирівна, Подгорна Вікторія Валентинівна, Яковлева Неллі Іллівна.**

Головний комітет: Комітет з питань гуманітарної та інформаційної політики

Інші комітети: Комітет з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів, Комітет з питань правової політики, Комітет з питань молоді і спорту, Комітет з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування, Комітет Верховної Ради України з питань прав людини, деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій у Донецькій, Луганській областях та Автономної Республіки Крим, міста Севастополя, національних меншин і міжнародних відносин, Комітет з питань бюджету, Комітет з питань антикорупційної політики, Комітет з питань інтеграції України з Європейським Союзом.

Статус: Надано для ознайомлення.

З пояснювальної записки:

Згідно з інформацією, наданою Департаментом забезпечення прав дітей та оздоровлення Міністерства соціальної політики України (лист від 30.01.2020 р. № 1330/0/290-20/37) в Україні функціонує 39 закладів недержавної форми власності, створених благодійними, релігійними, громадськими та

іншими організаціями, фондами, основною спеціалізацією, яких є соціально-психологічна реабілітація дітей. З ними тісно співпрацюють міські та районні служби у справах дітей та сім'ї, які направляють дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також дітей, які опинилися у складних життєвих обставинах, на утримання та надання їм необхідної допомоги і реабілітації. На сьогодні у цих закладах перебуває 227 дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Усі витрати на утримання дітей ці установи покривають з власного фінансування або благодійної допомоги, без допомоги держави. Адже відповідно до статті 9 діючого Закону «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» не передбачено державне фінансування на утримання дітей-сиріт, які перебувають у закладах недержавної форми власності.

Відповідно до абзацу 3 ст. 52 Конституції України, «Утримання та виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, покладається на державу. Держава заохочує і підтримує благодійницьку діяльність щодо дітей».

Частиною 1 статті 4 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» передбачено: «Заходи соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також осіб із їх числа гарантуються, забезпечуються та охороняються державою». Частиною 2 статті 4 цього ж Закону встановлено: «Державні соціальні стандарти для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також осіб із їх числа, встановлюються незалежно від того, де така дитина або особа перебуває на утриманні та вихованні, на рівні, не меншому за встановлений прожитковий мінімум для осіб відповідного віку».

Із 2020 року середньомісячний розмір соціального забезпечення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування у прийомних сім'ях та дитячих будинках сімейного типу становить 2,5 розміру прожиткового мінімуму для дітей відповідного віку (на дитину до 6 років – 4 448 грн; від 6 до 18 років – 5 545 гривень). Для дітей з інвалідністю з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, розмір такої допомоги становить 3,5 розміру прожиткового мінімуму (на дитину до 6 років – 6 227 грн; від 6 до 18 років – 7 763 гривень).

Вказані норми законодавства вимагають однакового підходу до всіх дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, незалежно в якому закладі вони перебувають: державному чи недержавному. Окрім цього, невиклата соціального забезпечення дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування є прямим порушенням їх прав та Конституції України.

У зв'язку із необхідністю забезпечення прав дитини на отримання фінансування для її утримання, заклади недержавної форми власності вдаються до подвійної форми влаштування дитини: до закладу, як вихованця за направленням ССДС (Служба у справах дітей та сім'ї) і, одночасно, під опіку до одного з вихователів закладу або директора, що суперечить п. 35 Постанови КМУ №866 та в подальшому унеможливує влаштування вихованців до сімейних форм виховання, окрім усиновлення.

Цілями та завданнями законопроекту є:

- захист конституційних прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування шляхом забезпечення державного фінансування на їх утримання незалежно від форми власності закладу, де вони перебувають;
- створення належних умов для соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;
- створення додаткових умов щодо забезпечення якісної соціально-психологічної реабілітації більшої кількості дітей, підготовки до проживання в сім'ї, підготовки підлітків до самостійного життя, налагодження, відновлення контактів з рідними, близькими, сприяння реалізації права кожної дитини на виховання в сім'ї та влаштування в сімейні форми виховання;
- забезпечення реалізації принципу «гроші ходять за дитиною»;
- усунення подвійної форми влаштування дітей у закладах недержавної форми власності.

Проект Закону України пропонує частину 1 статті 9 викласти в такій редакції:

«Витрати на утримання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також осіб із їх числа у сім'ях опікунів, прийомних сім'ях, дитячих будинках сімейного типу, у закладах незалежно від форм власності фінансуються з державного, обласних бюджетів, бюджету Автономної Республіки Крим, бюджетів міст Києва та Севастополя, інших джерел, не заборонених законодавством».

Проект Закону «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо захисту прав та інтересів дитини у разі затримання або тримання під вартою її батьків»

Номер, дата реєстрації: 3603 від 05.06.2020

Суб'єкт права законодавчої ініціативи: Народний депутат України

Ініціатори законопроекту: Яцик Юлія Григорівна, Бакумов Олександр Сергійович, Кива Ілля Володимирович, Куницький Олександр Олегович, Мамка Григорій Миколайович, Мамоян Суто Чолоєвич, Мінько Сергій Анатолійович, Монастирський Денис Анатолійович, Арахамія Давид Георгійович, Верещук Ірина Андріївна, Чорний Дмитро Сергійович, Поляков Антон Едуардович.

Головний комітет: Комітет з питань правоохоронної діяльності

Інші комітети: Комітет з питань правової політики, Комітет з питань гуманітарної та інформаційної політики, Комітет з питань молоді і спорту, Комітет з питань бюджету Комітет з питань антикорупційної політики, Комітет з питань інтеграції України з Європейським Союзом.

Статус: Включено до порядку денного.

3 пояснювальної записки:

Під час аналізу законодавства на предмет дотримання прав дитини встановлено, що на сьогодні є не врегульованим питання захисту прав дитини, у разі якщо до батьків застосовано такий захід забезпечення кримінального провадження як затримання та запобіжний захід у вигляді тримання під вартою.

Внаслідок того, що дитина у зазначеній ситуації фактично залишається без піклування батьків та зазнає негативного психо-емоційного впливу, захист її інтересів потребує особливої уваги з боку держави.

Відповідно до статті 24 Закону України «Про охорону дитинства» посадові особи органів державної влади та органів місцевого самоврядування, поліцейські, працівники відповідних структурних підрозділів місцевих державних адміністрацій, житлово-експлуатаційних організацій, навчальних закладів, громадяни та інші особи, яким стало відомо про факт залишення дитини без опіки (піклування) батьків, зобов'язані негайно повідомити про це органи опіки та піклування за місцем знаходження дитини.

Також відповідно до пункту 4 Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.09.2008 № 866, особи, яким стало відомо про факт залишення дитини без батьківського піклування, зобов'язані негайно повідомити про це службу у справах дітей за місцем виявлення дитини.

Орган опіки та піклування повинен з'ясувати іншу інформацію щодо дитини, що має істотне значення, та вжити заходів щодо забезпечення її прав та інтересів.

Таким чином, законодавством України на орган опіки та піклування покладено обов'язок вжиття заходів щодо захисту прав дитини, яка залишилася без піклування батьків, у тому числі у зв'язку з перебуванням її батьків під вартою на час слідства.

Проте зазначені положення законодавства у сфері охорони дитинства не узгоджуються з нормами кримінального процесуального законодавства, яким у своїй діяльності керуються представники правоохоронних органів та суд.

Так, затримання особи можливе за наявності відповідної ухвали слідчого судді, суду або у передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України випадках без такої (статті 207, 208 Кримінального процесуального кодексу України). Проте жодна із таких процедур не передбачає обов'язок службових осіб, уповноважених на затримання особи, слідчого, прокурора інформувати органи опіки та піклування про дитину, яка внаслідок таких процесуальних дій залишилася без догляду та піклування батьків.

Таким чином, при здійсненні затримання особи на підставі ухвали слідчого судді, суду про дозвіл на затримання з метою приводу та затримання без ухвали слідчого судді, суду (із наступним застосуванням запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою) необхідно враховувати те, що дитина може залишитись без догляду та необхідного піклування на тривалий час, а затримані у таких випадках батьки не зможуть забезпечити захист її інтересів.

Проектом пропонується доповнити:

- статтю 191 КПК України частиною дев'ятою такого змісту: «9. Уповноважена службова особа, яка на підставі ухвали слідчого судді, суду про дозвіл на затримання, затримала особу, зобов'язана негайно повідомити про наявність на утриманні затриманої особи дитини, яка залишається без догляду, орган опіки та піклування за місцем знаходження такої дитини для вжиття необхідних заходів щодо тимчасового влаштування дитини. Про вжиті заходи уповноважена службова особа інформує затриману особу, прокурора, слідчого суддю, суд і приєднує копію листа до матеріалів кримінального провадження»;
- статтю 194 КПК України частиною дев'ятою такого змісту: «9. У разі наявності в особи, відносно якої застосовано запобіжний захід тримання під вартою, дитини, яка перебуває на утриманні підозрюваного, обвинуваченого та залишається без догляду у зв'язку із застосуванням вказаного запобіжного заходу, слідчий, прокурор звертається до органу опіки та піклування за місцем знаходження такої дитини для вжиття необхідних заходів щодо тимчасового влаштування дитини. Про вжиті заходи слідчий, прокурор письмово повідомляє підозрюваного, обвинуваченого, слідчого суддю, суд і приєднує копію листа до матеріалів кримінального провадження»;
- статтю 213 КПК України частиною шостою такого змісту: «6. У разі наявності на утриманні затриманої особи дитини, яка залишилась без догляду, уповноважена службова особа, що здійснила затримання, зобов'язана негайно повідомити про це орган опіки та піклування за місцем знаходження такої дитини для вжиття необхідних заходів щодо тимчасового влаштування дитини. Про вжиті заходи уповноважена службова особа, що здійснила затримання, письмово повідомляє затриманого, слідчого, прокурора, слідчого суддю, суд і приєднує копію листа до матеріалів кримінального провадження».

Проект Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування системи інституційного догляду та виховання дітей»

Номер, дата реєстрації: 3587-1 від 19.06.2020

Суб'єкт права законодавчої ініціативи: Народний депутат України

Ініціатори законопроекту: Королевська Наталія Юріївна, Павленко Юрій Олексійович, Солод Юрій Васильович.

Головний комітет: Комітет з питань гуманітарної та інформаційної політики

Інші комітети: Комітет з питань здоров'я нації, медичної допомоги та медичного страхування, Комітет з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування, Комітет з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів, Комітет з питань освіти, науки та інновацій, Комітет Верховної Ради України з питань прав людини, деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих

територій у Донецькій, Луганській областях та Автономної Республіки Крим, міста Севастополя, національних меншин і міжнаціональних відносин, Комітет з питань молоді і спорту, Комітет з питань бюджету, Комітет з питань антикорупційної політики, Комітет з питань інтеграції України з Європейським Союзом.

Статус: Надано для ознайомлення.

3 пояснювальної записки:

Законопроектом пропонується:

- провадити реорганізацію та перетворення дитячих будинків та будинків дитини без конкретно визначеного строку та за погодженням відповідно з Міносвіти та МОЗу, що забезпечить більші можливості для адаптації відповідних закладів для роботи в нових умовах та напрацювання досвіду реорганізації з максимальним вивченням потреб дітей та батьків;
- у зв'язку з цим пропонується не виключати дитячі будинки та будинки дитини із системи дошкільної освіти;
- залишити можливість перетворення існуючих шкіл-інтернатів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, шкіл-інтернатів для дітей, які потребують соціальної допомоги, у дитячі будинки з віднесенням їх до сфери Мінсоцполітики;
- не розширювати підстави для позбавлення батьківських прав та не зменшувати строк (з 6 до 2 місяців) щодо відсутності батьківського піклування як підстави для позбавлення батьківських прав, оскільки це матиме ризики необ'єктивного вивчення ситуації у сім'ї та безпідставного позбавлення батьківських прав;
- не підтримувати урядову ініціативу щодо припинення призначення та виплати державної допомоги одиноким матерям та малозабезпеченим сім'ям на дітей, влаштованих на цілодобове перебування (від чотирьох ночівель на тиждень) до закладу освіти, так як це сприятиме більш глибокому збіднінню таких сімей, оскільки в країні не забезпечено належні державні соціальні стандарти, які б давали змогу населенню достойно жити, а не виживати;
- вирішити питання фінансування перебування курсантів із числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, під час канікул, а також виплати їм коштів на харчування та інші побутові потреби, якщо вони не виїжджають до місць організованого відпочинку в дні канікул або під час хвороби;
- для уникнення неоднозначного трактування положень закону пропонується залишити у законі про освіту норми про безоплатне забезпечення місцями у гуртожитках, харчуванням, навчальним обладнанням, стипендіями, формою для здобувачів мистецької, спортивної та військової освіти;
- також пропонується ряд інших термінологічних та методологічних відмінностей.

Мета і завдання законопроекту – створення законодавчих основ для започаткування реформи закладів інституційного догляду та виховання дітей з одночасним попередженням ризиків стрімкої реформи.

Проект Закону «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення (щодо звільнення від адміністративної відповідальності осіб за несвоєчасне подання заяви про державну реєстрацію народження дитини, яка народилась на тимчасово окупованих територіях України)»

Номер, дата реєстрації: 3714 від 22.06.2020

Суб'єкт права законодавчої ініціативи: Народний депутат України

Ініціатори законопроекту: Лубінець Дмитро Валерійович, Умеров Рустем Енверович, Касай Костянтин Іванович, Тарасенко Тарас Петрович, Мандзій Сергій Володимирович, Яковлева Неллі Іллівна, Горбенко Руслан Олександрович, Кузнецов Олексій Олександрович, Чийгоз Ахтем Зейтуллаєвич, Копиленко Олександр Любимович.

Головний комітет: Комітет з питань правоохоронної діяльності

Інші комітети: Комітет Верховної Ради України з питань прав людини, деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій у Донецькій, Луганській областях та Автономної Республіки Крим, міста Севастополя, національних меншин і міжнаціональних відносин, Комітет з питань правової політики, Комітет з питань молоді і спорту, Комітет з питань бюджету, Комітет з питань антикорупційної політики, Комітет з питань інтеграції України з Європейським Союзом.

Статус: Надано для ознайомлення.

З пояснювальної записки:

На сьогоднішній день проведення державної реєстрації актів цивільного стану з метою визнання та підтвердження державою фактів народження особи на тимчасово окупованій території України Автономної Республіки Крим та міста Севастополь, а також на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей (надалі – тимчасово окуповані території) можливе виключно на підставі судового рішення про встановлення факту, що має юридичне значення.

Попри те, що судова процедура встановлення факту народження дитини на тимчасово окупованих територіях є спрощеною, вона залишається тривалою, вартісною та складною для мешканців цих територій. Окрім цього, реєстрація цивільного акту народження дитини можливо виключно на підконтрольній Уряду України території, що передбачає необхідність виїзду одного з батьків або іншого родича новонародженої дитини з окупованих територій.

Відповідно до статті 144 Сімейного кодексу України, батьки зобов'язані невідкладно, але не пізніше одного місяця

від дня народження дитини, зареєструвати народження дитини в органі державної реєстрації актів цивільного стану. Невиконання цього обов'язку є підставою для покладення на них адміністративної відповідальності згідно статті 212-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення, а саме – накладення штрафу від одного до трьох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Проте притягнення до відповідальності мешканців окупованих територій за недотримання місячного строку для реєстрації народження дитини є очевидно необґрунтованим та непропорційним у зв'язку із складністю та тривалістю встановленої законом процедури реєстрації, яка одним з елементів якої є звернення до суду для встановлення факту народження дитини на окупованих територіях. Крім того, ризик притягнення до адміністративної відповідальності може становити додаткові перепони у зверненні мешканців окупованих територій для проведення державної реєстрації факту народження дитини.

Метою прийняття законопроекту є усунення непропорційності та необґрунтованості притягнення до адміністративної відповідальності осіб за невчасну державну реєстрацію ними народження дитини, яке відбулося тимчасово окупованих територіях України.

Законопроектом пропонується внести зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення, а саме доповнити статтю 212-1 приміткою, яка дозволить не розповсюджувати дію цієї статті на випадки державної реєстрації народження дитини, яке відбулося на тимчасово окупованих територіях України.

Проект Закону «Про внесення змін до Закону України «Про повну загальну середню освіту» (щодо збереження санаторних шкіл (санаторних шкіл-інтернатів) для можливості відновлення здоров'я дітей у тісній єдності з навчанням і вихованням, у співпраці лікарів та педагогів)»

Номер, дата реєстрації: 3719-2 від 01.07.2020

Суб'єкт права законодавчої ініціативи: Народний депутат України

Ініціатори законопроекту: Качура Олександр Анатолійович, Горобець Олександр Сергійович, Білозір Лариса Миколаївна, Шпенев Дмитро Юрійович, Ткаченко Олександр Михайлович, Лукашев Олександр Анатолійович, Зуб Валерій Олексійович, Брагар Євгеній Вадимович, Касай Костянтин Іванович, Кучер Микола Іванович, Кісільов Ігор Петрович, Пушкаренко Арсеній Михайлович, Шахов Сергій Володимирович, Столар Вадим Михайлович, Колихаєв Ігор Вікторович, Герєга Олександр Володимирович, Торохтій Богдан Григорович, Грищенко Тетяна Миколаївна, Мінько Сергій Анатолійович, Кінзбурська Вікторія Олександрівна, Вацак Геннадій Анатолійович, Плачкова Тетяна Михайлівна, Стернійчук Валерій Олександрович, Ірина Мирославівна, Приходько Наталія Ігорівна, Руденко Ольга Сергіївна, Камельчук Юрій Олександрович, Куницький Олександр Олегович, Мамка Григорій Миколайович, Чорний Дмитро Сергійович, Заславський Юрій Іванович,

Гнатенко Валерій Сергійович, Любота Дмитро Валерійович, Мандзій Сергій Володимирович, Вагнер Вікторія Олександрівна, Яцик Юлія Григорівна, Мазурашу Георгій Георгійович, Вельможний Сергій Анатолійович, Кириленко Іван Григорович, Арешонков Володимир Юрійович, Кабанов Олександр Євгенійович, Струневич Вадим Олегович.

Головний комітет: Комітет з питань освіти, науки та інновацій

Інші комітети: Комітет з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування, Комітет з питань гуманітарної та інформаційної політики, Комітет з питань молоді і спорту, Комітет з питань здоров'я нації, медичної допомоги та медичного страхування, Комітет з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів, Комітет з питань бюджету, Комітет з питань антикорупційної політики, Комітет з питань інтеграції України з Європейським Союзом.

Статус: Надано для ознайомлення.

3 пояснювальної записки:

Як відомо, 18.03.2020 року набув чинності Закон України «Про повну загальну середню освіту». Ще до його прийняття зазначалося, що метою законопроекту є забезпечення законодавчого підґрунтя для реформування системи загальної середньої освіти, що сприятиме підвищенню якості освіти та освітньої діяльності, істотному зростанню інтелектуального, культурного, духовно-морального потенціалу суспільства та особистості.

Дійсно, засади закону мають новаційний характер та спрямовані на модернізаційні процеси системи загальної середньої освіти.

Однак норма передбачена підпунктом 8 пункту 3 розділу Х «Прикінцеві і перехідні положення» Закону України «Про повну загальну середню освіту» суперечить як вищезгаданій меті, так і Конституції України. Її впровадження і реалізація викликала занепокоєння та обурення серед педагогічних працівників, батьків та вихованців санаторних шкіл (санаторних шкіл-інтернатів), створивши значний суспільний резонанс. Так, спостерігається інтенсивний потік звернень громадян, їх об'єднань, керівників закладів, депутатів міських та обласних рад до Президента України, Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України з вимогою подальшого функціонування в Україні санаторних шкіл (санаторних шкіл-інтернатів).

Станом на 01.01.2020 року в Україні функціонує 66 санаторних шкіл-інтернатів, що забезпечують здобуття освіти 15726 учнів та 500 дітей дошкільного віку.

Головним завданням санаторних шкіл (санаторних шкіл-інтернатів) є відновлення і зміцнення здоров'я дітей у поєднанні із загальноосвітньою підготовкою, надання їм кваліфікованої медико-психолого-педагогічної допомоги, їх самовизначення.

Тому припинення набору учнів 1–9 класів та зміна типу закладів, тобто закриття санаторних шкіл (санаторних шкіл-інтернатів), без встановлених аналогів або альтернатив, призведе до порушення прав тисяч дітей, неотримання ними передбаченої та необхідної допомоги, перекреслить багаторічну працю колективів, батьків, місцевого самоврядування щодо розвитку

матеріальної бази санаторних шкіл (санаторних шкіл-інтернатів, сотні лікарів та педагогів стануть безробітними.

Запропонованим законопроектом буде забезпечено можливість подальшого функціонування санаторних шкіл (санаторних шкіл-інтернатів). Створено підґрунтя для поступового, поміркованого та доцільного реформування цієї інституції, врахувавши інтереси усіх учасників освітнього процесу.

Метою законопроекту є забезпечення можливості подальшого функціонування санаторних шкіл (санаторних шкіл-інтернатів). Законопроект передбачає внесення змін до Закону України «Про повну загальну середню освіту» (Голос України, 2020 р., №50):

- доповнення частини п'ятої статті 9 абзацами другим та третім;
- доповнення частини другої статті 35 абзацом третім із дефініцією «Санаторна школа (санаторна школа-інтернат);
- виключення підпункту 8 пункту 3 розділу Х «Прикінцеві і перехідні положення».

Проект Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо забезпечення рівних можливостей матері та батька на догляд за дитиною»

Номер, дата реєстрації: 3695-1 від 02.07.2020

Суб'єкт права законодавчої ініціативи: Народний депутат України

Ініціатори законопроекту: Чорний Дмитро Сергійович, Зуєв Максим Сергійович, Нестеренко Кирилл Олександрович, Бородін Владислав Валерійович, Поляков Антон Едуардович, Білозір Лариса Миколаївна.

Головний комітет: Комітет з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів

Інші комітети: Комітет з питань правової політики, Комітет з питань гуманітарної та інформаційної політики, Комітет з питань молоді і спорту, Комітет з питань бюджету, Комітет з питань антикорупційної політики, Комітет з питань інтеграції України з Європейським Союзом.

Статус: Надано для ознайомлення.

3 пояснювальної записки:

Національне законодавство декларує рівні права для жінок та чоловіків у всіх сферах суспільного життя, проте при реалізації своїх прав громадяни зіштовхуються із системною нерівністю. Зокрема, це стосується трудових відносин в частині поєднання професійної діяльності із сімейними обов'язками та вихованням дітей.

З одного боку, як Конституція України, так і низка законів закріплюють принцип рівності жінок та чоловіків у трудових та шлюбно-сімейних відносинах.

Так, відповідно до статті 24 Конституції України громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

Згідно з частиною другою статті 17 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» роботодавець зобов'язаний створювати умови праці, які дозволяли б жінкам і чоловікам здійснювати трудову діяльність на рівній основі, а також забезпечувати жінкам і чоловікам можливість суміщати трудову діяльність із сімейними обов'язками.

Відповідно до частини першої статті 141 Сімейного кодексу України мати та батько мають рівні права та обов'язки щодо дитини, незалежно від того, чи перебували вони у шлюбі між собою.

Проте, з іншого боку, у чинному законодавстві містяться норми, які закріплюють та посилюють гендерний дисбаланс і на основі яких сформувалася негативна правозастосовча практика. Мова йде про положення трудового законодавства, а саме: Кодексу законів про працю України та Закону України «Про відпустки». Хоча вказані законодавчі акти й містять норми, що формально закріплюють право жінки і чоловіка на відпустку для догляду за дитиною, на практиці чоловіки зіштовхуються з перешкодами у реалізації такого права. Це підтверджується наступним.

Відповідно до статті 18 Закону України «Про відпустки» та статті 179 Кодексу законів про працю України відпустка для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку може бути використана повністю або частинами також батьком дитини, бабою, дідом чи іншими родичами, які фактично доглядають за дитиною, або особою, яка усиновила чи взяла під опіку дитину. Згідно з частиною четвертою статті 20 Закону України «Про відпустки» підставою для надання такої відпустки зазначеним вище особам є довідка з місця роботи (служби, навчання) матері дитини про те, що вона вийшла на роботу до закінчення строку відпустки для догляду за дитиною і виплата їй допомоги по догляду за дитиною припинена.

Отже, право батька дитини, бабусі чи інших родичів, які фактично доглядають за дитиною, на отримання такої відпустки може бути реалізовано виключно за умови надання довідки з місця роботи матері дитини про те, що вона вийшла на роботу до закінчення терміну цієї відпустки і виплату допомоги по догляду за дитиною їй припинено.

Таким чином, закріпився дискримінаційний підхід, за яким право батька на відпустку для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку розуміється як похідне від права матері на таку відпустку, тобто лише мати може делегувати право на відпустку батькові чи іншими родичами, які фактично доглядають за дитиною.

На практиці це призводить до того, що батько, мати дитини якого є samozайнятою особою або фізичною особою підприємцем, обмежений у праві скористатися відпусткою для догляду за дитиною, оскільки така жінка не перебуває в трудових відносинах та не має права на будь-який вид відпустки.

Окрім того, стаття 51 Кодексу законів про працю України надає можливість встановлення скороченої тривалості робочого часу для жінок, які мають дітей віком до чотирнадцяти років або дитину з інвалідністю. Так само, стаття 182-1 Кодексу законів про працю України встановлює додаткову відпустку жінці, яка працює і має двох або більше дітей віком до 15 років, або дитину з інвалідністю, або яка усиновила дитину, або матері особи з інвалідністю з дитинства підгрупи А I групи. При цьому відповідні права не надаються батькові дитини.

Даним законопроектом пропонується усунути вищеописані законодавчі прогалини, а також започаткувати новий вид відпустки - відпустку при народженні дитини.

Законопроект розроблений з урахуванням Резолюції Парламентської Асамблеї Ради Європи №2079(2015) «Рівність і спільна батьківська відповідальність: роль батька», рекомендацій «Партнерства Біарріц» з утвердження гендерної рівності в частині реформування законодавства у сфері соціальних відпусток, пов'язаних із народженням дитини та доглядом за нею, а також задля імплементації окремих положень Директиви 2010/18/EU від 8 березня 2010 р. про імплементацію переглянутої рамкової угоди щодо батьківської відпустки (Стаття 424, додаток XL Угоди про асоціацію між Україною та ЄС) Цим законопроектом пропонується забезпечити рівні можливості матері та батька на догляд за дитиною та поєднання трудової діяльності із сімейними обов'язками; усунути законодавчі прогалини, які обмежують права чоловіка на відпустку для догляду за дитиною; створити передумови для посилення ролі батька у процесі вихованні дітей та розвитку відповідального батьківства в Україні, та:

- доповнити Кодекс законів про працю та Закон України «Про відпустки» новим видом відпустки — відпусткою при народженні дитини тривалістю до 14 календарних днів не пізніше двох тижнів з дня народження дитини, що оплачується за рахунок роботодавця. Така відпустка надається одній із перелічених осіб: чоловіку, дружина якого народила дитину; батьку дитини у разі, якщо він не перебуває у зареєстрованому шлюбі з матір'ю дитини, але які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки; бабусі або дідусю, або іншому повнолітньому родичеві дитини, який фактично доглядає за дитиною, якщо мати (батько) дитини є одинокою матір'ю (батьком);
- визначити відпустку для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку як рівне право кожного з батьків дитини (матері та батька) та внести відповідні зміни в статті 179, 181 Кодексу законів про працю України та статті 18, 20 Закону України «Про відпустки»;
- доповнити положення статті 182-1 Кодексу законів про працю України та статті 19 Закону України «Про відпустки» щодо права працівників обох статей, які мають дітей або повнолітню дитину - особу з інвалідністю з дитинства підгрупи А I групи, на додаткову відпустку;

➤ доповнити положення статті 51 Кодексу законів про працю України щодо можливості встановлення скороченої тривалості робочого часу для чоловіків, які мають дітей віком до чотирнадцяти років або дитину з інвалідністю, та батьків, що виховують дітей без матері (у тому числі у разі тривалого перебування матері в лікувальному закладі); Крім того, на відміну від основного законопроекту (реєстраційний №3695 від 19.06.2020) цим альтернативним проектом пропонується імплементувати норми передбачені статтею 186-1 Кодексу законів про працю України в статті 56, 176, 177, 179, 181, 182-1, 184, 185, 186 цього Кодексу в частині гарантування прав батьків, що виховують дітей без матері на:

а) неповний робочий час;

б) заборони залучення до надурочних робіт і робіт у вихідні дні і направлення у відрядження. При цьому пропонується встановити, що батьки, які виховують дітей без матері, які мають дітей віком від трьох до чотирнадцяти років або дитину з інвалідністю, можуть залучатись до надурочних робіт лише за їх згодою (стаття 177);

в) заборони відмовляти у прийнятті на роботу і знижувати їм заробітну плату з мотивів, пов'язаних з наявністю дитини віком до чотирнадцяти років або дитини з інвалідністю;

г) надання путівок до санаторіїв та будинків відпочинку і подання їм матеріальної допомоги.

Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2020 рік» щодо належного фінансового забезпечення відновлення інституту фахівців із соціальної роботи для виявлення і супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах.

Номер, дата реєстрації: 3807 від 08.07.2020

Суб'єкт права законодавчої ініціативи: Народний депутат України

Ініціатор законопроекту: Шпак Любов Олександрівна

Головний комітет: Комітет з питань бюджету

Інші комітети: Комітет з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів, Комітет з питань гуманітарної та інформаційної політики, Комітет з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування, Комітет з питань молоді і спорту, Комітет з питань антикорупційної політики, Комітет з питань інтеграції України з Європейським Союзом.

Статус: Надано для ознайомлення.

З пояснювальної записки:

У зв'язку із поширенням на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, питання відновлення

інституту фахівців із соціальної роботи для виявлення і супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах, ще більше загострилося.

Зокрема, у ситуації вимушеної самоізоляції, спричиненої заходами запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, загострюються такі проблеми, як неналежне виконання батьками своїх обов'язків, вживання алкоголю, наркотичних засобів, домашнє насильство, жорстоке поводження з дітьми тощо.

За результатами моніторингу стану забезпечення прав дітей та недієздатних осіб додатково виявлено понад 6,1 тис. сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах.

У період карантину для запобігання поширенню на території України коронавірусу COVID-19 збільшується кількість дітей, яких відібрано у батьків у зв'язку із загрозою життю і здоров'ю, та які залишилися без батьківського піклування.

Складні життєві обставини, спричинені карантинними заходами (безробіття, малозабезпеченість, вживання алкоголю, наркотичних засобів, домашнє насильство, жорстоке поводження з дітьми тощо), потребують довготривалої реабілітації та підтримки сімей, яку забезпечують фахівці із соціальної роботи.

Крім того, постановою Кабінету Міністрів України від 11.03.2020 № 211 «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» доручено органам соціального захисту населення забезпечити соціальний супровід сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, члени яких хворіють, або мають високий ризик захворіти на COVID-19. Такий супровід також здійснюють фахівці із соціальної роботи.

Інститут фахівців із соціальної роботи за час існування довів свою ефективність, адже такі фахівці працюють безпосередньо в громадах сіл, селищ, міст, і їхня робота спрямовується на запобігання виникненню труднощів і збереження повноцінного сімейного середовища для дитини.

На сьогодні соціальну роботу із сім'ями та дітьми в Україні в цілому забезпечують 3 084 фахівці із соціальної роботи. Із них: 2 643 – в районних і міських центрах соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді; 441 – в об'єднаних територіальних громадах.

Такої кількості фахівців недостатньо щоб забезпечити вчасне виявлення сімей, які потребують допомоги, максимальне їх охоплення соціальною роботою та соціальними послугами, здійснення заходів щодо запобігання влаштування дітей в заклади інституційного догляду та виховання.

Обмежені фінансові ресурси місцевих бюджетів не дозволяють органам місцевої влади збільшити чисельність фахівців із соціальної роботи.

Таким чином, виникла невідкладна нагальна потреба у належному фінансовому забезпеченні відновлення інституту фахівців із соціальної роботи для виявлення і супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах за рахунок коштів Державного бюджету України.

Проект Закону України про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2020 рік» щодо належного фінансового забезпечення відновлення інституту фахівців із соціальної роботи для виявлення і супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах спрямований на практичну реалізацію завдань, визначених Указом Президента України від 08.11.2019 №837/2019 «Про невідкладні заходи з проведення реформ та зміцнення держави» та постановою Кабінету Міністрів України від 11.03.2020 № 211 «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» щодо відновлення інституту фахівців із соціальної роботи для виявлення і супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах.

Законопроектом пропонується визначити бюджетні асигнування для пілотного проекту «Організація соціальної роботи з сім'ями та дітьми, які належать до вразливих груп населення та/або перебувають у складних життєвих обставинах, в умовах децентралізації», який здійснюватиметься шляхом запровадження компенсації витрат на здійснення соціальної роботи фахівцями із соціальної роботи, надасть можливість забезпечити діяльність 11 тис. фахівців із соціальної роботи в територіальних громадах міст, селищ та сіл для охоплення соціальною роботою та соціальними послугами всіх вразливих категорій сімей з дітьми.

Проект Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення прав та інтересів дітей, а також осіб, визнаних недієздатними, у сфері охорони здоров'я»

Номер, дата реєстрації: 3625 від 10.06.2020

Суб'єкт права законодавчої ініціативи: Кабінет Міністрів України

Ініціатор(и) законопроекту: Шмигаль Денис Анатолійович Кабінет Міністрів України

Головний комітет: Радуцький М.Б. Комітет з питань здоров'я нації, медичної допомоги та медичного страхування

Інші комітети: Потураєв М.Р. Комітет з питань гуманітарної та інформаційної політики, Третякова Г.М. Комітет з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів, Кожем'якін А.А. Комітет з питань молоді і спорту, Арістов Ю.Ю. Комітет з питань бюджету, Радіна А.О. Комітет з питань антикорупційної політики, Климпуш-Цинцадзе І.О. Комітет з питань інтеграції України з Європейським Союзом.

Статус: Надано для ознайомлення.

3 пояснювальної записки:

Метою прийняття проекту Закону України „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення прав та інтересів дітей, а також осіб, визнаних недієздатними, у сфері охорони здоров'я” (є нормативно-правове визначення умов та механізмів надання дітям та особам, визнаним в установленому законом порядку недієздатними, деяких видів медичної допомоги без згоди їх законних представників.

До цих пір неврегульованим залишається питання забезпечення найкращих інтересів дітей, стан здоров'я яких потребує медичного втручання, проте законні представники дитини відмовляються від такої допомоги, зокрема, із релігійних переконань, погоджуючись на смерть або каліцтво дитини, або коли взяти у них відповідну згоду неможливо.

Право на життя як одне із основоположних прав людини закріплене у Загальній декларації прав людини та Конвенції ООН про права дитини. Тому стаття 27 Конституції України визначає обов'язок держави – захищати життя людини.

Права, переконання законних представників не можуть бути вищими чи важливішими за право дитини, недієздатної особи на життя та розвиток. До того ж одним із обов'язків законних представників є таке право захищати. При цьому відповідно до законодавства України право дитини на належне батьківське виховання забезпечується системою державного контролю, що встановлена законом, а органи опіки та піклування наділені повноваженнями щодо соціального захисту усіх дітей на своїй території, тому питання врятування життя чи здоров'я дітей також має бути одним із них.

Крім цього, потребує урегулювання питання застосування методів діагностики, лікування і лікарських засобів при психічному розладі дитини або особи, визнаної у встановленому законом порядку недієздатною, психіатричного догляду таких осіб, надання їм амбулаторної психіатричної допомоги, госпіталізації до психіатричного закладу у ситуаціях, коли дитина має тільки одного з батьків, який не згоден із відповідними процедурами, або питання щодо законного представництва таких осіб ще не вирішені; коли законний представник дає відмову, що може мати для дитини або недієздатної особи тяжкі наслідки.

Проект акта передбачає:

- нормативно-правове врегулювання надання медичного втручання дитині, особі, визнаної у встановленому законом порядку недієздатною, за наявності ознак прямої загрози їхньому життю, а також у разі, коли відмова від відповідного втручання, надана законними представниками таких осіб, може мати для пацієнтів тяжкі наслідки, або у разі, якщо таку згоду отримати неможливо;
- забезпечення застосування методів діагностики, лікування і лікарських засобів при психічному розладі дитини або особи, визнаної у встановленому законом порядку недієздатною, психіатричного догляду таких осіб, надання їм амбулаторної психіатричної допомоги, госпіталізації до психіатричного закладу у ситуаціях, коли дитина має тільки одного з батьків, який не згоден із відповідними процедурами, або питання щодо законного представництва таких осіб ще не вирішені; коли законний представник дає відмову, що може мати для дитини або недієздатної особи тяжкі наслідки;
- забезпечення госпіталізації до психіатричного закладу особи, визнаної у встановленому законом порядку недієздатною, у разі встановлення Кабінетом Міністрів України карантину відповідно до Закону України „Про захист населення від інфекційних хвороб” та / або запровадження на території України воєнного чи надзвичайного стану (надзвичайної ситуації), відповідно до законодавства.

Запровадження інформування органу опіки та піклування про деякі складові психіатричної допомоги, що проводяться з дитиною до досягнення нею 14-річного віку, особою, визаною у встановленому законом порядку недієздатною, без їхньої усвідомленої згоди або без згоди їхнього законного представника відповідно до рішення лікаря-психіатра (у випадку огляду) або суду за зверненням лікаря-психіатра (у випадку амбулаторної психіатричної допомоги або госпіталізації) з метою забезпечення захисту прав та інтересів таких осіб.

III. СУДОВА ПРАКТИКА

3.1. Позиції Конституційного Суду України та практика Верховного Суду

3.1.1. Справи щодо поділу майна подружжя

Постанова Верховного Суду від 07.04.2020 року у справі № 369/9613/16-ц (провадження № 61-5254св19)

Незважаючи на те, що Сімейним кодексом України не визначено підстав розірвання договору про поділ майна подружжя, проте розірвання такого договору можливо внаслідок його істотного порушення, чи в інших випадках, встановлених договором або законом.

Позивач звернувся із позовом до відповідача про розірвання договору про поділ майна подружжя та поділ спільного майна подружжя.

Первісний позов обґрунтований тим, що 12 серпня 2014 року між сторонами укладено договір про поділ майна подружжя, відповідно до якого житловий будинок, загальною площею 257,1 кв. м., житловою площею 125,4 кв. м. та земельної ділянки площею 0,1505 га з цільовим призначенням - для будівництва і обслуговування житлового будинку, господарських будівель і споруд, кадастровий номер 3222480401:01:013:0059 перейшли у приватну власність.

Відповідно до пункту 4.1 договору про поділ майна подружжя від 12 серпня 2014 року, відповідача зобов'язано сплатити на користь позивача 900 000 грн протягом двох років з дати укладення договору, тобто до 12 серпня 2016 року. Але не зважаючи на це, відповідач не виконала умови договору та зовсім нічого не сплатила та уникає зустрічі та розмови на цю тему. Позивач просив розірвати договір про поділ майна подружжя від 12 серпня 2014 року, визнати в порядку поділу спільного майна подружжя за собою право власності на 1/2 частину нерухомого майна, а саме: житловий будинок, загальною площею 257,1 кв. м, житловою площею 125,4 кв. м, та земельної ділянки, площею 0,1505 га, кадастровий номер 3222480401:01:013:0059.

Дружина, з урахуванням уточнених позовних вимог, просила визнати земельну ділянку, кадастровий номер 3210900000:01:175:0076 спільною сумісною власністю подружжя, в порядку поділу майна стягнути 600 000 грн- 1/2 вартості земельної ділянки, стягнути судові витрати.

Рішенням Києво-Святошинського районного суду Київської області в складі судді Усатова Д. Д., від 05.06.2018 року в задоволенні первісного позову про поділ спільного майна подружжя та зустрічного позову про визнання земельної ділянки спільною сумісною власністю подружжя відмовлено.

Суд першої інстанції при відмові в задоволенні позову вважав, що рішення суду першої інстанції мотивоване тим, що відсутнє порушене право чи інтерес позивача оспорюваним правочином, оскільки головною умовою, яку повинен довести позивач є не тільки наявність недотримання норм закону при укладенні договору поділу майна між подружжям, а й наявність порушення прав і законних інтересів особи, яка їх оспорує, способом захисту яких є визнання його недійсним.

Позиція Верховного Суду та нормативно – правове обґрунтування

Договір може бути змінено або розірвано за рішенням суду на вимогу однієї із сторін у разі істотного порушення договору другою стороною та в інших випадках, встановлених договором або законом. Істотним є таке порушення стороною договору, коли внаслідок завданої цим шкоди друга сторона значною мірою позбавляється того, на що вона розраховувала при укладенні договору (ч.2 ст. 651 ЦК України).

Тлумачення вказаних норм свідчить, що в СК України не визначено підстав розірвання договору про поділ майна подружжя, тому не виключається розірвання такого договору внаслідок істотного порушення, чи в інших випадках, встановлених договором або законом.

У постанові Верховного Суду України від 18 вересня 2013 року у справі № 6-75цс13 зроблено висновок, що «оцінка порушення договору як істотного здійснюється судом відповідно до критеріїв, що встановлені вказаною нормою. Оціночне поняття істотності порушення договору законодавець розкриває за допомогою іншого оціночного поняття - «значної міри» позбавлення сторони того, на що вона розраховувала при укладенні договору. Це (друге) оціночне поняття значно звужує сферу огляду суду. Істотність порушення визначається виключно за об'єктивними обставинами, що склалися у сторони, яка вимагає розірвання договору. В такому випадку вина (як суб'єктивний чинник) сторони, що припустилася порушення договору, не має будь-якого значення і для оцінки порушення як істотного, і для виникнення права вимагати розірвання договору на підставі частини другої статті 651 ЦК України. Іншим критерієм істотного порушення договору закон визнає розмір завданої порушенням шкоди, який не дозволяє потерпілій стороні отримати очікуване при укладенні договору. При цьому йдеться не лише про грошовий вираз завданої шкоди, прямі збитки, а й випадки, коли потерпіла сторона не зможе використати результати договору. Вирішальне значення для застосування зазначеного положення закону має співвідношення шкоди з тим, що могла очікувати від виконання договору сторона. У кожному конкретному випадку питання про істотність порушення повинне вирішуватися з урахуванням усіх обставин справи, що мають значення. Так, суди повинні встановити не лише наявність істотного порушення договору, але й наявність шкоди, завданої цим порушенням другою стороною, яка може бути виражена як у вигляді реальних збитків та (або) упущеної вигоди, її розмір, який не дозволяє

потерпілій стороні отримати очікуване при укладенні договору; а також установити, чи є дійсно істотною різниця між тим, на що має право розраховувати сторона, укладаючи договір, і тим, що в дійсності вона змогла отримати. У порушення вказаних вимог судом у справі, яка переглядається, не було досліджено питання істотності порушення відповідачкою умов договору купівлі-продажу та наскільки продавець позбавився того, на що він розраховував, з огляду на те, що судом першої інстанції у справі, яка переглядається, ураховано термін, на який укладався договір купівлі-продажу, – до 03 березня 2031 року, та зіставлено його з періодом заборгованості.

Апеляційний суд встановив, що на підставі договору про поділ майна було набуто у приватну власність житловий будинок, загальною площею 257,1 кв. м, житловою площею 125,4 кв. м та земельна ділянка, площею 0,1505 га, що розташована за тією ж адресою, з цільовим призначенням – для будівництва і обслуговування житлового будинку, господарських будівель і споруд, кадастровий номер 3222480401:01:013:0059. Позивач не отримав доплату в розмірі 900 000 грн у визначений сторонами строк, що є істотним порушенням договору.

У постанові Великої Палати Верховного Суду від 12 лютого 2019 року в справі № 914/2649/17 (провадження № 12–216с18) вказано: «те, що сторона спору не скористалася процедурою його позасудового врегулювання, не позбавляє її права реалізувати своє суб'єктивне право на зміну чи припинення договору та вирішити існуючий конфлікт у суді в силу прямої вказівки, що міститься у частині другій статті 651 ЦК України. Підставами для виникнення юридичного спору про внесення змін у договір чи про його розірвання, який підлягає вирішенню судом є обставини, наведені у частині другій статті 651 ЦК України, і ці обставини виникають в силу прямо наведених у цій нормі фактів та подій, що зумовлюють правову невизначеність у суб'єктивних правах чи інтересах. Такі підстави та умови виникнення юридичного спору у правовідносинах є однаковими незалежно від їх суб'єктного складу (за участі фізичних чи юридичних осіб) та змісту правовідносин (цивільні чи господарські). Право особи на звернення до суду для внесення змін у договір (чи його розірвання) у передбаченому законом випадку відповідає статті 16 ЦК України, способом, передбаченим нею (зміна чи припинення правовідношення) та не може ставитися в залежність від поінформованості про позицію іншої сторони чи волевиявлення іншої сторони».

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/88692182>

Постанова Верховного Суду від 15.04.2020 року у справі № 671/922/18 (провадження № 61–22545св19)

Якщо під час вирішення спору про поділ спільного сумісного майна подружжя буде встановлено, що один із них здійснив його відчуження чи використав його на свій розсуд проти волі іншого з подружжя і не в інтересах сім'ї чи не на її потреби або приховав його, таке майно або його вартість враховується при поділі.

Позивач звернулася до суду з позовом про стягнення суми в порядку поділу майна подружжя. Позовна заява мотивована тим, що з 27 жовтня 2007 року до 07 квітня 2016 року вона

перебувала із відповідачем у зареєстрованому шлюбі, в період якого ними за спільні кошти був придбаний автомобіль марки HYUNDAI Accent, 2012 року випуску, що встановлено рішенням Волочиського районного суду Хмельницької області від 20 грудня 2017 року. Зазначала, що в результаті припинення шлюбних відносин відповідач позбавив її права користування вказаним автомобілем, а 31 жовтня 2015 року останній перереєстрував, а по суті продав, його новому власнику. Перереєстрація автомобіля відбулася після фактичного припинення шлюбних відносин між ними та без її згоди.

Вважала, що з моменту переходу права власності на автомобіль до наступного власника, об'єктом спільної сумісної власності подружжя стали грошові кошти, отримані у результаті відчуження автомобіля, проте відповідач добровільно відмовляється відшкодувати їй 1/2 частину грошових коштів, які не були використані ним в інтересах сім'ї.

Рішенням Волочиського районного суду Хмельницької області від 16 вересня 2019 року позов задоволено. У порядку поділу спільного сумісного майна подружжя стягнуто компенсацію вартості 1/2 частини автомобіля марки HYUNDAI Accent, 2012 року випуску, у розмірі 110 120 грн.

Рішення суду першої інстанції мотивоване тим, що оскільки автомобіль марки HYUNDAI Accent, 2012 року випуску, який є спільним майном подружжя, був відчужений відповідачем під час припинення спільного проживання, і сторони погодилися з вартістю автомобіля у сумі 220 240 грн, вказана сума грошових коштів підлягає поділу порівну між сторонами. Суд першої інстанції вважав, що з відповідача на користь позивача слід стягнути 110 120 грн грошової компенсації, що становить 1/2 частину вартості автомобіля, відчуженого відповідачем без її згоди. При цьому районний суд дійшов висновку, що кошти, отримані від продажу автомобіля, відповідачем були використані не в інтересах сім'ї.

Постановою Хмельницького апеляційного суду від 03 грудня 2019 року скаргу відповідача залишено без задоволення. Рішення Волочиського районного суду Хмельницької області від 16 вересня 2019 року залишено без змін. Постанова апеляційного суду мотивована тим, що суд першої інстанції дійшов правильного висновку, що відчуження відповідачем 31 жовтня 2015 року автомобіля марки HYUNDAI Accent, 2012 року випуску, який був спільним майном подружжя, відбулося без згоди одного з подружжя, а належних, допустимих та достатніх доказів того, що отримані кошти були використані на потреби сім'ї відповідачем надано не було, а позивач свої позовні вимоги довела.

Верховний Суд вирішив касаційну скаргу залишити без задоволення, рішення Волочиського районного суду Хмельницької області від 16.10.2019 року та постанову Хмельницького апеляційного суду від 03.12.2019 року залишити без змін, зважаючи на наступне.

Позиція Верховного Суду та нормативно – правове обґрунтування

Поділу підлягає усе майно, що є у спільній сумісній власності подружжя.

Якщо під час вирішення спору про поділ спільного сумісного

майна подружжя буде встановлено, що один із них здійснив його відчуження чи використав його на свій розсуд проти волі іншого з подружжя і не в інтересах сім'ї чи не на її потреби або приховав його, таке майно або його вартість враховується при поділі.

Отже, на підставі належно оцінених доказів, поданих сторонами, суди попередніх інстанцій дійшли правильного висновку про те, що спірний автомобіль був спільною сумісною власністю подружжя, проте відповідач здійснив його продаж іншій особі в період фактичного припинення шлюбних відносин без згоди позивача, як другого з подружжя, у зв'язку із чим на користь позивача підлягає стягненню грошова компенсація вартості 1/2 частини спірного транспортного засобу, у сумі, вказаній в позовній заяві.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/88833394>

Постанова Верховного Суду від 06.05.2020 року у справі № 640/13553/14-ц (провадження № 61-48240св18)

Для застосування передбачених ч.1 ст. 62 СК України правил, істотно збільшення вартості майна (у розглядуваній справі - квартири) повинне відбутися саме внаслідок спільних трудових чи грошових затрат або затрат другого з подружжя, а не інших чинників (зокрема, загальної зміни цін на ринку нерухомості, інфляційних процесів).

Позивач звернулась до суду із позовом про визнання права спільної сумісної власності на майно та визнання договору купівлі-продажу квартири недійсним.

Позивач вказувала, що під час шлюбу вартість вказаного житла істотно збільшилась, оскільки нею були понесені наступні витрати: 135 683 грн - на проведення ремонтних робіт, встановлення гіпсокартону та паркету; 20 000 грн - на придбання гардин та порт'єр; 10 545 грн - на придбання шафи-купе; 13 568 грн - на придбання п'яти дверей; 41 127,17 грн - на придбання сантехніки, плитки, ванної та меблів; 15 020 грн - на придбання двох кондиціонерів; 13 414 грн - на придбання дивану; 18 000 грн - на придбання водонагрівачу; 1 775,40 грн - на придбання розеток, рамок тощо; 1 080 грн - на придбання фанери.

Також позивач зазначала, що вона одноособово займалась ремонтом житла, прибиранням, внутрішнім облаштуванням, встановленням техніки та обладнання. Зазначала, що величина, на яку збільшилась вартість квартири за рахунок виключно матеріального та трудового вкладу (без врахування росту ринку нерухомості), склала 240 200 грн, що еквівалентно 47 556 доларів США.

Рішенням Київського районного суду м. Харкова від 11 червня 2018 року у задоволенні позову відмовлено. Заходи забезпечення позову, вжиті ухвалою цього ж суду від 29 березня 2018 року, скасовано.

Відмовляючи у задоволенні позову в частині вирішення позовних вимог про визнання спірної квартири об'єктом права спільної сумісної власності, суд першої інстанції виходив

із недоведеності позивачем належними та допустимими доказами того, що за її рахунок були придбані будівельні матеріали та проведені ремонтні роботи, внаслідок чого вартість майна збільшена. При цьому, суд першої інстанції врахував, що надані позивачем квитанції містять інформацію про те, що покупцем за ними є не позивач, а інші особи, або інформація про покупця взагалі відсутня.

Постановою Харківського апеляційного суду від 07 листопада 2018 року апеляційну скаргу позивача залишено без задоволення, а рішення Київського районного суду м. Харкова від 11 червня 2018 року залишено без змін.

Приймаючи постанову від 07 листопада 2018 року, суд апеляційної інстанції виходив із того, що факт проживання відповідач та позивач однією сім'єю без реєстрації шлюбу не встановлено. Доказів того, яка частка квартири збільшилась у своїй вартості внаслідок спільних чи грошових затрат другого з подружжя, а саме - у зв'язку зі здійсненням позивач капітального ремонту, матеріали справи не містять, не надано таких доказів і суду апеляційної інстанції.

Верховний Суд вирішив касаційну скаргу залишити без задоволення, рішення Київського районного суду м. Харкова від 11.06.2018 року та постанову Харківського апеляційного суду від 07.11.2018 року залишити без змін. Поновити дію рішення Київського районного суду м. Харкова від 11.06.2018 року.

Позиція Верховного Суду та нормативно – правове обґрунтування

Істотність збільшення вартості майна підлягає з'ясуванню шляхом порівняння вартості майна до, та після поліпшень внаслідок спільних трудових чи грошових затрат або затрат другого з подружжя.

При цьому для застосування передбачених ч.1 ст.62 СК України правил, істотно збільшення вартості майна (у розглядуваній справі - квартири) повинне відбутися саме внаслідок спільних трудових чи грошових затрат або затрат другого з подружжя, а не інших чинників (зокрема, загальної зміни цін на ринку нерухомості, інфляційних процесів), при цьому суттєвою ознакою повинне бути істотно збільшення вартості майна внаслідок невід'ємних поліпшень, а не придбання у квартиру меблів, побутової техніки тощо, які можуть бути самостійними об'єктами поділу спільного майна.

Встановивши, що позивачем не доведено, що спірна квартира за час шлюбу істотно збільшилась у своїй вартості внаслідок саме спільних трудових чи грошових затрат або затрат другого з подружжя, а не за рахунок загальної зміни цін на ринку нерухомості, інфляційних процесів тощо, суди попередніх інстанцій дійшли загалом правильного висновку про відсутність правових підстав для задоволення позову про визнання спірної квартири об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/89130832>

Постанова Верховного Суду від 20.05.2020 року у справі № 607/16852/15-ц (провадження № 61-43417св18)

Неотримання згоди іншого з подружжя при відчуженні майна, що є об'єктом спільної сумісної власності подружжя, є порушенням вимог статей 60, 61, 63 СК України, і підставою для визнання недійсним договору.

Позивачка звернулася до суду позовом, уточнивши який, просила визнати недійсним договір купівлі-продажу від 18.06.2016 року автомобіля марки «Hyundai Accent», 2012 року випуску; провести поділ спільного майна подружжя, визнавши за нею право власності на автомобіль марки «Hyundai Accent», 2012 року випуску, з компенсацією нею відповідачу вартості 1/2 частини зазначеного автомобіля в розмірі 133 370 грн; стягнути з відповідачів судові витрати.

Бережанський районний суд Тернопільської області рішенням від 13.04.2018 року позов задовольнив. Визнав недійсним договір купівлі-продажу транспортного засобу від 18.06.2016 року – автомобіля марки «Hyundai Accent», 2012 року випуску. Провів поділ автомобіля, як спільного майна подружжя, визнав за позивачкою право власності на автомобіль марки «Hyundai Accent», 2012 року випуску з компенсацією відповідачу вартість 1/2 частини автомобіля в розмірі 133 370 грн. Стягнув з відповідача на користь позивачки 10 088,40 грн судових витрат. Суд першої інстанції мотивував рішення тим, що при відчуженні спірного автомобіля порушено вимоги частини третьої статті 65 СК України, оскільки при укладенні оспорюваної угоди не була отримана письмова згода другого з подружжя на продаж майна.

Апеляційний суд Тернопільської області постановою від 18.07.2018 року апеляційну скаргу задовольнив. Рішення Бережанського районного суду Тернопільської області від 13.04.2018 року скасував, ухвалив нове рішення, яким у задоволенні позову відмовив. Скасував заходи забезпечення позову, накладені ухвалою Бережанського районного суду Тернопільської області від 12.09.2016 року. Стягнув з позивачки на користь відповідача 2 832,30 грн судового збору.

Апеляційний суд мотивував постанову тим, що на час укладення оспорюваного договору купівлі-продажу покупець не знав і не міг знати про те, що спірний автомобіль належить на праві спільної сумісної власності подружжю і що остання не давала згоди відповідачу на укладення цього договору. Позивачка має право на відповідну компенсацію вартості відчуженого автомобіля за умови, що таке відчуження відбулося не в інтересах сім'ї. Зазначені обставини не були предметом судового розгляду у цій справі.

Верховний Суд вирішив касаційну скаргу задовольнити, постанову Апеляційного суду Тернопільської області від 18.07.2018 року скасувати, рішення Бережанського районного суду Тернопільської області від 13.04.2018 року залишити в силі, зважаючи на наступне.

Позиція Верховного Суду та нормативно – правове обґрунтування

За вимогами частин 1, 2 ст.369 ЦК України, співвласники майна, що є у спільній сумісній власності, володіють і користуються

ним спільно, якщо інше не встановлено домовленістю між ними. Розпорядження майном, що є у спільній сумісній власності, здійснюється за згодою всіх співвласників, якщо інше не встановлено законом. Згода співвласників на вчинення правочину щодо розпорядження спільним майном, який підлягає нотаріальному посвідченню та (або) державній реєстрації, має бути висловлена письмово і нотаріально посвідчена.

Відповідно до ч.4 ст. 369 ЦК України, правочин щодо розпорядження спільним майном, вчинений одним із співвласників, може бути визнаний судом недійсним за позовом іншого співвласника у разі відсутності у співвласника, який вчинив правочин, необхідних повноважень.

У постановках від 07 жовтня 2015 року у справі № 6-1622цс15, від 27 січня 2016 року у справі №6-1912цс15 та від 30 березня 2016 року у справі № 6-533цс16 Верховний Суд України висловив правову позицію, що укладення одним із подружжя договору щодо розпорядження спільним майном без згоди другого з подружжя може бути підставою для визнання такого договору недійсним лише в тому разі, якщо судом буде встановлено, що той з подружжя, який уклав договір щодо спільного майна, та третя особа, контрагент за таким договором, діяли недобросовісно, зокрема, що третя особа знала чи за обставинами справи не могла не знати про те, що майно належить подружжю на праві спільної сумісної власності, і що той з подружжя, який укладає договір, не отримав згоди на це другого з подружжя.

Велика Палата Верховного Суду у постанові від 21 листопада 2018 року у справі № 372/504/17 (провадження № 14-325цс18) відступила від висновків Верховного Суду України щодо застосування норм права у подібних правовідносинах, викладених у раніше прийнятих постановках від 07 жовтня 2015 року у справі № 6-1622цс15, від 27 січня 2016 року у справі №6-1912цс15 та від 30 березня 2016 року у справі № 6-533цс16, посилаючись на те, що такі висновки суперечать принципу рівності як майнових прав подружжя, так і рівності прав співвласників, власність яких є спільною сумісною, без визначення часток.

Отже, відсутність згоди одного із співвласників подружжя на розпорядження майном, відчуженим за правочином, який виходить за межі дрібного побутового, є підставою визнання цього правочину недійсним.

Визначення «дрібний побутовий правочин» має оціночний характер, не має установлених меж грошового виразу (вартості), а тому має для різних видів діяльності, речей і майнового стану учасників цивільних правовідносин, різні межі вартості.

Враховуючи те, що предметом спору є легковий автомобіль «Hyundai Accent», 2012 року випуску, колегія суддів дійшла висновку, що правочин щодо відчуження вказаного автомобіля виходить за межі дрібного побутового, тому потребував згоди позивача як другого із співвласників.

Встановивши, що зазначений автомобіль набутий за спільні кошти під час шлюбу сторін та є їхньою спільною сумісною власністю, районний суд дійшов правильного висновку, що неотримання згоди іншого з подружжя при відчуженні такого майна є порушенням вимог статей 60, 61, 63 СК України, і

підставою для визнання недійсним договору купівлі-продажу спірного автомобіля відповідно до статей 203, 215 ЦК України.

Частиною 1 ст. 69 ЦК України визначено, що дружина і чоловік мають право на поділ майна, що належить їм на праві спільної сумісної власності, незалежно від розірвання шлюбу. Законодавцем визначено, що право на поділ майна, яке перебуває на праві спільної сумісної власності подружжя, належить кожному з них незалежно від того, в який момент здійснюється поділ: під час шлюбу або після його розірвання. Поділ може бути здійснений як за домовленістю подружжя, так і за судовим рішенням. В основу поділу покладається презумпція рівності часток подружжя, яка може бути спростована домовленістю подружжя або судовим рішенням.

Згідно зі ст. 70 СК України, у разі поділу майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, частки майна дружини та чоловіка є рівними, якщо інше не визначено домовленістю між ними або шлюбним договором.

При поділі спільної сумісної власності подружжя, зокрема, неподільної речі, суди мають застосовувати положення частини четвертої та п'ятої статті 71 СК України щодо обов'язкової згоди одного з подружжя на отримання грошової компенсації та попереднього внесення другим із подружжя відповідної грошової суми на депозитний рахунок суду.

За відсутності такої згоди присудження грошової компенсації може мати місце з підстав, передбачених статті 365 ЦК України, за умови звернення подружжя (одного з них) до суду з таким позовом (статті 11 ЦК України) та попереднього внесення на депозитний рахунок суду відповідної грошової суми. У разі коли жоден із подружжя не вчинив таких дій, а неподільні речі не можуть бути реально поділені між ними відповідно до їх часток, суд визнає ідеальні частки подружжя в цьому майні без його реального поділу і залишає майно у їх спільній частковій власності.

Виходячи із заявлених позовних вимог, рівності часток сторін у спільному майні подружжя, неподільності речі та попереднього внесення позивачем на депозитний рахунок суду відповідної грошової суми Верховний Суд погодився з висновком суду першої інстанції щодо наявності підстав для визнання за позивачем права власності на спірний автомобіль з компенсацією грошових коштів у розмірі 1/2 частини його вартості визначеної висновком експерта.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/89426657>

Постанова Верховного суду від 27.05.2020 року у справі № 757/19701/15-ц (провадження № 61-13185св18)

Вартість майна, що підлягає поділу, має визначатися на час розгляду справи.

Позивачка звернулася до суду з позовом про розподіл спільного майна подружжя.

Позов мотивовано тим, заборгованість зі сплати аліментів на час звернення до суду з цим позовом становила 69 071 грн 17 коп., що відповідно до частини третьої статті 70 СК України є

підставою для збільшення її частки у спільній сумісній власності.

Враховуючи викладене, позивачка просила суд збільшити її частку у спільному майні, набутому нею та відповідачем за час перебування у шлюбі до 2/3 частин; здійснити поділ спільного майна, а саме:

- виділити їй у власність 35/100 частини квартири, автомобіль Toyota Land Cruiser Prado легковий універсал-В, 2008 року випуску;
- відповідачу виділити у власність із спільного майна квартиру, земельну ділянку з кадастровим номером 3222480400:04:001:0014 площею 0,2339 га, розташовану на території Білогородської сільської ради Києво-Святошинського району Київської області, земельну ділянку з кадастровим номером 3222480400:04:001:0057, розташовану на території Білогородської сільської ради Києво-Святошинського району Київської області площею 0,1795 га, земельну ділянку кадастровий номер 3222480400:04:001:0060, розташовану на території Білогородської сільської ради Києво-Святошинського району Київської області площею 0,1795 га, земельну ділянку кадастровий номер 3222480400:04:001:0061, розташовану на території Білогородської сільської ради Києво-Святошинського району Київської області площею 0,1779 га;
- припинити право часткової власності на 50/100 частин квартири. Визнати за нею право власності на квартиру. Визначити порядок виконання рішення суду шляхом часткового зарахування зустрічних однорідних вимог на суму 1 613 000 грн та стягнути з відповідача на її користь 219 573 грн 33 коп. компенсації частини вартості спільного майна подружжя.

Рішенням Печерського районного суду міста Києва від 19.05.2017 року позовні вимоги позивачки задоволено частково. Розподілено спільне майно подружжя таким чином: квартиру, що складається з двох житлових кімнат житловою площею 30,40 кв. м, загальною площею 50,50 кв. м, загальною вартістю 1 652 000 грн, що належить на праві спільної часткової власності, залишено у спільному користуванні сторін.

Виділено на праві власності колишньому подружжю кожному по 17,5 відсотків квартири, вартістю долі кожного 564 550 грн, залишивши вказані частки у спільному користуванні сторін. Виділено на праві власності позивачці земельну ділянку, кадастровий номер 3222480400:04:001:0014, розташовану на території Білогородської сільської ради Києво-Святошинського району Київської області вартістю 299 875 грн. Виділено на праві власності позивачці земельну ділянку, кадастровий номер 3222480400:04:001:0057, розташовану на території Білогородської сільської ради Києво-Святошинського району Київської області вартістю 224 375 грн. Виділено на праві власності відповідачу земельну ділянку, кадастровий номер 3222480400:04:001:0060, розташовану на території Білогородської сільської ради Києво-Святошинського району Київської області вартістю 224 375 грн, визнавши за ним право власності на вказану земельну ділянку, припинивши право власності позивачки на вказану земельну ділянку. Виділено на праві власності відповідачу земельну ділянку, кадастровий номер 3222480400:04:001:0061, розташовану на території

Білогородської сільської ради Києво-Святошинського району Київської області вартістю 222 375 грн, визнавши за ним право власності на вказану земельну ділянку, припинивши право власності позивачки на вказану земельну ділянку.

Виділено позивачці на праві власності автомобіль Toyota Land Cruiser Prado легковий універсал-В, 2008 року випуску.

Виділено відповідачу на праві власності автомобіль LexusGS 350 легковий седан, 2008 року випуску.

Стягнуто з відповідача на користь позивачки різницю у вартості долей спільного майна подружжя у розмірі 121 308 грн. Вирішено питання про розподіл судових витрат. У решті позовних вимог відмовлено.

Рішення суду першої інстанції мотивовано тим, що у разі поділу майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, частки майна дружини та чоловіка є рівними, якщо інше не визначено домовленістю між ними або шлюбним договором, при вирішенні спору про поділ майна суд може відступити від засади рівності часток подружжя за обставин, що мають істотне значення.

Встановивши, що позивачем не надано доказів на підтвердження підстав для збільшення її долі у спільному майні подружжя, суд першої інстанції дійшов висновку, що долі кожного із подружжя є рівними і у грошовому вигляді складають по 2 255 288 грн за кожним. При поділі майна подружжя суд першої інстанції прийняв до уваги наступне: квартира належить по 50/100 частин кожному з подружжя. Жодна із сторін не бажає, щоб їй було виділено в натурі всю вказану квартиру, тому вказану квартиру суд залишив у спільному користуванні подружжя. У квартирі 50/100 частин її належить на праві власності відповідачеві, а позивачеві – 15/100 частин вказаної квартири на підставі договору дарування від 09 березня 2005 року, 35/100 частин у цій квартирі належить сторонам на праві власності, при цьому позивачем не сплачено суму цієї частки на депозитний рахунок, тому 35/100 частин вказаної квартири має залишитись у спільному користуванні сторін. Жодна зі сторін не бажала отримати у свою власність при розподілі майна земельні ділянки. Оскільки їх чотири, суд першої інстанції вважав за можливе виділити кожному з подружжя по дві земельні ділянки.

Стосовно розподілу автомобілів, то суд першої інстанції прийшов до висновку про те, що автомобіль Toyota Land Cruiser Prado легковий універсал-В, 2008 року випуску, має бути виділений позивачеві, а автомобіль Lexus GS 350, 2008 року випуску – відповідачеві. Таким чином вартість майна, що виділяється позивачеві складає 2 133 980 грн. Вартість майна, що виділяється відповідачеві складає 2 376 596 грн, що на 121 308 грн більше його долі у спільному майні подружжя. Різниця у вартості долей в сумі 121 308 грн підлягає стягненню з відповідача на користь позивача.

Постановою Апеляційного суду м. Києва від 12.02.2018 року апеляційну скаргу представника позивачки, задоволено. Рішення Печерського районного суду м. Києва від 19.05.2017 року скасовано. Позовні вимоги задоволено частково. Визнано спільною сумісною власністю подружжя майно, загальною вартістю 6 988 296 грн, що складається з: 35/100 частин квартири, вартістю 3 226 000 грн; автомобіля

Toyota Land Cruiser Prado (VIN HOMEP_5), вартістю 600 000 грн; квартири вартістю 1 652 000 грн; земельних ділянок з кадастровими номерами 3222480400:04:001:0014 і площею 0,2339 га, 3222480400:04:002:0057 і площею 0,1795 га, 3222480400:04:002:0060 і площею 0,1795 га, 3222480400:04:002:0061 і площею 0,1779 га, розташовані на території Білогородської сільської ради Києво-Святошинського району Київської області, загальною вартістю 971 000 грн; коштів від продажу автомобіля Lexus GS 350, 2008 року випуску, у сумі 539 296 грн.

У порядку поділу спільного майна подружжя: визнано за позивачкою право власності на квартиру, автомобіль Toyota Land Cruiser Prado на загальну суму 3 826 000 грн; визнано за відповідачем право власності на квартиру, земельні ділянки з кадастровими номерами 3222480400 :04:001:0014 і площею 0,2339 га, 3222480400:04:002:0057 і площею 0,1795 га, 3222480400:04:002:0060 і площею 0,1795 га, 3222480400:04:002:0061 і площею 0,1779 га, розташовані на території Білогородської сільської ради Києво-Святошинського району Київської області, та кошти від продажу автомобіля Lexus GS 350, 2008 року випуску на загальну суму 3 162 296 грн; припинено право часткової власності відповідача на 1/2 частку 35/100 частин квартири; припинено право часткової власності позивачки на 1/2 частку квартири, земельні ділянки з кадастровими номерами 3222480400:04:001:0014 і площею 0,2339 га, 3222480400:04:002:0057 і площею 0,1795 га, 3222480400:04:002:0060 і площею 0,1795 га, 3222480400:04:002:0061 і площею 0,1779 га, розташовані на території Білогородської сільської ради Києво-Святошинського району Київської області; залишено автомобіль Toyota Land Cruiser Prado у власності позивачки; залишено кошти від продажу автомобіля Lexus GS 350, 2008 року випуску у сумі 539 296 грн, у власності відповідача; припинено право часткової власності відповідача на 50/100 частин квартири.

Стягнуто з позивача на користь відповідача грошову компенсацію за належну йому частку у спільному майні подружжя у розмірі, попередньо внесеному позивачкою на депозит Печерського районного суду м. Києва у сумі 46 760 грн та на депозит Апеляційного суду м. Києва у сумі 285 092 грн, шляхом перерахування на рахунок відповідача.

Постанову суду апеляційної інстанції мотивовано тим, що судом першої інстанції не було враховано, що заявлений до розгляду суду спір полягав у необхідності поділу майна, а визначення судом першої інстанції права власності на частки на квартири у спільному майні подружжя не вирішило спір щодо поділу цього майна, адже за правилами статей 69, 71 СК України, статей 364, 370 ЦК України в результаті поділу спільне майно повинно бути поділено в натурі. Тобто, нормами чинного сімейного та цивільного законодавства передбачено, що поділ майна, виділ спільного майна подружжя здійснюється лише в натурі.

Верховний Суд вирішив касаційну скаргу відповідача задовольнити частково. Постанову Апеляційного суду м. Києва від 12.02.2018 року скасувати, справу передати на новий розгляд до суду апеляційної інстанції, зважаючи на наступне.

Позиція Верховного Суду та нормативно – правове обґрунтування

Вартість майна, що підлягає поділу, слід визначати виходячи

з дійсної його вартості на час розгляду справи. (пункти 22, 30 постанови Пленуму Верховного Суду України від 21.12.2007 року № 11 «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя»).

У випадку відчуження майна одним із подружжя проти волі іншого з подружжя та у зв'язку з цим - неможливості встановлення його дійсної (ринкової) вартості, визначенню підлягає ринкова вартість подібного за своїми якостями (технічними характеристиками) майна на час розгляду справи. Такий підхід є гарантією справедливої сатисфакції особі у зв'язку з припиненням її права на спільне майно.

Така правова позиція викладена у постанові Верховного Суду у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду у постанові від 03 жовтня 2018 року у справі № 127/7029/15-ц (провадження № 61-9018сво18).

Скасовуючи рішення суду першої інстанції та ухвалюючи нову постанову про поділ майна подружжя, апеляційний суд помилково виходив із вартості 35/100 частини квартири у розмірі 3 226 000 грн, оскільки, відповідно до висновку експерта від 30.09.2016 року такий розмір вартості всієї квартири, а не 35/100 її частини. Зазначення у постанові саме такої суми вплинуло на загальну вартість майна, що підлягає поділу та визначення ідеальної долі кожного з власників.

При цьому судом апеляційної інстанції при перевірці законності та обґрунтованості рішення суду першої інстанції не було враховано зазначені вимоги закону про те, що вартість майна, що підлягало поділу, мала визначатись на час розгляду справи, а суд першої інстанції, ухвалюючи рішення у травні 2017 року, виходив із вартості всієї квартири станом на 30.09.2016 року та не перевіряв доводів сторін щодо вартості цього спірного майна на час його поділу.

Визнаючи за позивачкою право власності на квартиру та припиняючи право часткової власності відповідача на 50/100 частини вказаної квартири, суд апеляційної інстанції дійшов передчасного висновку про те, що це не суперечить інтересам відповідача, оскільки вказана частина квартири належить останньому за договором дарування від 09.03.2005 року і відповідно до п.2 ч.1 ст. 57 СК України є особистою приватною власністю відповідача.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/89762930>

Постанова Верховного Суду від 03.06.2020 року у справі № 722/1882/16-ц (провадження № 61-39287св18)

Не підлягають поділу (виділу) об'єкти нерухомого майна, до складу яких входять самостійно збудовані (реконструйовані, переплановані) об'єкти нерухомого майна.

Позивач звернулася до суду з позовом до відповідач про визнання майна спільною сумісною власністю та його поділ.

За час шлюбу, відповідно до договору дарування, посвідченого 22 березня 2002 року приватним нотаріусом Сокирянського

районного нотаріального округу Геровським Б. М. та зареєстрованим в реєстрі за № 62, відповідачу було подаровано житловий будинок з господарськими та побутовими будівлями та спорудами.

Вказувала, що вартість житлового будинку з господарськими будівлями та побутовими спорудами істотно збільшилась внаслідок спільних трудових і грошових затрат.

Уточнивши позовні вимоги, позивач просила суд визнати: Житловий будинок літ. «А», вартістю 382 621 грн з господарськими спорудами та будівлями: літню кухню літ. «Б», вартістю 225 100 грн, вбиральню, вартістю 6 611 грн, підвал літ. «Пд», вартістю 14 190 грн, колодязь, вартістю 18 551 грн, огорожу, вартістю 185 419 грн, вимощення, будівельні матеріали та конструктивні елементи, які були використані для спорудження гаража, літ. «Г», вартістю 124 288 грн, літньої кухні, літ. «М», вартістю 381 779 грн, сараю, літ. «Н.Л.», вартістю 65 086 грн, визнати об'єктом спільної сумісної власності подружжя та визначити, що частки сторін є рівними; визнати за нею право власності та S частину житлового будинку літ. «А», вартістю 382 621 грн з господарськими спорудами та будівлями: літню кухню літ. «Б», вартістю 225 100 грн, вбиральню, вартістю 6 611 грн, підвал літ. «Пд», вартістю 14 190 грн, колодязь, вартістю 18 551 грн, огорожу, вартістю 185 419 грн, вимощення, визнати за нею право власності та S частину будівельних матеріалів та конструктивних елементів, які були використані для спорудження гаража, літ. «Г», вартістю 124 288 грн, літньої кухні, літ. «М», вартістю 381 779 грн, сараю, літ. «Н.Л.», вартістю 65 086 грн.

Рішенням Сокирянського районного суду Чернівецької області від 12 лютого 2018 року у складі судді Побережної О. Д. позовні вимоги, заявлені Поляком П. П. в інтересах позивач, задоволено.

Визнано житловий будинок з господарськими спорудами та будівлями: літньою кухнею, вбиральнею, підвалом, колодязем, огорожею, об'єктом спільної сумісної власності позивач та відповідач. Визнано за позивачем право власності на частину житлового будинку з господарськими спорудами та будівлями: літню кухню вбиральню, підвал, колодязь, огорожу.

Визнано за відповідачем право власності на частину житлового будинку з господарськими спорудами та будівлями: літню кухню вбиральню, підвал, колодязь, огорожу.

Визнано будівельні матеріали та конструктивні елементи, які були використані під час самостійного будівництва гаража, літньої кухні, сараю, об'єктом спільної сумісної приватної власності позивач та відповідач.

Визнано за позивачем право власності на частину будівельних матеріалів та конструктивних елементів, які були використані під час самостійного будівництва гаража, літньої кухні, сараю, літ. «Н.Л.».

Визнано за відповідачем право власності на частину будівельних матеріалів та конструктивних елементів, які були використані під час самостійного будівництва гаража, літньої кухні, сараю.

У зв'язку з поділом зазначеного майна припинено право

спільної сумісної власності на нього позивача та відповідача. Роз'яснено сторонам, що право власності на нерухоме майно підлягає державній реєстрації.

Рішення районного суду мотивоване тим, що оскільки позивачем доведено обставини істотного збільшення за час шлюбу вартості належного відповідачу майна внаслідок спільних грошових затрат сторін, відповідно отже, на підставі ч.1 ст. 62 СК України, зазначене майно є об'єктом спільної сумісної власності подружжя, а тому позовні вимоги в цій частині є обґрунтованими.

Постановою Апеляційного суду Чернівецької області від 08.05.2018 року апеляційну скаргу відповідача задоволено частково. Рішення Сокирянського районного суду Чернівецької області від 12.02.2018 року скасовано. У задоволенні позовних вимог позивач відмовлено.

Постанова апеляційного суду мотивована тим, що висновки суду першої інстанції про доведеність істотного збільшення вартості житлового будинку з господарськими спорудами та будівлями, внаслідок спільних грошових затрат відповідач та позивач не відповідають обставинам справи, оскільки у матеріалах справи відсутні докази збільшення вартості житлового будинку з господарськими спорудами та будівлями за рахунок здійснених щодо нього поліпшень та будівництва допоміжних (господарських) будівель.

Верховний Суд вирішив касаційну скаргу залишити без задоволення, постанову Апеляційного суду Чернівецької області від 08.05.2018 року залишити без змін, зважаючи на наступне.

Позиція Верховного Суду та нормативно – правове обґрунтування

Якщо майно дружини, чоловіка за час шлюбу істотно збільшилося у своїй вартості внаслідок спільних трудових чи грошових затрат або затрат другого з подружжя, воно у разі спору може бути визнане за рішенням суду об'єктом права спільної сумісної власності подружжя. Якщо один із подружжя своєю працею і (або) коштами брав участь в утриманні майна, належного другому з подружжя, в управлінні цим майном чи догляді за ним, то дохід (приплид, дивіденди), одержаний від цього майна, у разі спору за рішенням суду може бути визнаний об'єктом права спільної сумісної власності подружжя (стаття 62 СК України).

Відповідно до положень статті 156 ЖК Української РСР члени сім'ї власника жилого будинку (квартири), які проживають разом з ним у будинку (квартирі), що йому належить, користуються жилим приміщенням нарівні з власником будинку (квартири), якщо при їх вселенні не було іншої угоди про порядок користування цим приміщенням. Повнолітні члени сім'ї власника зобов'язані брати участь у витратах по утриманню будинку (квартири) і прибудинкової території та проведенню ремонту.

Позивач проживала у будинку колишнього чоловіка та користувалася житловим приміщенням з 2002 року до 2015 року. Ці обставини сторонами визнаються. З урахуванням наведеного, суд апеляційної інстанції зробив правильний висновок про відмову у задоволенні позову у цій частині.

Колегія суддів вважає, що грошові кошти за час спільного проживання подружжя були витрачені для ремонту та реконструкції житла, в якому вони проживали, з метою поліпшення умов життя та в інтересах сім'ї.

Здійснені ремонтні роботи є невід'ємною частиною будинку та не є окремим об'єктом спільної сумісної власності подружжя, тому розподілу не підлягають.

До подібних правових висновків дійшов Верховний Суд у постанові від 12 травня 2020 року у справі № 243/5477/15-ц (провадження № 61-46081св18).

Відмовляючи у задоволенні позову про визнання права власності на частину будівельних матеріалів та конструктивних елементів, апеляційний суд зазначив, що такі позовні вимоги фактично зводяться до визнання права власності на незавершені будівництвом об'єкти.

Самочинно збудоване нерухоме майно не є об'єктом права власності, а тому не може бути предметом поділу (виділу) згідно з нормами статей 364, 367 ЦК України.

Зазначена правова позиція висловлена Верховним Судом України у постановях від 04 грудня 2013 року у справі № 6-130цс13, від 30 вересня 2015 року у справі № 6-286цс15 та Верховним Судом у постанові від 06 березня 2019 року у справі № 61-44133св18.

За змістом частини першої статті 376 ЦК України самочинним вважається будівництво жилого будинку, будівлі, споруди, іншого нерухомого майна, якщо вони збудовані на земельній ділянці, що не була відведена особі, яка здійснює будівництво, або відведена не для цієї мети, або без відповідного документа, який дає право виконувати будівельні роботи, чи належно затвердженого проекту, або з істотним порушенням будівельних норм і правил.

Отже, виходячи зі змісту цієї норми, самочинним є будівництво об'єкта нерухомого майна за наявності будь-якої із зазначених умов.

Відсутність дозволу на будівництво, проекту або порушення умов, передбачених у цих документах, спричиняє визнання такого будівництва самочинним відповідно до частини першої статті 376 ЦК України.

Наслідком самочинного будівництва є те, що в особи, яка його здійснила, не виникає права власності на нього як на об'єкт нерухомості (частина друга статті 376 ЦК України).

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/89621184>

Постанова Верховного Суду від 17.06.2020 року у справі № 584/200/17-ц (провадження № 61-45679св18)

Посилання судів на те, що початок перебігу строку позовної давності необхідно обчислювати з моменту припинення фактичних шлюбних відносин між позивачем та чоловіком суперечить нормам статті 261 ЦК України.

Позивач звернулася до суду з позовом про встановлення факту проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу, визнання автомобіля об'єктом спільної сумісної власності та визнання права власності на 1/2 частину автомобіля.

Позовна заява мотивована тим, що вона з 04 серпня 1989 року перебувала у зареєстрованому шлюбі з чоловіком, який рішенням Путивльського районного суду м. Суми від 17 квітня 2006 року було розірвано. Проте до лютого 2009 року вони продовжували проживати однією сім'єю, а про існування вказаного рішення суду вона дізналась лише в 2016 році.

За час спільного проживання вона за спільні грошові кошти, виручені від продажу належної їм на праві власності квартири, придбали вантажно-пасажирський автомобіль марки Ford Transit, 1998 року випуску. З лютого 2009 року, після припинення фактичних шлюбних відносин дійшли згоди, що він використовує цей автомобіль для заробітку та допомагає сплачувати за навчання дочки у вищому навчальному закладі, а в разі його продажу віддасть їй половину коштів.

Чоловік помер, після його смерті відкрилась спадщина, у тому числі на вказаний автомобіль. Спадкоємцями після його смерті є: дружина, дочки. Дружина не визнає її права власності на 1/2 частину транспортного засобу.

Ураховуючи викладене, уточнивши позовні вимоги, просила суд встановити факт проживання її однією сім'єю без реєстрації у період з 01 квітня 2006 року до 01 лютого 2009 року, визнати спірний автомобіль об'єктом їхньої спільної сумісної власності та визнати за нею право власності на 1/2 частину автомобіля марки Ford Transit, 1998 року випуску.

У квітні 2017 року звернулася до суду із зустрічним позовом, третя особа - Путивльська районна державна адміністрація Сумської області, про встановлення факту проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу, визнання автомобіля об'єктом їхньої спільної сумісної власності та визнання права власності на 1/2 частину автомобіля.

Зустрічна позовна заява мотивована тим, що вона з чоловіком, ще з часу перебування останнього в зареєстрованому шлюбі, почали проживати однією сім'єю, а 05 листопада 2014 року зареєстрували шлюб, за час якого у них народилась дочка. У квітні 2006 року придбали спірний автомобіль, який було зареєстровано за останнім на праві власності 26 квітня 2007 року. Ураховуючи викладене, просила суд: встановити факт проживання її однією сім'єю без реєстрації шлюбу у період з 29 квітня 2006 року до 04 листопада 2014 року; визнати об'єктом спільної сумісної власності автомобіль марки FordTransit, 1998 року випуску, та визнати за нею право власності на 1/2 частину автомобіля.

Рішенням Путивльського районного суду Сумської області від 16.04.2018 року задоволено частково. Встановлено факт проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу у період з 28 квітня 2006 року до 01 лютого 2009 року. Визнано їхньою спільною сумісною власністю автомобіль марки «FORD Transit 2.5 TD», 1998 року випуску. У задоволенні позову в іншій частині відмовлено. Зустрічний позов задоволено частково. Встановлено факт проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу у період з 02 лютого 2009 року до 04 листопада 2014 року. У задоволенні позову в іншій частині відмовлено.

Рішення суду першої інстанції мотивовано тим, що проживання однією сім'єю без реєстрації у період з 28 квітня 2006 року до 01 лютого 2009 року підтверджується зібраними у справі доказами. Факт спільного проживання у період з 02 лютого 2009 року до 04 листопада 2014 року сторонами не оспорується.

Автомобіль марки Ford Transit, 1998 року випуску, був придбаний за час спільного проживання з позивачем, за їхні спільні кошти, тому належить їм на праві спільної сумісної власності.

При цьому суд застосував до позовних вимог щодо визнання права власності на 1/2 частину автомобіля позовну давність, про застосування якої заявлено представником, оскільки дізналась про порушення свого права на спірне майно після припинення фактичних шлюбних відносин, а з позовом до суду звернулася поза межами трирічного строку, передбаченого частиною другою статті 72 СК України.

Постановою Апеляційного суду Сумської області від 11.09.2018 року апеляційну скаргу позивача залишено без задоволення, апеляційну скаргу відповідача задоволено частково. Рішення Путивльського районного суду Сумської області від 16 квітня 2018 року скасовано в частині вирішення позовних вимог про визнання автомобіля об'єктом спільної сумісної власності та в частині розподілу судових витрат, ухвалено в цій частині нове рішення. У задоволенні позову про визнання автомобіля об'єктом спільної сумісної власності відмовлено. В іншій частині рішення Путивльського районного суду Сумської області від 16 квітня 2018 року залишено без змін.

Постанова апеляційного суду мотивована тим, що у період з 28 квітня 2006 року до 01 лютого 2009 року чоловік проживав однією сім'єю без реєстрації шлюбу з позивачем. Зокрема, вони спільно проживали, розпорядились своєю власністю - квартирою, придбали спірний автомобіль, який спільно використовували для здійснення підприємницької діяльності.

Відповідачем не доведено належними доказами існування між нею та чоловіком у зазначений нею період усталених відносин, які притаманні подружжю: ведення спільного господарства, наявності у них спільного бюджету, проведення спільних витрат, придбання іншого майна в інтересах сім'ї. Також апеляційний суд зазначив, оскільки вимога про визнання права власності на спірний автомобіль пов'язана із вимогою про поділ автомобіля, у задоволенні якої відмовлено внаслідок спливу позовної давності, то в частині задоволення позовних вимог про визнання спірного автомобіля об'єктом спільної сумісної власності також слід відмовити у зв'язку зі спливом строку позовної давності.

Верховний Суд вирішив касаційну скаргу позивача задовольнити, постанову Апеляційного суду Сумської області від 11.09.2018 року в частині позовних вимог про визнання автомобіля об'єктом спільної сумісної власності скасувати, рішення Путивльського районного суду Сумської області від 16.04.2018 року в цій частині залишити без змін. Рішення Путивльського районного суду Сумської області від 16.04.2018 року та постанову Апеляційного суду Сумської області від 11.09.2018 року в частині позовних вимог про визнання права власності на 1/2 частину автомобіля скасувати. Позовні вимоги про визнання права власності на 1/2 частину автомобіля задовольнити. Визнати за позивачем право власності на 1/2

частину автомобіля марки «FORD Transit 2.5 TD», 1998 року випуску, зважаючи на наступне.

Позиція Верховного Суду та нормативно – правове обґрунтування

Позовна давність – це строк, у межах якого особа може звернутися до суду з вимогою про захист свого цивільного права або інтересу (стаття 256 ЦК України).

Згідно зі статтею 257 ЦК України загальна позовна давність встановлюється тривалістю у три роки.

Відповідно до частин третьої, четвертої статті 267 ЦК України позовна давність застосовується судом лише за заявою сторони у спорі, зробленою до винесення ним рішення.

Сплив позовної давності, про застосування якої заявлено стороною у спорі, є підставою для відмови у позові.

Судом встановлено, що з указаним позовом до суду позивач звернулася 09 лютого 2017 року.

При цьому, ухвалюючи рішення про відмову у задоволенні позовних вимог позивача про визнання автомобіля об'єктом спільної сумісної власності у зв'язку із пропуском нею строку позовної давності та позовних вимог про визнання права власності на 1/2 частину автомобіля з таких самих підстав, суди не врахували, що перебіг позовної давності починається від дня, коли особа довідалася або могла довідатися про порушення свого права або про особу, яка його порушила (частина перша статті 261 ЦК України).

Верховний Суд України у постанові від 22 квітня 2015 року у справі № 6–48цс15 дійшов висновку, що відповідно до частини першої статті 261 ЦК України початок перебігу позовної давності збігається з моментом виникнення в зацікавленої сторони права на позов, тобто можливості реалізувати своє право в примусовому порядку через суд.

Суди виходили із того, що позивач дізналася про порушення свого права ще у 2009 році, після припинення фактичних шлюбних з чоловіком, який забрав спірний автомобіль, що використовувався ним разом із позивачем для здійснення підприємницької діяльності, внаслідок чого було порушено її права, що в розумінні частини першої статті 261 ЦК України є моментом початку перебігу строку позовної давності.

Проте посилання судів на те, що початок перебігу строку позовної давності необхідно обчислювати з моменту припинення фактичних шлюбних відносин між позивачем та чоловіком суперечить нормам статті 261 ЦК України.

Проте, відмовляючи у задоволенні позовних вимог про визнання права власності на 1/2 частину автомобіля, суди попередніх інстанцій не врахували, що перебіг позовної давності починається від дня, коли особа довідалася або могла довідатися про порушення свого права або про особу, яка його порушила, на зазначені вище положення закону щодо позовної давності уваги не звернули та неправильно застосували норми матеріального права.

Також суди не врахували безспірні факти й докази того, що про своє порушене право позивач дізналася після смерті колишнього чоловіка, який помер, а з указаним позовом до суду вона звернулася 09 лютого 2017 року. Отже, строк позовної давності не пропущено.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/89903440>

Постанова Верховного Суду від 30.06.2020 року у справі № 495/2522/16-ц (провадження № 61-40793 св 18)

Якщо жоден із подружжя не вчинив дій, передбачених законом щодо попереднього внесення грошової суми на депозитний рахунок суду, а неподільні речі не можуть бути реально поділені між ними відповідно до їхніх часток, суд визнає ідеальні частки подружжя в цьому майні без його реального поділу і залишає майно в їхній спільній частковій власності.

Позивач звернулася до суду з позовом про визнання удаваним договору дарування частини будівлі та споруди від 28 січня 2011 року, визнання договору дарування частини будівель і споруд від 28 січня 2011 року договором купівлі-продажу, визнання майна об'єктом спільної сумісної власності подружжя та поділ майна подружжя.

В період шлюбу, укладено договір дарування, відповідно до якого отримано в дар частини будівель і споруд на земельній ділянці розміром 1324 м², яка не передана у приватну власність. Позивач вказала на те, що договір дарування є удаваним, оскільки він був вчинений для приховання іншого правочину, а саме: договору купівлі-продажу частини будівель і споруд.

Також зазначила, що під час укладення договору дарування майно передається дарувальником обдарованому безоплатно, а у даному випадку обдарований сплатив вартість нерухомого майна, частина яких належала позивачці.

Рішенням Білгород-Дністровського міськрайонного суду Одеської області від 19.10.2016 року позов задоволено частково. Виділено частку автомобілю «FIAT DOBLO» 2012 року випуску. В задоволенні інших позовних вимогах відмовлено. Зустрічний позов задоволено частково. Визнано грошові зобов'язання за договором відновлювальної кредитної лінії № 1077-ни від 12 грудня 2006 року, укладеним з ПАТ «Державний ощадний банк України» в сумі 4 904,96 доларів США та грошові зобов'язання за договором позики від 6 травня 2011 року, укладеним в сумі 80 000 доларів США, солідарним борговим зобов'язанням та розподілено їх по частині за кожним з них. В задоволенні інших вимогах зустрічного позову відмовлено.

Задовольняючи первісні позовні вимоги в частині виділу частину автомобіля «FIAT DOBLO» 2012 року випуску, суд першої інстанції виходив з того, що зазначене майно є спільною сумісною власністю, оскільки придбане під час шлюбу. Відмовляючи у частині позовних вимог про визнання договору дарування нерухомого майна удаваним і визнання факту укладення договору купівлі-продажу нерухомого майна суд першої інстанції виходив з того, що зазначені вимоги

належними та допустимими доказами не підтверджені, зокрема договорами у простій письмовій формі від 20 квітня 2010 року між директором будівельно-виробничої фірми «Дністер», які не підтверджують взаємозв'язок між договором купівлі-продажу від 20 квітня 2010 року та договором дарування від 28 січня 2012 року.

Відмовляючи у задоволенні позовних вимог в частині визнання за нею права власності на ¼ частину будівель і споруд на земельній ділянці розміром 1 324 м² суд першої інстанції виходив з того, що шляхом укладання в договорів дарування, по частині по кожному договору, став власником цілої частки будівель та споруд.

Задовольняючи зустрічні позовні вимоги в частині визнання грошових зобов'язань за договором відновлювальної кредитної лінії від 12 грудня 2006 року, укладеним з ПАТ «Державний ощадний банк України» в сумі 4 904,96 доларів США та грошових зобов'язань за договором позики від 6 травня 2011 року, укладеним на суму 80 000 доларів США, солідарним борговим зобов'язанням і розподіл по частині за кожним із них, суд першої інстанції виходив з того, що грошові кошти були взяті в період шлюбу та є спільним майном, на яке дружина та чоловік мають рівні права.

Відмовляючи у задоволенні решти вимог зустрічного позову, в частині визнання права власності на частину квартири та частину квартири суд першої інстанції виходив з того, що зазначене майно не перебуває у власності сторін.

Постановою Апеляційного суду Одеської області від 24.05.2018 року рішення Білгород-Дністровського міськрайонного суду Одеської області від 19.10.2016 року у частині задоволення позову про поділ автомобіля скасовано та ухвалено нове судові рішення в цій частині наступного змісту.

Визнано за позивачкою право власності на частину автомобіля «FIAT DOBLO» 2012 року. Вирішено питання щодо стягнення судових витрат. В решті рішення суду першої інстанції залишено без змін.

Скасовуючи рішення Білгород-Дністровського міськрайонного суду Одеської області від 19 жовтня 2016 року в частині позовних вимог апеляційний суд виходив з того, що автомобіль є неподільною річчю, жоден із подружжя не вчинив дій, передбачених законом щодо попереднього внесення грошової суми на депозитний рахунок суду, автомобіль, як неподільна річ не може бути реально поділений між колишнім подружжя відповідно до їх часток.

Верховний Суд вирішив касаційну скаргу залишити без задоволення, рішення Білгород - Дністровського міськрайонного суду Одеської області від 19.10.2016 року та постанову Апеляційного суду Одеської області від 24.04.2018 року залишити без змін.

Позиція Верховного Суду та нормативно – правове обґрунтування

Удаванім є правочин, який вчинено сторонами для приховання іншого правочину, який вони насправді вчинили. Якщо буде встановлено, що правочин був вчинений сторонами для приховання іншого правочину, який вони насправді вчинили,

відносини сторін регулюються правилами щодо правочину, який сторони насправді вчинили (частини 1,2 статті 235 Цивільного Кодексу України (Далі - ЦК)).

За договором дарування одна сторона (дарувальник) передає або зобов'язується передати в майбутньому другій стороні (обдаровуваному) безоплатно майно (дарунок) у власність. Договір, що встановлює обов'язок обдаровуваного вчинити на користь дарувальника будь-яку дію майнового або немайнового характеру, не є договором дарування (частини 1,2 статті 717 ЦК України).

Особистою приватною власністю дружини, чоловіка є: майно, набуте нею, ним за час шлюбу, але на підставі договору дарування або в порядку спадкування (пункт 2 частини 1 статті 57 Сімейного Кодексу України).

Судами попередніх інстанцій вірно встановлено, що автомобіль придбано в період шлюбу, зі згоди дружини, яка була поручителем за договором поруки від 21 листопада 2013 року та поручилась за виконання боржником своїх зобов'язань за кредитним договором від 20 листопада 2013 року, кредит за яким видано під заставу автомобіля.

Вирішуючи питання про поділ майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя (зокрема, неподільної речі), суд має застосовувати положення частини 4, 5 статті 71 СК України щодо обов'язкової згоди одного з подружжя на отримання грошової компенсації та попереднього внесення другим з подружжя відповідної грошової суми на депозитний рахунок суду.

За відсутності такої згоди присудження грошової компенсації може відбуватися з підстав, передбачених статтею 365 ЦК, за умови звернення подружжя (одного з них) до суду з таким позовом (стаття 11 ЦК України) та попереднього внесення на депозитний рахунок суду відповідної грошової суми.

Якщо жоден з подружжя не вчинив таких дій, а неподільні речі не можуть бути реально поділені між ними відповідно до їхніх часток, суд визнає ідеальні частки подружжя в цьому майні без його реального поділу і залишає майно в їхній спільній частковій власності.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/90111655>

3.1.2. Справи щодо стягнення аліментів

Постанова Верховного суду від 15.04.2020 року у справі №344/6262/19 (провадження № 61-1103св20)

Зміна часток чи розміру аліментів може бути підставою визнання виконавчого документу таким, що не підлягає виконанню відповідно до статті 432 ЦПК України або його повернення стягувачу в порядку пункту 1 частини першої статті 37 Закону України «Про виконавче провадження» (у разі подання стягувачем письмової заяви про повернення виконавчого документа)

У квітні 2019 року позивачка звернулася до суду з позовом до відповідача про стягнення аліментів на утримання дітей. Позов обґрунтований тим, що рішенням Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 30 листопада 2015 року шлюб між сторонами розірвано, доньку залишено проживати з матір'ю та стягнуто з батька аліменти в користь матері на утримання дітей, в розмірі 1/4 частки від усіх видів його доходу щомісячно до досягнення дітьми повноліття, але не менше 30 % прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку. Рішенням Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 06 квітня 2016 року стягнуто з матері на користь батька аліменти на утримання неповнолітньої доньки в розмірі 1/4 частки усіх видів доходу щомісячно, до досягнення дитиною повноліття, але не менше 30 % прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку. Ухвалою Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 20 листопада 2017 року затверджено мирову угоду про поділ майна подружжя, відповідно до якої, зокрема, було погоджено відмовитися від вимог щодо стягнення аліментів на утримання дітей, які проживають з кожним із батьків.

З 04 лютого 2019 року, після конфлікту між батьком та дочкою, остання проживає з матір'ю та перебуває на її утриманні.

Посилаючись на те, що відповідач працевлаштований, добровільно не надає допомогу на утримання дітей та на їх потреби, хоча працює і має хороший зарібок - працює в Головному управлінні Пенсійного фонду України в Івано-Франківській області, просила стягнути з батька на її користь аліменти на утримання дітей у розмірі 1/2 частки від усіх видів його зарібку щомісячно, але не менше 50 відсотків прожиткового мінімуму на дитину відповідного віку до досягнення дітьми повноліття.

Рішенням Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 05 вересня 2019 року позов позивачки задоволено частково. Ухвалено стягувати з відповідача на користь позивачки аліменти на утримання неповнолітніх дітей у розмірі 1/3 частки з усіх видів його зарібку (доходу), але не менше ніж 50 відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку щомісяця, починаючи з 09 квітня 2019 року до досягнення дітьми повноліття. У задоволенні решти позовних вимог відмовлено.

Допущено негайне виконання рішення у межах сплати платежу за один місяць.

Судове рішення мотивоване тим, що обов'язки утримувати дитину як матері, так і батька є однаковими. Присуджуючи розмір аліментів, суд, виходив з принципів розумності та справедливості, врахував матеріальне становище сторін, розмір витрат на утримання дітей, їх потреби у розвитку та навчанні. При цьому, суд не взяв до уваги доводи відповідача про необхідність утримання дітей теперішньої дружини відповідача від першого шлюбу, оскільки діти мають батька, який зобов'язаний їх утримувати. Проте суд врахував, що відповідач перебуває в іншому шлюбі та розмір витрат матері на утримання дітей, що складає 7 000 грн. Також суд першої інстанції зазначив, що з урахуванням зарібної плати відповідача такий розмір аліментів буде відповідати половині витрат, які несе позивач на утримання дітей.

Постановою Івано-Франківського апеляційного суду від 05.12.2019 року рішення Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 05.09.2019 року скасовано. Проведення у справі закрито.

Рішення суду апеляційної інстанції мотивоване тим, що вирішення спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав шляхом ухвалення рішення, яке набрало законної сили є підставою для закриття провадження у справі.

В постанові апеляційного суду вказано, що суд першої інстанції не звернув уваги, що рішеннями Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 30.11.2015 року та від 06.04.2016 року в інших цивільних справах вирішений спір між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав шляхом ухвалення рішення, яке набрало законної сили.

Верховний Суд вирішив касаційну скаргу задовольнити частково, постанову Івано-Франківського апеляційного суду від 05.12.2019 року скасувати, справу направити на новий розгляд до суду апеляційної інстанції.

Позиція Верховного Суду та нормативно – правове обґрунтування

Відповідно до пункту 3 частини першої статті 255 ЦПК України суд своєю ухвалою закриває провадження у справі, якщо набрали законної сили рішення суду або ухвала суду про закриття провадження у справі, ухвалені або постановлені з приводу спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав, або є судовий наказ, що набрав законної сили за тими самими вимогами.

Приймаючи постанову про скасування рішення суду першої інстанції та закриваючи провадження у справі, суд апеляційної інстанції виходив з того, що питання про стягнення аліментів із відповідача на користь позивача на утримання дітей вже було предметом судового розгляду з тих же підстав і щодо того ж предмету спору в судових рішеннях Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 30 листопада 2015 року у справі № 344/9824/15-ц та від 06 квітня 2016 року у справі № 344/173/16-ц, які набрали законної сили.

З урахуванням зазначеного апеляційний суд дійшов висновку, що судовими рішеннями у інших цивільних справах, які набрали законної сили та не скасовані, вже вирішено спір між цими сторонами, з цих же підстав і про той же предмет спору.

Разом з тим, Верховний Суд не погодився з висновком апеляційного суду з огляду на зазначене.

Так, рішенням Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 30 листопада 2015 року з батька стягнуто аліменти на користь матері на утримання дітей в розмірі 1/4 частки від усіх видів його доходу щомісячно до досягнення дітьми повноліття, але не менше 30 % прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку, однак рішенням Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 06 квітня 2016 року стягнуто з матері на користь батька аліменти на утримання неповнолітньої доньки однієї дитини в розмірі 1/4

частки усіх видів доходу щомісячно, до досягнення дитиною повноліття, але не менше 30 % прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку.

Таким чином, немає правових підстав вважати, що вищезазначеними судовими рішеннями вирішено спір з аналогічних підстав та щодо аналогічного предмету спору, які заявлені в позові матері у справі, яка переглядається, оскільки судові рішення, що набрало законної сили, яким вирішено питання про стягнення аліментів на користь позивача на утримання двох дітей, відсутнє. Отже, суд апеляційної інстанції не врахував, що в цій цивільній справі мати звернулася з позовом про стягнення аліментів на двох неповнолітніх дітей з інших підстав та в іншому розмірі ніж у справі № 344/9824/15-ц, а саме, у зв'язку з тим що, неповнолітня дочка у лютому 2019 року повернулася жити до матері, що не заперечувалось сторонами у справі.

Крім того, суд апеляційної інстанції не звернув уваги на те, що зміна часток чи розміру аліментів може бути підставою визнання виконавчого документу таким, що не підлягає виконанню відповідно до статті 432 ЦПК України або його повернення стягувачу в порядку пункту 1 частини першої статті 37 Закону України «Про виконавче провадження» (у разі подання стягувачем письмової заяви про повернення виконавчого документа).

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/88909675>

Постанова Верховного Суду від 30.04.2020 року у справі № 283/1309/17 (провадження № 51-6197 км 18)

Про злісний характер ухилення від сплати аліментів також можуть свідчити: тривалість ухилення, продовження ухилення після попередження про необхідність виконання свого обов'язку та можливість кримінальної відповідальності з боку державного виконавця, неодноразове звернення потерпілого чи інших осіб до винної особи з цього приводу тощо.

Вироком Малинського районного суду Житомирської області від 13 грудня 2017 року громадянина України засуджено за ч.1 ст. 164 КК України до покарання у виді 120 годин громадських робіт.

Ухвалою Житомирського апеляційного суду від 01 квітня 2019 року вирок місцевого суду залишено без змін.

За вироком суду громадянин України визнаний винуватим у тому, що він, в період з 1 жовтня 2012 року по 31 травня 2017 року умисно, злісно ухилявся від сплати встановлених рішенням Малинського районного суду Житомирської області від 25 липня 2012 року аліментів на утримання сина в розмірі 1000 грн. щомісячно до досягнення дитиною повноліття, чим допустив заборгованість за вказаний період у сумі 51 009,68 грн.

Верховний Суд вирішив вирок Малинського районного суду Житомирської області від 13.12.2017 року та ухвалу Житомирського апеляційного суду від 01.04.2019 року залишити без зміни, а касаційну скаргу засудженого - без задоволення.

Позиція Верховного Суду та нормативно – правове обґрунтування

Об'єктом даного злочину є право неповнолітніх дітей на повноцінне життя та всебічний (фізичний, психічний і соціальний) розвиток.

Відповідно до ст. ст. 18, 27 Конвенції ООН про права дитини від 20 листопада 1989 року, яка ратифікована Україною, Держави-учасниці докладають всіх можливих зусиль до того, щоб забезпечити визнання принципу загальної та однакової відповідальності обох батьків за виховання і розвиток дитини. Батьки несуть основну відповідальність за виховання і розвиток дитини. Найкращі інтереси дитини є предметом їх основного піклування. Держава визнає право кожної дитини на рівень життя, необхідний для фізичного, розумового, духовного, морального і соціального розвитку дитини. Батьки несуть основну відповідальність за забезпечення в межах своїх здібностей і фінансових можливостей умов життя, необхідних для розвитку дитини.

Батьки або особи, які їх замінюють, несуть відповідальність за створення умов, необхідних для всебічного розвитку дитини, відповідно до законів України (ст.8 ЗУ «Про охорону дитинства»). Предметом основної турботи та основним обов'язком батьків є забезпечення інтересів своєї дитини (ст.11 ЗУ «Про охорону дитинства»).

Згідно положень ч. 1 ст. 3 Конвенції ООН, ч.ч. 7, 8 ст. 7 СК України при вирішенні будь-яких питань щодо дітей суд повинен виходити з якнайкращого забезпечення інтересів дитини і, тим більше, при захисті одного із основних прав дитини - права на утримання.

Таке право кореспондується з конституційним обов'язком батьків утримувати дитину до її повноліття, який закріплений в Основному Законі (ст. 51 Конституції України), а також в Сімейному кодексі (ст. 180) та гарантується Державою, в свою чергу, ст.15 Сімейного кодексу чітко регламентовано, що сімейні обов'язки не можуть бути перекладені на іншу особу.

Предметом злочину, який аналізується, є кошти, що за рішенням суду підлягають сплаті на утримання дітей.

З об'єктивної сторони, злочин передбачений ч.1 ст.164 КК України, може бути вчинений у формі злісного ухилення від сплати встановлених рішенням суду коштів на утримання дітей (аліментів). Під злісним ухиленням від сплати коштів на утримання дітей (аліментів) слід розуміти будь-які діяння боржника, спрямовані на невиконання рішення суду (приховування доходів, зміну місця проживання чи місця роботи без повідомлення державного виконавця, приватного виконавця тощо), які призвели до виникнення заборгованості із сплати таких коштів у розмірі, що сукупно складають суму виплат за три місяці відповідних платежів.

При цьому діяння можуть виразитись як у прямій відмові від сплати встановлених судом аліментів, так і в інших діях (бездіяльності), які фактично унеможливають виконання вказаного обов'язку.

Про злісний характер ухилення від сплати аліментів також можуть свідчити: тривалість ухилення (приміткою до ст. 164 КК

України передбачено, виникнення заборгованості із сплати таких коштів у розмірі, що сукупно складають суму виплат за три місяці відповідних платежів), продовження ухилення після попередження про необхідність виконання свого обов'язку та можливість кримінальної відповідальності з боку державного виконавця, неодноразове звернення потерпілого чи інших осіб до винної особи з цього приводу тощо.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/89034919>

Постанова Верховного Суду від 20.05.2020 року у справі № 635/1139/17 (провадження № 61-350св17)

Не надання будь-яких доказів на підтвердження обставин, які б свідчили про наявність у повнолітньої дитини потреби в матеріальній допомозі саме у зв'язку з навчанням (понесення витрат на харчування, проїзд, проживання, придбання підручників тощо) може стати підставою для відмови у задоволенні позовної заяви про стягнення аліментів на дитину, яка продовжує навчання після досягнення повноліття.

Позивачі звернулися до суду з позовом про стягнення аліментів, посилаючись на те, що вони є курсантами Харківського національного університету Повітряних Сил та не мають самостійного заробітку, у зв'язку з чим потребують матеріальної допомоги. Відповідач є їх батьком, офіційно працевлаштований, інших дітей на утриманні не має, а тому зобов'язаний забезпечити всі їх витрати, пов'язані з навчанням. Враховуючи викладене, позивачі просили стягнути з батька аліменти на їх утримання в розмірі 33 % з усіх видів заробітку відповідача, але не менше одного неоподаткованого мінімуму доходів громадян на одну особу щомісяця, починаючи з дня пред'явлення позову і до закінчення ними навчання.

Рішенням Харківського районного суду Харківської області від 27.06.2017 року позов задоволено частково. Присуджено стягувати з відповідача на користь однієї дитини аліменти в розмірі 1/9 частини всіх видів його заробітку (доходу) щомісяця, починаючи з 24 лютого 2017 року і до закінчення навчання, але не більше ніж до досягнення дитиною двадцяти трьох років. Присуджено стягувати з батька на користь іншої дитини аліменти в розмірі 1/9 частини всіх видів його заробітку (доходу) щомісяця, починаючи з 24 лютого 2017 року і до закінчення навчання, але не більше ніж до досягнення дитиною двадцяти трьох років. В задоволенні решти позовних вимог відмовлено. Рішення в частині стягнення аліментів у межах суми платежу за один місяць допущено до негайного виконання.

Рішення місцевого суду мотивоване тим, що у зв'язку з навчанням у військовому університеті діти потребують матеріальної допомоги, яку відповідач, будучи працевлаштованим та офіційно працевлаштованим, має можливість надавати. Сам факт перебування позивачів на повному державному утриманні не може забезпечити на належному рівні їх витрати на відпочинок, духовний, розумовий та соціальний розвиток, а тому не є підставою для відмови в задоволенні позову. Визначаючи розмір стягуваних аліментів, суд врахував стан здоров'я та матеріальне становище сторін, перебування на утриманні відповідача неповнолітньої доньки, а також інші обставини, що мають істотне значення.

Ухвалою Апеляційного суду Харківської області від 14.11.2017 року апеляційну скаргу відповідача відхилено. Рішення Харківського районного суду Харківської області від 27.06.2017 року залишено без змін.

Судове рішення апеляційного суду мотивоване тим, що висновки місцевого суду по суті вирішеного спору є правильними, підтверджуються наявними у справі доказами, яким суд дав належну правову оцінку. Доводи апеляційної скарги не спростовують цих висновків і не свідчать про порушення судом норм матеріального та процесуального права.

На підставі вище викладеного, Верховний Суд вирішив касаційну скаргу відповідача задовольнити. Рішення Харківського районного суду Харківської області від 27.06.2017 року та ухвалу Апеляційного суду Харківської області від 14.11.2017 року скасувати і ухвалити нове рішення. В задоволенні позову дітей до батька про стягнення аліментів відмовити.

Позиція Верховного Суду та нормативно – правове обґрунтування

Обов'язок батьків утримувати повнолітніх дочку, сина, які продовжують навчатися після досягнення повноліття (незалежно від форми навчання), виникає за обов'язкової сукупності таких юридичних фактів: 1) досягнення дочкою, сином віку, що перевищує 18, але є меншим 23 років; 2) продовження ними навчання; 3) існування потреби у зв'язку з цим у матеріальній допомозі; 4) наявність у батьків можливості надавати таку допомогу (батьки самі мають бути працевлаштованими та мати такий заробіток, який дозволив би їм утримувати себе та своїх повнолітніх дітей).

При цьому, подаючи до суду позовну заяву, особа має довести наявність вищевказаних фактів, які надають право стягувати аліменти на повнолітню дочку, сина, що продовжують навчання. Встановивши, що повнолітні діти відповідача перебувають на повному речовому, продовольчому та фінансовому забезпеченні за рахунок державного бюджету Міністерства оборони України, ні суд першої інстанції, ні апеляційний суд не врахували, що позивачі не довели існування всіх юридичних фактів, які у своїй сукупності надають право стягувати аліменти на підставі статті 199 СК України, що є їх процесуальним обов'язком, не надали будь-яких доказів на підтвердження обставин, які б свідчили про наявність у них потреби в матеріальній допомозі саме у зв'язку з навчанням (понесення витрат на харчування, проїзд, проживання, придбання підручників тощо).

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/89426602>

Постанова Верховного Суду від 20.05.2020 року у справі № 336/5302/18 (провадження № 61-4581св19)

Відсутність в переліку ухвал суду першої інстанції, на які можуть бути подані скарги окремо від рішення суду, не можуть бути розцінені як дискримінаційні відносно позивача, оскільки судовий наказ скасовується судом за умови встановлення, що у заяві про скасування судового наказу достатньо обґрунтування вважати, що у визначених правовідносинах існує цивільний спір, який підлягає розгляду за звичайними процедурами.

Заявник звернулася до суду із заявою, у якій просила видати судовий наказ про стягнення коштів на утримання дитини у розмірі 1/4 від усіх видів доходів, але не менше ніж 50 % прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку до досягнення нею повноліття.

Судовим наказом, виданим 05 жовтня 2018 року Шевченківський районним судом м. Запоріжжя, стягнуто кошти на утримання дитини у розмірі 1/4 частки заробітку (доходу) боржника (платника аліментів), але не менше ніж 50 % прожиткового мінімуму на дитину відповідного віку, та не більше 10 розмірів прожиткового мінімуму на дитину відповідного віку, щомісячно, починаючи з 10 вересня 2018 року до досягнення дитиною повноліття; допущено негайне виконання судового наказу у межах сплати платежу на один місяць.

Боржник звернувся з заявою про скасування цього наказу. На обґрунтування своєї заяви посилався на те, що питання про стягнення аліментів повинно було розглядатись у позовному провадженні. Оскільки він ні де не працює і що він має дитину від другого шлюбу, а тому розмір аліментів повинен був визначений як 1/3 частина на двох дітей. Питання про поворот виконання судового наказу у відповідності до частини третьої статті 171 ЦПК України не ставилось.

Ухвалою Шевченківського районного суду м. Запоріжжя від 05.11.2018 року зазначений судовий наказ скасовано, заявниці роз'яснено у відповідності до частини третьої статті 171 ЦПК України її право на звернення до суду із тими самими вимогами у порядку спрощеного позовного провадження.

Ухвала суду першої інстанції мотивована тим, що відповідно до вимог частини третьої статті 171 ЦПК України підстави для повернення заяви про скасування судового наказу відсутні, заявник посилається на необґрунтованість вимог стягувача, у зв'язку з чим заява про скасування судового наказу підлягає задоволенню, а судовий наказ - скасуванню, оскільки наявність у відповідача інших дітей має суттєве значення при стягненні аліментів.

Ухвалою Запорізького апеляційного суду від 04 лютого 2019 року апеляційну скаргу стягувачки на ухвалу Шевченківського районного суду м. Запоріжжя від 05 листопада 2018 року про скасування судового наказу повернуто заявнику.

Ухвала суду апеляційної інстанції мотивована тим, що заявниця оскаржила ухвалу Шевченківського районного суду м. Запоріжжя від 05 листопада 2018 року про скасування судового наказу, оскільки, у відповідності до положень статті 153 ЦПК України, ця ухвала не підлягає оскарженню окремо від

рішення суду, а тому апеляційна скарга підлягає поверненню. Верховний Суд вирішив касаційну скаргу залишити без задоволення, ухвалу Запорізького апеляційного суду від 04.02.2019 року залишити без змін.

Позиція Верховного Суду та нормативно – правове обґрунтування

Пунктом 4 ч.1 ст.164 ЦПК України передбачено, що судовий наказ може бути видано, якщо заявлено вимогу про стягнення аліментів у розмірі на одну дитину - однієї чверті, на двох дітей - однієї третини, на трьох і більше дітей - половини заробітку (доходу) платника аліментів, але не більше десяти прожиткових мінімумів на дитину відповідного віку на кожну дитину, якщо ця вимога не пов'язана із встановленням чи оспорюванням батьківства (материнства) та необхідністю залучення інших заінтересованих осіб.

У разі відсутності підстав для повернення заяви про скасування судового наказу, суддя не пізніше двох днів після її подання постановляє ухвалу про скасування судового наказу, в якій роз'яснює заявнику (стягувачу) його право звернутися до суду із тими самими вимогами в порядку спрощеного позовного провадження (частина третя статті 171 ЦПК України).

Таким чином, законом встановлено спеціальний механізм видачі судового наказу, його скасування та оскарження.

Вирішуючи питання щодо розміру аліментів, суд повинен ураховувати: стан здоров'я, матеріальне становище дитини і платника аліментів; наявність в останнього інших неповнолітніх дітей, непрацездатних чоловіка, дружини, батьків, повнолітніх дочки, сина; інші обставини, що мають істотне значення»,- зазначив пленум Верховного Суду України у постанові від 15.05.2006 № 3 «Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів».

Саме з цих міркувань виходив законодавець застосовуючи спрощений порядок видачі наказу про стягнення аліментів у визначеному законом розмірі, спрощений порядок скасування такого наказу, неможливість оскарження ухвали про таке скасування у порядку статті 353 ЦПК України та розгляд позовних вимог про стягнення аліментів у випадку скасування судового наказу у спрощеному позовному провадженні за пришивдшеною процедурою.

Метою спрощених судових процедур є швидкий розгляд безспірних питань правовідносин сторін у яких питання прав та обов'язків не визивають сумніву та у яких фактичні обставини справи та визначеність у правовідносинах учасниками цих правовідносин не оспорується.

Стаття 353 ЦПК України містить перелік ухвал суду першої інстанції, на які можуть бути подані скарги окремо від рішення суду. У цьому переліку відсутня ухвала щодо скасування судового наказу виданого відповідно до пункту 4 частини першої статті 161 ЦПК України.

Однак, такі положення процесуального законодавства не можуть бути розцінені як дискримінаційні відносно позивача, оскільки судовий наказ скасовується судом за умови встановлення, що у заяві про скасування судового

наказу достатньо обґрунтування вважати, що у визначених правовідносинах існує цивільний спір, який підлягає розгляду за звичайними процедурами.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/89875817>

Постанова Верховного Суду від 27.05.2020 року у справі № 128/373/18 (провадження № 61-43813св18)

Зміна законодавцем мінімального розміру аліментів, які підлягають стягненню з платника аліментів на одну дитину, не є підставою для зміни розміру аліментів відповідно до статті 192 СК України, а є підставою для зміни мінімального розміру аліментів, зазначених у виконавчому листі у процедурі виконання та стягнення аліментів, та враховується під час визначення суми аліментів або заборгованості, що правильно враховано судом першої інстанції при вирішенні спору.

Позивач звернулася в суд із позовом про збільшення розміру аліментів на утримання дитини, встановлених рішенням суду.

Зазначала, що рішенням Вінницького районного суду Вінницької області від 06 липня 2012 року вирішено стягувати аліменти на її користь на утримання сина в розмірі частини всіх видів його заробітку (доходу) щомісячно, але не менше 30 % прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку, починаючи з 30 травня 2012 року до його повноліття. Відповідач добровільно сплачував аліменти, які були на рівні 30 % прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку, тому виконавчий лист вона не направляла до Погребищенського ВДВС. На даний час їх спільний син навчається в школі, відвідує гуртки та потребує витрат на своє утримання, тому аліменти в розмірі 30 % прожиткового мінімуму є незначними, а відтак вона не може повноцінно забезпечувати потреби дитини. Також вказувала, що змінився встановлений законодавством мінімальний розмір аліментів на дитину, який не може бути меншим за 50 % прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку.

Рішенням Вінницького районного суду Вінницької області від 15.06.2018 року в задоволенні позову відмовлено. Рішення суду першої інстанції мотивовано тим, що Сімейним кодексом України не передбачена можливість зміни розміру аліментів у зв'язку зі змінами в законодавстві, а позивач не надала доказів на підтвердження зміни майнового стану у бік його погіршення. Постановою Апеляційного суду Вінницької області від 15.08.2018 року рішення суду першої інстанції скасовано, збільшено визначений рішенням Вінницького районного суду Вінницької області від 06 липня 2012 року розмір аліментів та стягнуто з аліменти на неповнолітнього сина в розмірі 50 % прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку, починаючи стягнення з дня набрання рішенням законної сили і до досягнення дитиною повноліття. У задоволенні вимог про стягнення витрат на правничу допомогу відмовлено.

Постанова суду апеляційної інстанції мотивована тим, що Законом України № 2037-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту права дитини на належне утримання шляхом вдосконалення порядку стягнення аліментів», який набрав чинності 08 липня 2017 року внесені зміни до частини другої статті 182 СК України

та визначено, що розмір аліментів має бути необхідним та достатнім для забезпечення гармонійного розвитку дитини. Мінімальний розмір аліментів на одну дитину не може бути меншим, ніж 50 відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку. Отже, розмір аліментів має бути необхідним та достатнім для забезпечення гармонійного розвитку дитини.

Позиція Верховного Суду та нормативно – правове обґрунтування

У постанові Верховного Суду України від 05 лютого 2014 року у справі № 6-143цс13 зроблено висновок, що розмір аліментів, визначений рішенням суду, не вважається незмінним. Отже, у зв'язку із значним покращенням матеріального становища платника аліментів матір дитини може подати до суду заяву про збільшення розміру аліментів.

Значне погіршення матеріального становища батька може бути підставою для його вимоги про зменшення розміру аліментів. СК України передбачає підстави для зміни розміру аліментів, визначеного за рішенням суду, але не пов'язує їх зі способом присудження. Стаття 192 СК України тільки вказує на можливість зміни раніше встановленого розміру аліментів за наявності доведених в судовому порядку підстав, а саме: зміни матеріального або сімейного стану, погіршення або поліпшення здоров'я когось із них та в інших випадках, передбачених цим Кодексом. З огляду на відсутність імперативної заборони змінювати розмір аліментів шляхом зміни способу їх присудження, за положеннями статті 192 СК України зміна розміру аліментів може мати під собою зміну способу їх присудження (зміна розміру аліментів, стягнутих за рішенням суду у частці від заробітку (доходу) матері, батька дитини на розмір аліментів, визначений у певній твердій грошовій сумі та навпаки). Отже, у спірних правовідносинах підлягає застосуванню не тільки стаття 192 СК України, але й низка інших норм, присвячених обов'язку батьків утримувати своїх дітей (стаття 182 «Обставини, які враховуються судом при визначенні розміру аліментів», стаття 183 «Визначення розміру аліментів у частці від заробітку (доходу) матері, батька дитини», стаття 184 «Визначення розміру аліментів у твердій грошовій сумі»).

Тлумачення ч.3 ст. 11 ЦК України свідчить, що правові норми самі по собі не можуть створювати суб'єктивних прав та обов'язків, оскільки необхідна наявність саме юридичного факту. Зміна законодавцем мінімального розміру аліментів, які підлягають стягненню з платника аліментів на одну дитину, не є підставою для зміни розміру аліментів відповідно до статті 192 СК України, але є підставою для зміни мінімального розміру аліментів, зазначених у виконавчому листі у процедурі виконання та стягнення аліментів, та враховується під час визначення суми аліментів або заборгованості.

Законом України від 03 липня 2018 року № 2475-VIII частину першу статті 71 Закону України «Про виконавче провадження» доповнено абзацом другим, яким передбачено, що виконавець стягує з боржника аліменти у розмірі, визначеному виконавчим документом, але не менше мінімального гарантованого розміру, передбаченого Сімейним кодексом України. Тобто законодавством передбачений механізм, який надає можливість забезпечити виплату аліментів у розмірі не нижче мінімального гарантованого розміру, передбаченого СК України навіть при наявності постановлених раніше судових рішень про стягнення

аліментів у розмірі, нижчому ніж мінімальний гарантований розмір аліментів, встановлений законом на час стягнення.

Вказаний висновок щодо застосування норм права викладено у постанові Верховного Суду у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду від 20 червня 2019 року у справі № 632/580/17 (провадження № 61-51сво18) та у постанові Великої Палати Верховного Суду від 04 березня 2020 року у справі № 682/3112/18 (провадження № 14-580цс19).

Зміна законодавцем мінімального розміру аліментів, які підлягають стягненню з платника аліментів на одну дитину, не є підставою для зміни розміру аліментів відповідно до статті 192 СК України, а є підставою для зміни мінімального розміру аліментів, зазначених у виконавчому листі у процедурі виконання та стягнення аліментів, та враховується під час визначення суми аліментів або заборгованості, що правильно враховано судом першої інстанції при вирішенні спору.

На підставі викладеного, колегія судів вирішила касаційну скаргу задовольнити. Постанову Апеляційного суду Вінницької області від 15.08.2018 року скасувати. Залишити в силі рішення Вінницького районного суду Вінницької області від 15.06.2018 року.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/89732769>

Постанова Верховного Суду від 03.06.2020 року у справі № 326/1576/18 (провадження № 61-48927св18)

Правовідносини, які виникли між сторонами у справі щодо оскарження постанови державного виконавця про накладення штрафу, що становить 50 % заборгованості зі сплати аліментів, є адміністративно-правовими, у зв'язку з чим справа у цій частині підлягає розгляду за правилами адміністративного судочинства.

Боржник звернувся до суду зі скаргою на рішення головного державного виконавця Хортицького відділу державної виконавчої служби м. Запоріжжя Головного територіального управління юстиції у Запорізькій області (далі - Хортицький ВДВС м. Запоріжжя ГТУЮ у Запорізькій області), заінтересована особа про накладення штрафу, що становить 50 % заборгованості зі сплати аліментів.

Скарга мотивована тим, що постанова від 20 вересня 2018 року про накладення на нього штрафу в розмірі 25 797,32 грн, що становить 50 % заборгованості зі сплати аліментів є неправомірною, незаконною та такою, що грубо порушує норми матеріального права, його права, свободи і законні інтереси, оскільки до 28 серпня 2018 року за заборгованість зі сплати аліментів ніяких штрафів не існувало, такого виду відповідальності не було. Постановою про звернення стягнення на заробітну плату, пенсію, стипендію та інші доходи боржника від 20 вересня 2018 року звернуто стягнення на його доходи.

Ухвалою Приморського районного суду Запорізької області від 24 жовтня 2018 року відмовлено боржнику у поновленні строку звернення із цією скаргою. Скаргу залишено без розгляду та повернуто заявникові.

Ухвала районного суду мотивовано тим, що боржником пропущено строк для звернення до суду з указаною скаргою й поважних причин для поновлення цього строку не встановлено. Постановою Запорізького апеляційного суду від 28 листопада 2018 року апеляційну скаргу залишено без задоволення. Ухвалу Приморського районного суду Запорізької області від 24 жовтня 2018 року у цій справі залишено без змін.

Постанова апеляційного суду мотивована тим, що залишаючи без розгляду скаргу на дії державного виконавця, суд першої інстанції виходив із того, що боржником пропущено строк для звернення до суду та поважних причин для поновлення цього строку не встановлено.

Верховний Суд вирішив касаційну скаргу задовольнити частково, ухвалу Приморського районного суду Запорізької області від 24.10.2018 року та постанову Запорізького апеляційного суду від 28.11.2018 року у частині розгляду скарги на постанову старшого державного виконавця Хортицького відділу державної виконавчої служби м. Запоріжжя Головного територіального управління юстиції у Запорізькій області від 20.09.2018 року про накладення штрафу скасувати, провадження у цій частині скарги закрити.

Позиція Верховного Суду та нормативно – правове обґрунтування

Частиною першою статті 287 КАС України передбачено, що учасники виконавчого провадження (крім державного виконавця, приватного виконавця) та особи, які залучаються до проведення виконавчих дій, мають право звернутися до адміністративного суду з позовною заявою, якщо вважають, що рішенням, дією або бездіяльністю державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця порушено їхні права, свободи чи інтереси, а також якщо законом не встановлено інший порядок судового оскарження рішень, дій чи бездіяльності таких осіб.

Крім загального порядку оскарження рішень, дій або бездіяльності державного виконавця та інших посадових осіб державної виконавчої служби, визначеного наведеними нормами процесуального законодавства, відповідні норми встановлені Законом № 1404-VIII, згідно із частиною другою статті 74 якого рішення, дії чи бездіяльність виконавця та посадових осіб органів державної виконавчої служби щодо виконання рішень інших органів (посадових осіб), у тому числі постанов державного виконавця про стягнення виконавчого збору, постанов приватного виконавця про стягнення основної винагороди, витрат виконавчого провадження та штрафів, можуть бути оскаржені сторонами, іншими учасниками та особами до відповідного адміністративного суду в порядку, передбаченому законом.

Отже, юрисдикція адміністративних судів поширюється на справи з приводу оскарження постанов державного виконавця про стягнення виконавчого збору, витрат, пов'язаних з організацією та проведенням виконавчих дій і накладенням штрафу, прийнятих у виконавчих провадженнях щодо примусового виконання усіх виконавчих документів, незалежно від того, яким органом, у тому числі судом якої юрисдикції, вони видані.

Такий висновок щодо застосування норм права у подібних правовідносинах викладений у постанові Великої Палати Верховного Суду від 21 серпня 2019 року у справі № 1915/1868/2012 (провадження № 14–353цс19).

З урахуванням наведеного, правовідносини, які виникли між сторонами у справі щодо оскарження постанови державного виконавця про накладення штрафу є адміністративно-правовими, у зв'язку з чим справа у цій частині підлягає розгляду за правилами адміністративного судочинства.

Суди першої та апеляційної інстанцій, розглянувши справу в порядку цивільного судочинства, у частині оскарження постанови державного виконавця про накладення штрафу діяли не як суди, встановлені законом.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/89903263>

3.1.3. Справи щодо визначення місця проживання дитини

Постанова Верховного Суду від 16.06.2020 року у справі № 463/2991/18 (провадження № 61-9709св19)

Місце проживання малолітньої дитини з одним із батьків визначається або за місцем проживання матері чи батька, або за конкретною адресою.

Встановлений сімейним законодавством принцип повної рівності обох батьків у питаннях виховання дітей може бути обмежений судом в інтересах дитини.

Відсутність у позивача судимості, психіатричних патологій та наркологічних захворювань, наявність житла і постійного доходу у вигляді соціальної допомоги як особі з обмеженими можливостями, не є однозначною підставою для задоволення позову щодо визначення місця проживання дитини з батьком за його місцем проживання та стягнення з відповідача на користь позивача аліментів на утримання дитини.

Позивач звернувся до суду із позовом до відповідача про зміну місця проживання дитини та стягнення аліментів.

Позов був обґрунтований тим, що місце проживання дитини позивача було визначено з її матір'ю. На момент звернення із позовом до суду обставини змінилися таким чином, що проживання малолітньої доньки позивача з матір'ю суперечить її інтересам, тому він наполягав на зміні місця проживання малолітньої дитини з батьком. Своєю позицією аргументував тим, що мати дитини не працює, не має самостійного доходу, перебуває в гостях в іноземній державі, негативно впливає на розвиток та виховання дитини, спотворює уяву дитини про батька, сім'ю. Протягом трьох років мати та вітччм чинять на дитину психологічний тиск, маніпулюють її свідомістю, спотворюють уяву дитини про батька.

Рішенням суду першої інстанції залишеним без змін постановою суду апеляційної інстанції у позові відмовлено. Відмовивши у позові, суд першої інстанції, з висновками якого погодився суд апеляційної інстанції, керувався тим, що попри

належні житлово-побутові умови та забезпечення дитини усім необхідним для її розвитку, матеріальне забезпечення позивача як особи з інвалідністю III групи не є достатнім для утримання дитини, піклування про її здоров'я, фізичний та моральний розвиток. Також суд першої інстанції дійшов висновку, що вимушена необхідність малолітньої особи повністю змінити своє соціальне становище та зв'язки винятково для забезпечення участі у її вихованні батька призведе до несприятливих наслідків для дитини, враховуючи, що батько згідно зі ст.161 Закону України «Про охорну дитинства» та Конвенцією про контакт із дітьми, не позбавлений можливості брати участь у вихованні дитини під час її проживання за кордоном. Суд керувався тим, що інтереси дитини, яка проживає тривалий час за кордоном у новій сім'ї, не співставні з інтересами батька, які полягають в тому, щоб мати можливість відвідувати її в Україні за місцем її постійного проживання у визначений судом час. Суди дійшли висновку, що в такому випадку в разі захисту інтересів батька, будуть порушені інтереси дитини. Суди зауважили, що орган опіки і піклування, Міністерство юстиції України неодноразово, пропонували позивачу варіанти врегулювання питання спілкування батька з дитиною, які відповідач не розглядав.

Верховний Суд залишив рішення судів першої та апеляційної інстанції без змін, касаційну скаргу без задоволення зважаючи на наступне.

Позиція Верховного Суду та нормативно – правове обґрунтування

Законодавство України не містить норм, які б наділяли будь-кого з батьків пріоритетним правом на проживання з дитиною.

Сім'я є природним середовищем для фізичного, духовного, інтелектуального, культурного, соціального розвитку дитини, її матеріального забезпечення і несе відповідальність за створення належних умов для цього. Кожна дитина має право на проживання в сім'ї разом з батьками або в сім'ї одного з них та на піклування батьків. Батько і мати мають рівні права та обов'язки щодо своїх дітей. Предметом основної турботи та основним обов'язком батьків є забезпечення інтересів своєї дитини (стаття 11 Закону України «Про охорону дитинства»).

Верховний Суд виходить з того, що під час вирішення спору щодо місця проживання малолітньої дитини беруться до уваги ставлення батьків до виконання своїх батьківських обов'язків, особиста прихильність дитини до кожного з них, вік дитини, стан її здоров'я та інші обставини, що мають істотне значення. Орган опіки та піклування або суд не можуть передати дитину для проживання з тим із батьків, хто не має самостійного доходу, зловживає спиртними напоями або наркотичними засобами, своєю аморальною поведінкою може зашкодити розвитку дитини. Дитина, яка не досягла 14 років, повинна проживати у встановленому місці проживання, яке не може бути змінене самочинно як волею сторонніх осіб, так і волею якогось одного з її батьків.

Питання про визначення місця проживання дитини має вирішуватись насамперед, з урахуванням прав та законних інтересів дитини. Відповідно до пункту 1 статті 9 Конвенції про права дитини держави-учасниці забезпечують те, щоб дитина не розлучалася з батьками всупереч їх бажанню, за винятком випадків, коли компетентні органи згідно із судовим рішенням, визначають відповідно до застосовуваного закону

процедур, що таке розлучення необхідне в якнайкращих інтересах дитини. Таке визначення може бути необхідним у тому чи іншому випадку, наприклад, коли батьки жорстоко поводяться з дитиною або не піклуються про неї, або коли батьки проживають роздільно і необхідно прийняти рішення щодо місця проживання дитини.

Зазначене узгоджується із правовою висновком Великої Палати Верховного Суду, викладеного у постанові від 17 жовтня 2018 року у справі № 402/428/16-ц (провадження № 14-327цс18).

Місце проживання малолітньої дитини з одним із батьків визначається або за місцем проживання матері чи батька, або за конкретною адресою.

Встановлений сімейним законодавством принцип повної рівності обох батьків у питаннях виховання дітей може бути обмежений судом в інтересах дитини.

Отже, при вирішенні питань про місце проживання дитини у випадку, коли її батьки проживають окремо необхідно дотримуватися принципу забезпечення найкращих інтересів дітей, обумовлених необхідністю забезпечити дитині повний і гармонійний фізичний, розумовий, духовний, моральний і соціальний розвиток, а також необхідний для такого розвитку рівень життя.

Суди дійшли висновку, що спір між сторонами щодо визначення місця проживання дитини фактично виник у зв'язку з тривалим перебуванням малолітньої дитини з матір'ю за межами України, оскільки позивач вважав, що матір таким чином чинить йому перешкоди у спілкуванні з дитиною. Про виникнення спору між сторонами щодо невиконання рішення суду, яким встановлено графік побачень дитини з батьком, свідчить постанова про відкриття виконавчого провадження та неодноразові звернення позивача до правоохоронних органів із заявою про злочин, з яких вбачається, що позивач не має змоги бачитися з дитиною.

Водночас вирішуючи спір, суди виходили з рівності прав та обов'язків батька й матері щодо дитини, надавали перевагу інтересам дитини, врахували прихильність дитини до кожного з батьків, особисті якості обох батьків, можливість створення належних умов для виховання.

Верховний Суд зазначає, що перевага в матеріально-побутовому стані одного з батьків не є вирішальною умовою для передання йому дитини шляхом зміни її місця проживання. Відсутність у позивача судимості, психіатричних патологій та наркологічних захворювань, наявність житла і постійного доходу у вигляді соціальної допомоги як особі з обмеженими можливостями, не спростовує правильного висновку судів першої та апеляційної інстанцій про відмову в позові щодо визначення місця проживання дитини з батьком за його місцем проживання та стягнення з відповідача на користь позивача аліментів на утримання дитини.

Доводи касаційної скарги, що мати не проживає за зареєстрованим місцем свого і дитини проживання, не має у власності житла не спростовують висновків суду, про тісний соціальний зв'язок матері і дитини, розірвання якого може призвести до негативного впливу на розвиток дитини.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитись за посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/89824959>

Постанова Верховного Суду від 01.06.2020 року у справі № 345/2844/16-ц (провадження № 61-48099св18)

У випадку незаконного утримання дитини на території України одним із батьків та якщо рішення щодо повернення дитини до попереднього місця проживання за кордоном не виконано, то відсутні правові підстави щодо визначення місця проживання дитини в Україні і це питання може бути предметом судового розгляду лише після повернення дитини до держави постійного проживання.

Особа звернулась до суду про визначення місця проживання малолітньої дитини. Позовні вимоги було обґрунтовано тим, що протягом тривалого часу сторони проживали та вели спільне господарство на території Італійської Республіки, в них народилась дочка, яка має громадянство України. У зв'язку із постійними конфліктами та аморальною поведінкою відповідача вони із дочкою в липні 2015 року змушені були переїхати в Україну. Посилаючись на створення умов для належного проживання та гармонійного розвитку дитини, наявність власного житла, неприйняття відповідачем участі у вихованні та утриманні дитини, просила визначити місце проживання дочки із нею.

Рішенням суду першої інстанції, залишеним без змін постановою апеляційного суду, у задоволенні позову було відмовлено. Рішення мотивовано тим, що виходячи з приписів статті 16 Гаазької Конвенції вбачається, що питання про визначення місця проживання дитини, її забезпечення та піклування про неї, повинно вирішуватися після повернення дитини до країни попереднього проживання.

Верховний Суд залишив рішення судів першої та апеляційної інстанції без змін, касаційну скаргу без задоволення зважаючи на наступне.

Позиція Верховного Суду та нормативно – правове обґрунтування

Європейський суд з прав людини зауважує, що між інтересами дитини та інтересами батьків повинна існувати справедлива рівновага та, дотримуючись такої рівноваги, особлива увага має бути до найважливіших інтересів дитини, які за своєю природою та важливістю мають переважати над інтересами батьків (HUNT v. UKRAINE, № 31111/04, § 54, ЄСПЛ, від 07 грудня 2006 року). При визначенні основних інтересів дитини у кожному конкретному випадку необхідно враховувати дві умови: по-перше, в якнайкращих інтересах дитини буде збереження її зв'язків із сім'єю, крім випадків, коли сім'я виявляється особливо непридатною або явно неблагополучною; по-друге, у якнайкращих інтересах дитини буде забезпечення її розвитку у безпечному, спокійному та стійкому середовищі, що не є неблагополучним (MAMCHUR v. UKRAINE, № 10383/09, § 100, ЄСПЛ, від 16 липня 2015 року).

Статтями 157, 160 СК України передбачено, що питання виховання дитини, а також визначення місця проживання дитини вирішуються батьками спільно та за згодою. При цьому

відповідно до статті 162 СК України в разі, якщо один з батьків самочинно, без згоди другого з батьків, з якими на підставі закону або рішення суду проживала малолітня дитина, змінить її місце проживання, в тому числі способом її викрадення, суд за позовом заінтересованої особи має право негайно постановити рішення про відібрання дитини та повернення її за попереднім місцем проживання.

Розглядаючи питання щодо повернення дитини до держави постійного проживання, суд не може вирішувати по суті питання щодо піклування про дитину та визначення її місця проживання, оскільки це питання, виходячи зі змісту статті 16 Конвенції, належать до виключної компетенції держави постійного проживання дитини.

Верховний Суд зазначив, що установивши, що рішення щодо повернення дитини до попереднього місця проживання не виконано, а також те, що позивач незаконно утримує дитину в себе, й питання про визначення місця проживання дитини може бути предметом судового розгляду після повернення дитини до Італійської Республіки, суд першої інстанції, з висновком якого погодився суд апеляційної інстанції, зробив правильний висновок про відсутність правових підстав для задоволення позову.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитись за посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/89675277>

Постанова Верховного Суду від 04.06.2020 року у справі № 320/10858/18 (провадження № 61-5615св20)

До інших обставин, що мають істотне значення при вирішенні спору про місце проживання дитини, окрім передбачених у ст. 161 СК України, можна віднести, зокрема: особисті якості батьків; відносини, які існують між кожним з батьків і дитиною (як виконують батьки свої батьківські обов'язки по відношенню до дитини, як враховують її інтереси, чи є взаєморозуміння між кожним з батьків і дитиною); можливість створення дитині умов для виховання і розвитку.

При розгляді справ щодо місця проживання дитини суди насамперед мають виходити з інтересів самої дитини (враховуючи, при цьому, сталі соціальні зв'язки, місце навчання, психологічний стан тощо) та балансу між інтересами дитини, правами батьків на виховання дитини й обов'язком батьків діяти в її інтересах.

Звернувшись до суду з позовом про визначення місця проживання неповнолітньої дочки та стягнення аліментів, позивач мотивував свої вимоги тим, що у 2018 році матір дитини поїхала на заробітки за кордон, а у листопаді 2018 року дочка переїхала до нього, почала відвідувати дошкільний заклад та розвиваючі гуртки. Вказував, що він має стабільний заробіток, проживає в будинку, де створені всі умови для проживання та виховання дитини, а тому є достатні підстави для визначення місця проживання дитини разом з ним.

Рішенням суду першої інстанції, залишеним без змін постановою суду апеляційної інстанції, позов було задоволено, місце проживання неповнолітньої дитини визначено з батьком. Суд першої інстанції ухвалюючи рішення про визначення

місця проживання дитини з батьком, виходив з якнайкращих інтересів дитини, врахував висновок органу опіки та піклування, надав належну оцінку наявним у справі доказам, на підставі яких повно встановив обставини, що мають значення для правильного вирішення справи. Апеляційний суд погодився з висновками суду першої інстанції та зазначив, що апеляційна скарга взагалі не містила доводів про бажання матері визначити місце проживання дитини разом з нею.

Верховний Суд залишив рішення судів першої та апеляційної інстанції без змін, касаційну скаргу без задоволення зважаючи на наступне.

Позиція Верховного Суду та нормативно – правове обґрунтування

Відповідно до ст. 161 СК України, під час вирішення спору щодо місця проживання малолітньої дитини враховується ставлення батьків до виконання своїх батьківських обов'язків, особисту прихильність дитини до кожного з них, вік дитини, стан її здоров'я та інші обставини, що мають істотне значення. До інших обставин, що мають істотне значення, можна віднести, зокрема: особисті якості батьків; відносини, які існують між кожним з батьків і дитиною (як виконують батьки свої батьківські обов'язки по відношенню до дитини, як враховують її інтереси, чи є взаєморозуміння між кожним з батьків і дитиною); можливість створення дитині умов для виховання і розвитку.

Рівність прав батьків щодо дитини є похідною від прав та інтересів дитини на гармонійний розвиток та належне виховання, й у першу чергу повинні бути визначені та враховані інтереси дитини, виходячи із об'єктивних обставин спору, а вже тільки потім права батьків. Отже, при розгляді справ щодо місця проживання дитини суди насамперед мають виходити з інтересів самої дитини (враховуючи, при цьому, сталі соціальні зв'язки, місце навчання, психологічний стан тощо) та балансу між інтересами дитини, правами батьків на виховання дитини й обов'язком батьків діяти в її інтересах.

Враховуючи, що протягом останнього року дитина проживає з батьком, який піклується про неї, забезпечує їй всі необхідні умови для виховання і розвитку, а відповідачка як мати не проявляє належного інтересу до життя дитини, виходячи з якнайкращих інтересів дітей, Верховний Суд вказує, що суди дійшли обґрунтованого висновку про наявність правових підстав, передбачених вказаними нормами матеріального права, для визначення місця проживання дитини разом з батьком.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитись за посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/89793274>

Постанова Верховного Суду від 27.05.2020 року у справі № 511/2786/16-ц (провадження № 61-39715св18)

Вирішення спору про визначення місця проживання дитини за відсутності висновку органу опіки та піклування щодо цього питання та без з'ясування можливості вислухати особисту думку дітей, є підставою для скасування такого судового рішення.

Позивач звернулася до суду із позовом про визначення місця проживання двох дітей разом з ним. Позовні вимоги були мотивовані тим, що службою у справах дітей було надано висновок, щодо визначення місця проживання неповнолітніх дітей з батьком за місцем його проживання. Після одруження з іншою жінкою, відповідач перестав піклуватися, цікавитись життям, інтересами своїх дітей, матеріально не допомагає, не приймав участі у лікуванні дітей коли вони хворіли та взагалі жодного разу не навідував їх ні у лікарні, ні вдома. Позивач має постійне місце проживання, самостійний дохід, гарний стан здоров'я, характеризується позитивно. Вважала, що діти повинні проживати разом з нею, оскільки вона постійно надає і може надати дітям усе необхідне для їх нормального розвитку і життя.

Рішенням суду першої інстанції позовні вимоги були задоволені, визначено місце проживання малолітніх дітей разом з матір'ю. Рішення суду першої інстанції мотивоване тим, що враховуючи інтереси дітей та з метою створення нормальних умов для їх виховання та розвитку, приймаючи до уваги всі наявні в матеріалах справи докази та обґрунтування по справі, з метою максимального забезпечення інтересів малолітніх дітей, їх захисту і забезпечення турботи, не має обставин для розлучення дітей з матір'ю. Крім того, у випадку залишення дітей з матір'ю будуть враховані всі інтереси дітей, адже буде збережена система забезпечення життєдіяльності дітей, необхідність зміни місця житла та навчання та необхідності пристосовуватися до організації життя та навчання за новим місцем проживання не буде, оскільки діти за вказаною адресою мешкають з дня народження, що для дітей не стане наступним психотравмуючим фактором після того як їх покинув батько. Суд зазначив, що висновок органу опіки та піклування є не логічним і суперечить інтересам малолітніх дітей.

Судом апеляційної інстанції рішення суду першої інстанції було скасовано, ухвалено нове рішення яким у задоволенні вимог про визначення місця проживання дітей разом з матір'ю було відмовлено. Рішення апеляційного суду мотивовано тим, що відбулась суттєва зміна обставин, частина з яких мала місце вже на момент подачі заяви про перегляд заочного рішення. При вирішенні питання про визначення місця проживання дітей обов'язково повинен бути наявним висновок органу опіки та піклування, який би враховував встановлену зміну обставин. При цьому позивачем не був спростований попередній висновок органу опіки та піклування, який не було прийнято до уваги судом першої інстанції при прийнятті заочного рішення.

Верховний Суд постанову суду апеляційної інстанції скасував, справу направив на новий розгляд до суду апеляційної інстанції зважаючи на наступне.

Позиція Верховного Суду та нормативно – правове обґрунтування

Згідно з частинами четвертої, п'ятої ст.19 СК України при розгляді судом спорів щодо участі одного з батьків у вихованні дитини, місця проживання дитини, позбавлення та поновлення батьківських прав, побачення з дитиною матері, батька, які позбавлені батьківських прав, відібрання дитини від особи, яка тримає її у себе, не на підставі закону або рішення суду, управління батьками майном дитини, скасування усиновлення та визнання його недійсним обов'язковою є участь органу опіки та піклування. Орган опіки та піклування подає суду письмовий

Суд першої інстанції під час розгляду справи на вказані норми законодавства уваги не звернув та ухвалив судові рішення щодо визначення місця проживання дітей без висновку органу опіки та піклування, який у цій категорії справ є обов'язковим.

Верховний Суд зауважує, що долучений до позовної заяви висновок органу опіки та піклування не може братися до уваги, оскільки рішення комісії з питань захисту прав дитини було ухвалено 01 квітня 2016 року, а позивач звернулася з позовом у грудні 2016 року.

При перегляді апеляційним судом рішення суду першої інстанції, 25.04.2018 року служба у справах дітей у відповідь на запит суду про надання актуалізації висновку та визначення процесуальної позиції щодо визначення місця проживання дітей надіслала лист, з якого вбачається, що відповідно до довідки школи учні на даний час вважаються відсутніми з поважної причини на підставі особистої заяви матері з метою оздоровлення за межами України в м. Стамбул (Туреччина). Крім того, представник на засіданні районної комісії з питань захисту дітей повідомив, що мати разом з дітьми виїхала за кордон 16.04.2018 року. А тому, в зв'язку із відсутністю дітей та їх матері, орган опіки та піклування висновок щодо визначення проживання місця дітей не надав.

Отже, всупереч наведених вимог закону суд апеляційної інстанції вирішив спір про визначення місця проживання дитини без висновку органу опіки та піклування щодо вирішення спору, що виник між сторонами та дійшов передчасного висновку про відмову в задоволенні позову.

Крім того, тлумачення ч.2 ст.171 СК України свідчить, що вона закріплює випадки, коли думка дитини має бути вислухана обов'язково. Проте апеляційний суд не перевіряв наявності або відсутності підстав для застосування статей 161, 171 СК України крізь призму врахування найкращих інтересів дітей та не з'ясував можливість вислухання особистої думки дітей. Таким чином, висновки суду апеляційної інстанції про відмову в задоволенні позову про визначення місця проживання дітей є передчасними.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитись за посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/89621082>

Постанова Верховного Суду від 21.05.2020 року у справі № 587/2134/17 (провадження 61–37492св18)

Наявність відкритих кримінальних проваджень щодо одного з батьків на момент винесення судового рішення, у разі відсутності вироку, не може бути підставою для відмови у задоволенні позовних вимог про визначення з ним місця проживання дитини.

Особа звернулася до суду із позовом про встановлення (визначення) місця проживання дитини. Позов обґрунтувала тим, що вона має неповнолітню дитину, яка проживає разом з нею. Батьки дітей відносини не підтримують, живуть окремо, мають самостійні бюджети, спільне господарство ними не ведеться, донька перебуває на утриманні позивача. Домовленості між нею та відповідачем про участь останнього в утриманні дитини не досягнуто. Враховуючи викладене, просила визначити місце проживання разом з нею.

Рішенням суду першої інстанції місце проживання дитини було визначено разом з матір'ю. Рішення суду мотивоване тим, що доцільнішим є проживання дитини з матір'ю, з огляду на вік дитини, тривалий строк її проживання саме з матір'ю та це відповідатиме якнайкращому забезпеченню інтересів дитини, принципу рівності прав та обов'язків батька й матері щодо дитини. Крім того, зазначеним рішенням не будуть ущемлені і права відповідача як батька, оскільки його право спілкуватися з дитиною і брати участь у її утриманні та вихованні було підтверджено судовими рішеннями, якими були захищені його батьківські права: зобов'язано матір не чинити перешкод у спілкуванні з дитиною у визначений судовими рішенням час; встановлені дні, години та порядок спілкування з дитиною.

Постановою суду апеляційної інстанції рішення суду першої інстанції було залишено без змін. Постанова апеляційного суду мотивована тим, що недоведеними є доводи відповідача про неможливість проживання малолітньої дитини з матір'ю, оскільки в матеріалах справи відсутні будь-які докази які б підтверджували факт загрози здоров'ю або життю дитини під час проживання з матір'ю. Також зазначено, що наявність кримінальних проваджень відносно матері дитини не є підставою для відмови у задоволенні позову, оскільки вину позивача не доведено, обвинувальних вироків щодо неї не встановлено. Наявність кримінального провадження, зокрема, щодо ознак в діях позивача кримінальних правопорушень, передбачених ч.2 ст.146 КК України (Незаконне позбавлення волі або викрадення людини) та ч.3 ст.149 КК України третьою (Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини), в яких відповідач та його дочка є потерпілою стороною, також не є підставою для відмови у задоволенні позову, оскільки підозра позивачу не оголошена, тобто підстав для оголошення підозри органами слідства не встановлено і достатніх доказів вини позивача не здобуто.

Верховний Суд залишив рішення судів першої та апеляційної інстанції без змін, касаційну скаргу без задоволення зважаючи на наступне.

Позиція Верховного Суду та нормативно – правове обґрунтування

При розгляді справ щодо місця проживання дитини суди насамперед мають виходити з інтересів самої дитини, враховуючи при цьому сталі соціальні зв'язки, місце навчання, психологічний стан тощо, а також дотримуватися балансу між інтересами дитини, правами батьків на виховання дитини і обов'язком батьків діяти в її інтересах.

При визначенні основних інтересів дитини у кожному конкретному випадку необхідно враховувати дві умови: по-перше, у якнайкращих інтересах дитини буде збереження її зв'язків із сім'єю, крім випадків, коли сім'я виявляється особливо непридатною або явно неблагополучною; по-друге, у якнайкращих інтересах дитини буде забезпечення її розвитку у безпечному, спокійному та стійкому середовищі, що не є неблагополучним (рішення від 16 липня 2015 року у справі «Мамчур проти України», рішення від 11 липня 2017 року у справі «М. С. проти України»).

Верховним Судом взято до уваги, що суди попередніх інстанцій, ухвалюючи рішення про визначення місця проживання дитини разом з матір'ю, виходили з найкращих інтересів самої дитини

в розумінні ЄСПЛ, зокрема, врахували її психологічний стан, ставлення дитини до батьків, наявність в батька судимості, його матеріальне становище, врахували баланс між інтересами дитини, правами батьків на виховання дитини й обов'язком батьків діяти в її інтересах, а тому дійшли вірного висновку про задоволення позовних вимог.

Вірними є висновки судів попередніх інстанцій, що необґрунтованими є доводи про небезпечні умови проживання дитини разом з матір'ю, посилаючись на наявне кримінальне провадження, що не може бути підставою для відмови в задоволенні позовних вимог, оскільки на даний час вирок суду не постановлений, а у відповідності з ст.62 Конституції України, ст. 17 КПК України, особа вважається невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено у порядку, передбаченому цим Кодексом, і встановлено обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили. Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні кримінального правопорушення і має бути виправданим, якщо сторона обвинувачення не доведе винуватість особи поза розумним сумнівом. Усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на користь такої особи. Поводження з особою, вина якої у вчиненні кримінального правопорушення не встановлена обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили, має відповідати поведженню з невинуватою особою. Не заслуговують на увагу доводи і про інші кримінальні провадження щодо ознак в діях позивача кримінальних правопорушень, передбачених ч.2 ст. 146 КК України та ч.3 ст.149 КК України, в яких відповідач та його дочка є потерпілою стороною, які б підтверджували небезпечні умови проживання дитини разом з матір'ю, з огляду на те, що підозра позивачу не оголошена.

Недотримання позивачем обов'язків передбачених рішенням про визначення порядку спілкування з дитиною не є підставою для скасування рішення про встановлення місця проживання дитини з матір'ю. Окрім того, батько не звертався із позовом про встановлення місця проживання доньки з батьком. Проти встановлення проживання дитини з матір'ю в судових засіданнях не заперечував.

Верховний Суд також вказує, що не заслуговують на увагу доводи відповідача про тотожність обставин справи «М. С. проти України» обставинам даної справи, посилаючись на недостатнє дослідження національними судами серйозності заяви про ризик фізичного насильства дитини під час її перебування з матір'ю та необхідності більш ретельного вивчення питання безпеки дитини, оскільки в матеріалах справи відсутні будь-які заяви щодо вчинення з боку матері або її чоловіка фізичного насильства по відношенню до дитини. Крім того, у протипагу вказаному рішенням ЄСПЛ в даній справі не порушується стабільне середовище дитини, оскільки дитина як проживала разом з матір'ю до ухвалення оскаржуваних судових рішень так і буде проживати. Також судами попередніх інстанцій враховане приязне відношення до дитини з боку та його матері.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитись за посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/89509365>

Постанова Верховного Суду від 09.05.2020 року у справі №477/253/19 (провадження № 61-17159св19)

Відсутність у одного з батьків фікційного доходу з врахуваннями інших обставин справи може бути підставою для відмови у визначенні місця проживання дитини разом із ним. Відомості про доходи членів сім'ї одного з батьків, зокрема брата, матері, вітчима, не можуть прийматись до уваги при вирішенні спору даної категорії, оскільки вказані особи не зобов'язані утримувати одного з батьків та його дитину.

Позивач звернулася до суду з позовом про визначення місця проживання малолітнього сина із нею. Позовні вимоги обґрунтовувала наступним. З грудня 2013 року по серпень 2018 року позивач перебувала з відповідачем у фактичних шлюбних відносинах. Вона народила сина, батьком якого є відповідач. Дитини проживає із нею та знаходиться на її утриманні. Після припинення фактичних шлюбних відносин відповідачем не було висловлено заперечень щодо проживання їх сина з матір'ю, відвідування дошкільного закладу у цьому районі та отримання за цією адресою медичної допомоги.

Вважала, що в інтересах сина, є проживання з нею, а не з батьком, через ранній вік дитини, якій лише виповнилося три роки. Вона перебуває у декретній відпустці по догляду за молодшою донькою, тому має більшу можливість надати синові належний догляд та дбати про його розвиток. Вказувала, що має стабільний підробіток та може в повному обсязі забезпечити всі необхідні умови для проживання та розвитку дитини, забезпечити його виховання в атмосфері любові і моральної та матеріальної забезпеченості. Після закінчення декретної відпустки та виходу на роботу її матеріальне становище знову таки буде стабільним, в той час як відповідач не має доходу для матеріального забезпечення належних умов проживання їх спільного сина, не має постійного житла, оскільки зареєстрований у гуртожитку без надання житлової площі та фактично проживає в будинку його матері разом з іншими родичами. Будинок не облаштований у повному обсязі всім необхідним для догляду та розвитку дитини, не може забезпечувати умови для нормального дозвілля та виховання. В той час, як вона проживає у комфортабельній двокімнатній квартирі на другому поверсі двоповерхового будинку з сучасним ремонтом, обладнанням та автономним опаленням, де створені всі умови для проживання, виховання та утримання дитини. Проживання сина із нею відповідає інтересам дитини, вона не має шкідливих звичок, має можливість забезпечити синові належні умови проживання, повною мірою займатися вихованням дитини, чого відповідач забезпечити не в змозі.

Рішенням суду першої інстанції, позовні вимоги матері дитини було задоволено, визначено місце проживання малолітньої дитини разом із матір'ю. Задовольняючи позовні вимоги місцевий суд проаналізувавши обставини справи, зокрема, вік малолітнього, особи сторін, їх участь у вихованні, утриманні та турботу про сина, умови проживання, наявність власного доходу, дійшов висновку, що проживання із матір'ю відповідатиме інтересам малолітньої дитини та забезпеченню його розвитку у безпечному, спокійному та стійкому середовищі.

Постановою суду апеляційної інстанції апеляційну скаргу було задоволено частково. Рішення суду першої інстанції в

частині допущення до негайного виконання відповідно до статті 7 Європейської Конвенції «Про здійснення прав дітей» від 25 січня 1996 року № 160 та зобов'язання батька негайно повернути малолітню дитину матері було скасовано. В іншій частині рішення суду залишено без змін. Залишаючи без змін рішення місцевого суду, апеляційний суд погодився з його висновками про наявність підстав для задоволення позову та вказував, що відповідач не підтвердив належними доказами наявність офіційного працевлаштування та офіційного власного доходу, що в силу приписів ч.2 ст.161 СК України, є перешкодою для передачі дитини відповідачу як особі, яка не має власного доходу. Разом із тим суд апеляційної інстанції знайшов обґрунтованими доводи апеляційної скарги стосовно того, що місцевий суд не в повній мірі врахував положення ст.430 ЦПК України, яка містить випадки допущення рішення суду до негайного виконання. Апеляційний суд вказував, що ст.430 ЦПК України передбачено можливість негайного виконання рішення суду про відібрання дитини, проте з такими позовними вимогами позивач не зверталась.

Верховний Суд вирішив постанову апеляційного суду залишити без змін зважаючи на вищезазначене.

Позиція Верховного Суду та нормативно – правове обґрунтування

Верховний Суд виходить з того, що під час вирішення спору щодо місця проживання малолітньої дитини беруться до уваги ставлення батьків до виконання своїх батьківських обов'язків, особиста прихильність дитини до кожного з них, вік дитини, стан її здоров'я та інші обставини, що мають істотне значення. Орган опіки та піклування або суд не можуть передати дитину для проживання з тим із батьків, хто не має самостійного доходу, зловживає спиртними напоями або наркотичними засобами, своєю аморальною поведінкою може зашкодити розвитку дитини. Дитина, яка не досягла 14 років, повинна проживати у встановленому місці проживання, яке не може бути змінено самочинно як волею сторонніх осіб, так і волею якогось одного з її батьків.

В суді першої інстанції відповідач стверджував, що він не має офіційного доходу і як на дохід своєї сім'ї посилався на дохід членів своєї сім'ї, зокрема матері, вітчима, брата та сестри, хоча ці особи, як правильно зазначив місцевий суд у своєму в рішенні, не є зобов'язаними до утримання як самого відповідача, так і відповідальними за утримання його сина. В апеляційній скарзі відповідач також посилався на те, що не має офіційного місця працевлаштування з поважних причин, так як займається вихованням та лікуванням сина. Проте він є страховим представником страхової компанії «MEDLIFE» та має достатній хоча і не офіційний дохід, доказів цього до апеляційної скарги не надав. З інформації з Єдиного реєстру боржників встановлено, що відповідач має борги перед головним управлінням ДФС у Миколаївській області. Як пояснила позивач, він має значну непогашену заборгованість перед банківською установою за кредитом.

Апеляційний суд дійшов також і висновку про те, що надані представником відповідача апеляційному суду довідки сусідів від 08 серпня 2019 року про виплачені відповідачу суми за допомогу у ремонті їх будівель протягом 2018–2019 років, не є фінансовими документами чи розписками про отримання від них грошових коштів відповідачем, а тому не можуть прийматися

судом як належні докази отримання відповідачем доходів. При цьому апеляційний суд також правильно врахував, під час розгляду справи судом першої інстанції відповідач не посилався на дані обставини в обґрунтування свого матеріального стану.

Натомість під час апеляційного розгляду встановлено, що позивач отримує заробітну плату, про що свідчить довідка про доходи відділу культури МРДА Миколаївської області від 18 липня 2019 року, згідно якої за травень 2019 року їй нарахована зарплата у розмірі 5 941,22 грн, за червень 2019 року – 4 173,00 грн, крім того вона отримує допомогу як одинока матір у розмірі 990,71 грн, допомогу на дітей, які виховуються у багатодітних сім'ях у розмірі 3 400,00 грн, щомісячну одноразову допомогу при народженні дитини у розмірі 860,00 грн.

З огляду на вищеведене, Верховний Суд відхилив доводи касаційної скарги, щодо того, що попри відсутність у відповідача офіційного доходу засоби до існування він все-таки має, і це не суперечить приписам ч.2 ст. 161 СК України, за яким суд не може передати дитину для проживання з тим із батьків, хто не має самостійного доходу.

Разом із тим колегія суддів погоджується із висновками судів попередніх інстанцій про те, що ними було обґрунтовано не прийнято до уваги відомості про доходи членів сім'ї відповідача, зокрема брата, матері, вітчима, адже вказані особи не зобов'язані утримувати його та його дитину.

Питання про визначення місця проживання дитини має вирішуватись перш за все, з урахуванням прав та законних інтересів дитини.

Згідно зі статтями 18, 27 Конвенції про права дитини, ратифікованої Постановою Верховної Ради України від 27 лютого 1991 року (далі – Конвенція), держави-учасниці докладають всіх можливих зусиль до того, щоб забезпечити визнання принципу загальної та однакової відповідальності обох батьків за виховання і розвиток дитини. Батьки, або у відповідних випадках законні опікуни несуть основну відповідальність за виховання і розвиток дитини. Найкращі інтереси дитини є предметом їх основного піклування.

Держави-учасниці визнають право кожної дитини на рівень життя, необхідний для фізичного, розумового, духовного, морального і соціального розвитку дитини.

Відповідно до п.1 ст.9 Конвенції держави-учасниці забезпечують те, щоб дитина не розлучалася з батьками всупереч їх бажанню, за винятком випадків, коли компетентні органи згідно з судовим рішенням, визначають відповідно до застосовуваного закону і процедур, що таке розлучення необхідне в якнайкращих інтересах дитини. Таке визначення може бути необхідним у тому чи іншому випадку, наприклад, коли батьки жорстоко поводяться з дитиною або не піклуються про неї, або коли батьки проживають роздільно і необхідно прийняти рішення щодо місця проживання дитини.

Верховний Суд зазначає, що перевага в матеріально-побутовому стані одного з батьків (в цьому випадку наявність у відповідача помешкання площею більшою ніж має позивач) не є вирішальною умовою для передачі йому дитини.

За висновком Миколаївської міської ради від 27 березня 2019 року доцільним є визначення місця проживання малолітнього сина сторін з матір'ю. Аналогічного висновку дійшла служба у справах дітей Вітовської РДА. Отже, колегія суддів зазначає, що суди попередніх інстанцій, дослідивши вищевказані висновки у сукупності із іншими доказами у справі дійшли до правильних висновків про наявність підстав для визначення місця проживання дитини разом із матір'ю.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитись за посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/88815341>

3.1.4. Справи щодо визначення походження дітей, позбавлення та поновлення батьківських прав

Постанова Верховного Суду від 24.04.2020 року у справі № 489/1565/17 (провадження № 61-3572св19)

Законодавством обмежено право особи, яка записана батьком дитини, на оспорування свого батьківства, якщо в момент реєстрації себе батьком дитини вона знала, що не є її батьком.

У березні 2017 року позивач звернувся до суду з позовом до дружини про оспорування батьківства. Позовна заява мотивована тим, що позивач та відповідачка перебували в зареєстрованому шлюбі з 26 листопада 2011 року. З серпня 2016 року сторони не проживають однією сім'єю. В червні 2017 року шлюб між ними розірваний. Від шлюбу сторони мають неповнолітню дитину, 2012 року народження. До шлюбу дружина народила дитину, 2008 року народження, біологічним батьком якого не є позивач, однак при повторному отриманні свідоцтва про народження дитини позивача було записано її батьком. До того ж, в період зачаття дитини позивач навіть не був знайомий з відповідачкою. Посилаючись на викладене, вважаючи доведеним факт відсутності кровного споріднення між ним та дитиною, 2008 року народження, позивач просив суд виключити відомості про його батьківство з актового запису про її народження.

Рішенням Ленінського районного суду м. Миколаєва від 30.10.2018 року у задоволенні позову відмовлено. Рішення суду першої інстанції мотивоване тим, що позивач самостійно визнав батьківство відносно сина відповідача, знаючи про те, що він не є біологічним батьком дитини, а тому з урахуванням положень частини п'ятої статті 136 СК України відсутні підстави для виключення відомостей про батьківство позивача з актового запису про народження дитини.

Постановою Миколаївського апеляційного суду від 15.01.2019 року рішення суду першої інстанції залишено без змін.

Верховний Суд дійшов до висновку, що касаційну скаргу слід залишити без задоволення, а рішення Ленінського районного суду м. Миколаєва від 30.10.2018 року та постанову Миколаївського апеляційного суду від 15.01.2019 року – без змін.

Позиція Верховного Суду та нормативно – правове обґрунтування

Відповідно до частини п'ятої статті 136 СК України не має права оспорювати батьківство особа, записана батьком дитини, якщо в момент реєстрації себе батьком дитини вона знала, що не є її батьком, а також особа, яка дала згоду на застосування допоміжних репродуктивних технологій відповідно до частини першої статті 123 цього Кодексу.

Суди попередніх інстанцій дійшли обґрунтованого висновку про відмову у позові на підставі частини п'ятої статті 136 СК України.

Доводи касаційної скарги про те, що відповідачка не надала доказів того, що позивачу було відомо про те, що він не є біологічним батьком дитини спростовуються матеріалами справи, а саме тим, що у позовній заяві позивач сам зазначає, що на час зачаття дитини він не був знайомий з відповідачкою.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/89006361>

Постанова Верховного Суду від 28.04.2020 року у справі № 520/12514/18 (провадження № 61-23343св19)

Оспорювання чоловіком батьківства є неможливим у випадку, якщо вагітність відбулась з застосуванням допоміжних репродуктивних технологій за згодою сторін, незалежно від наступного розвитку відносин між ними, зокрема, факту подання позову про стягнення аліментів.

У вересні 2018 року позивач звернувся з позовом до матері дитини, третя особа: Приморський районний у місті Одесі відділ державної реєстрації актів цивільного стану Головного територіального управління юстиції в Одеській області, про виключення відомостей як батька з актового запису про народження дитини.

Позовна заява була мотивована тим, що позивач та відповідачка ніколи не перебували у шлюбі. Він мав бажання лише допомогти їй завагітніти та народити дитину за допомогою репродуктивних технологій. Після народження у 2008 році дитини він погодився, на прохання відповідачки, здійснити запис свого батьківства у свідоцтві про народження дитини. Підставою запису відомостей про батька в актовому записі про народження дитини є спільна заява батьків про визнання батьківства від 12 вересня 2008 року. Позивач заперечував біологічне батьківство у відношенні дитини. Питання про виключення відомостей його як батька з актового запису про народження виникло лише через 10 років з причини звернення відповідачки з позовом про стягнення з позивача (який є багатодітним батьком) аліментів, а домовленість була тільки на надання ним як донором біологічного матеріалу для проведення відповідачу екстракорпорального запліднення.

Рішенням Київського районного суду м. Одеси від 09.04.2019 року у задоволенні позову було відмовлено. Рішення суду першої інстанції мотивовано тим, що виникнення правовідносин щодо застосування допоміжних репродуктивних технологій між подружжям чи особами, які не перебувають у шлюбі, не повинно зумовлювати підстави для спростування батьківства,

оскільки питання надання згоди було погоджено особою, що записана батьком дитини.

Постановою Одеського апеляційного суду від 27.11.2019 року рішення Київського районного суду м. Одеси від 09.04.2019 року залишено без змін.

Верховний Суд дійшов до висновку, що касаційну скаргу слід залишити без задоволення, а рішення Київського районного суду м. Одеси від 09.04.2019 року та постанову Одеського апеляційного суду від 27.11.2019 року без змін зважаючи на наступне.

Позиція Верховного Суду та нормативно – правове обґрунтування

Права та обов'язки матері, батька і дитини ґрунтуються на походженні дитини від них, засвідченому органом державної реєстрації актів цивільного стану в порядку, встановленому статтями 122 та 125 СК України (частина перша статті 121 СК України).

Походження дитини від батька визначається за заявою жінки та чоловіка, які не перебувають у шлюбі між собою. Така заява може бути подана як до, так і після народження дитини до органу державної реєстрації актів цивільного стану (частина перша статті 126 СК України).

Не має права оспорювати батьківство особа, записана батьком дитини, якщо в момент реєстрації себе батьком дитини вона знала, що не є її батьком, а також особа, яка дала згоду на застосування допоміжних репродуктивних технологій відповідно до частини першої статті 123 цього Кодексу.

ЄСПЛ зазначив у справі «Йевремович проти Сербії», що у відповідності до статті 8 Конвенції під час розгляду скарги про встановлення батьківства, суди мають приділяти особливу увагу інтересам конкретної дитини («Jevremovic v. Serbia», заява № 3150/05, пункт 109, рішення ЄСПЛ від 17 травня 2007 року).

Законодавством передбачено певні обов'язки батьків щодо їх дитини, а також вимогу ухвалювати судові рішення з урахуванням найкращих інтересів дитини, беручи до уваги права й обов'язки її батьків, інших осіб.

Встановивши, що сторони не знаходились у зареєстрованому шлюбі, письмова згода-зобов'язання на процедуру штучного запліднення не вимагала, а у разі незгоди з проведенням процедури позивач мав можливість взагалі не займатись вказаним питанням, або написати заяву-відмову, яка б свідчила про небажання ним здійснення штучного запліднення відповідачкою з використанням його біологічного матеріалу, та зважаючи на те, що позивач усно та письмово не заперечував проти того, що він погодився на запис свого батьківства щодо дитини, суди попередніх інстанцій дійшли вірного висновку, що оспорювання чоловіком батьківства є неможливим, оскільки вагітність відбулась з застосуванням допоміжних репродуктивних технологій за згодою сторін, незалежно від наступного розвитку відносин між ними, зокрема, факту подання позову про стягнення аліментів.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/89006141>

Постанова Верховного Суду від 06.05.2020 року у справі № 641/2867/17-ц (провадження № 61-38660св18)

При вирішенні питання про відмову на підставі ч.5 ст.136 СК України в задоволенні вимоги про виключення з актового запису про народження дитини відомостей про батька в ході судового розгляду перевірки підлягають обставини чи особа, яка оспорує батьківство, знала в момент реєстрації себе батьком дитини, що не є батьком дитини, або за встановленими обставинами справи не могла про це не знати.

На позивача покладається тягар доведення, що він не є біологічним батьком дитини, а відповідач у справі повинна довести належними та допустимими доказами, що позивач в момент реєстрації себе батьком дитини знав, що не є батьком дитини, або за встановленими обставинами справи не міг про це не знати.

У травні 2017 року позивач звернувся до суду з позовом до колишньої дружини, треті особи: Фрунзенський відділ державної реєстрації актів цивільного стану Харківського міського управління юстиції, Управління служб у справах дітей Департаменту праці та соціальної політики Харківської міської ради, про оспорування батьківства та виключення відомостей про батька з актового запису про народження дитини.

Обґрунтовуючи позовні вимоги, позивач зазначив, що з березня 2004 року він проживав із відповідачкою без реєстрації шлюбу. У 2005 році в них народилась дочка. У свідоцтві про народження він був записаний батьком дитини за його заявою, оскільки, як він зазначав, був впевнений у своєму батьківстві щодо дитини. У 2007 році в них народилась ще одна дочка, батьком якої у свідоцтві про народження також був записаний він за його заявою. У липні 2009 року він позивач та відповідачка зареєстрували шлюб. З часом у позивача з'явилися сумніви у його батьківстві щодо старшої дочки. З метою визначення батьківства у грудні 2014 року було проведено ДНК-тест, висновок якого був негативний.

Заочним рішенням Комінтернівського районного суду м. Харкова від 30.06.2015 року шлюб між ним та відповідачкою було розірвано.

У липні 2017 року відповідачка (за первісним позовом) звернулася до суду із зустрічним позовом до позивача (за первісним позовом), третя особа: Управління служб у справах дітей Департаменту праці та соціальної політики Харківської міської ради, про позбавлення батьківських прав та стягнення аліментів. Позовна заява мотивована тим, що відповідачу за зустрічним позовом було відомо про те, що вона була вагітна не від нього, а від іншого чоловіка. Вважала, що відсутні підстави для виключення відомостей про нього як батька дитини. Разом з тим, посилалась на те, що після розірвання шлюбу з відповідачем за зустрічним позовом, останній не проявляв заінтересованості у подальшій долі дочок, вона самостійно займалася їх вихованням та утриманням. Вважала, що оскільки відповідач за зустрічним позовом самоусунувся від виконання батьківських обов'язків, тому є підстави для позбавлення його батьківських прав відносно його дочок.

Рішенням Комінтернівського районного суду м. Харкова від 22.12.2017 року позовні вимоги позивача (за первісним позовом)

задоволено, виключено з актового запису про народження відомості про батька дитини. Зустрічні позовні вимоги задоволено частково. Стягнуто з відповідача (за зустрічним позовом) на користь матері на утримання малолітньої дочки, 2007 року народження, аліменти у розмірі однієї чверті заробітку (доходу) платника аліментів, але не менше 50 % від прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку, щомісячно починаючи з 04.05.2017 року до досягнення дитиною повноліття. У задоволенні іншої частини зустрічних позовних вимог колишньої дружини відмовлено. Рішенням суду першої інстанції мотивовано тим, що відсутні належні та допустимі докази на підтвердження обізнаності позивача під час реєстрації народження дитини про відсутність кровного споріднення між ним та нею, а тому є підстави для задоволення його позовної вимоги щодо виключення відомостей про нього, як батька дитини, з актового запису про її народження.

Відмовляючи у задоволенні зустрічних вимог щодо позбавлення колишнього чоловіка батьківських прав відносно дочки, суд першої інстанції виходив із того, що відсутні підстави для застосування до нього такого крайнього заходу.

Крім того, задовольняючи вимоги щодо стягнення аліментів, суд першої інстанції виходив з того, що відповідач за зустрічним позовом є працездатною людиною і як батько зобов'язаний матеріально утримувати свою дитину, забезпечивши її мінімально необхідними благами, які потрібні для її життя та виховання й спроможний сплачувати аліменти.

Постановою Апеляційного суду Харківської області від 08.05.2018 року рішення Комінтернівського районного суду м. Харкова від 22.12.2017 року залишено без змін.

Верховний Суд дійшов до висновку, що касаційну скаргу слід залишити без задоволення, а рішення Комінтернівського районного суду м. Харкова від 22.12.2017 року та постанову Апеляційного суду Харківської області від 08.05.2018 року без змін зважаючи на наступне.

Позиція Верховного Суду та нормативно – правове обґрунтування

Щодо первісного позову про оспорування батьківства та виключення відомостей про батька з актового запису про народження дитини

Стаття 15 ЦК України визначає об'єктом захисту порушене, невизнане або оспоруване право чи цивільний інтерес.

Права та обов'язки матері, батька і дитини ґрунтуються на походженні дитини від них, засвідченому органом державної реєстрації актів цивільного стану в порядку, встановленому статтями 122 та 125 СК України (частина перша статті 121 СК України).

Дитина, яка зачата і (або) народжена у шлюбі, походить від подружжя. Походження дитини від подружжя визначається на підставі свідоцтва про шлюб та документа закладу охорони здоров'я про народження дружиною дитини (ч. 1 ст. 122 СК України).

Походження дитини від батька визначається за заявою жінки та чоловіка, які не перебувають у шлюбі між собою. Така заява

може бути подана як до, так і після народження дитини до органу державної реєстрації актів цивільного стану (частина перша статті 126 СК України).

Особа, яка записана батьком дитини відповідно до статей 122, 124, 126 СК України, має право оспорити своє батьківство, пред'явивши позов про виключення запису про нього як батька з актового запису про народження дитини. У разі доведення відсутності кровного споріднення між особою, яка записана батьком, та дитиною суд постановляє рішення про виключення відомостей про особу як батька дитини з актового запису про її народження (частини перша та друга статті 136 СК України).

Не має права оспорювати батьківство особа, записана батьком дитини, якщо в момент реєстрації себе батьком дитини вона знала, що не є її батьком (згідно із частиною п'ятою статті 136 СК України).

Європейський суд з прав людини зазначив у справі «Йевремович проти Сербії», що у відповідності до статті 8 Конвенції під час розгляду скарги про встановлення батьківства, суди мають приділяти особливу увагу інтересам конкретної дитини («Jevremovic v. Serbia», заява № 3150/05, пункт 109, рішення Європейського суду з прав людини від 17 травня 2007 року).

В усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини. Держави-учасниці зобов'язуються забезпечити дитині такий захист і піклування, які необхідні для її благополуччя, беручи до уваги права й обов'язки її батьків, опікунів чи інших осіб, які відповідають за неї за законом, і з цією метою вживають всіх відповідних законодавчих і адміністративних заходів (частини перша та друга статті 3 Конвенції про права дитини від 20 листопада 1989 року, ратифікованої постановою Верховної Ради України від 27 лютого 1991 року № 789–XII).

За приписами частини п'ятої статті 136 СК України для відмови в позові з цієї підстави в ході судового розгляду перевірки підлягають обставини чи особа, яка оспорує батьківство, знала в момент реєстрації себе батьком дитини, що не є батьком дитини, або за встановленими обставинами справи не могла про це не знати.

Враховуючи вище викладене у сукупності, суди попередніх інстанцій правильно встановили характер спірних правовідносин та застосували норми матеріального права, які їх регулюють, а також встановили, що сторони у справі визнали факт відсутності кровного споріднення між позивачем та дитиною, 2005 року народження, та урахували те, що відповідачкою за первісним позовом не було надано суду належних, допустимих та достатніх доказів на підтвердження обізнаності позивачем за первісним позовом під час реєстрації народження дитини про відсутність кровного споріднення між ним та дитиною, а тому дійшли обґрунтованого висновку про наявність підстав для задоволення позовних вимог щодо виключення з актового запису відомостей про нього, як батька.

Щодо зустрічних позовних вимог про позбавлення батьківських прав та стягнення аліментів.

Відповідно до частини третьої статті 51 Конституції України сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою. Підстави позбавлення батьківських прав передбачені частиною першою статті 164 СК України.

Позбавлення батьківських прав є виключною мірою, яка тягне за собою серйозні правові наслідки як для батька (матері), так і для дитини (стаття 166 СК України).

Позбавлення батьківських прав допускається лише тоді, коли змінити поведінку батьків у кращу сторону неможливо, і лише при наявності вини у діях батьків.

Європейський суд з прав людини у справі «Хант проти України» від 07 грудня 2006 року (заява № 31111/04) наголошував на тому, що питання сімейних відносин має ґрунтуватися на оцінці особистості заявника та його поведінці. Факт заперечення заявником проти позову про позбавлення його батьківських прав також може свідчити про його інтерес до дитини (параграф 57, 58).

У статті 9 Конвенції про права дитини від 20 листопада 1989 року зазначено, що держави-учасниці поважають право дитини, яка розлучається з одним чи обома батьками, підтримувати на регулярній основі особисті відносини і прямі контакти з обома батьками, за винятком випадків, коли це суперечить найкращим інтересам дитини.

У справі «Мамчур проти України» від 16 липня 2015 року (заява № 10383/09) Європейський суд з прав людини зауважував, що оцінка загальної пропорційності будь-якого вжитого заходу, що може спричинити розрив сімейних зв'язків, вимагатиме від судів ретельної оцінки низки факторів та залежно від обставин відповідної справи вони можуть відрізнятися. Проте основні інтереси дитини є надзвичайно важливими (параграф 100).

Ураховуючи викладене, суд першої інстанції, з висновками якого погодився суд апеляційної інстанції, на підставі належним чином оцінених доказів дійшов правильного висновку про те, що позбавлення відповідача (за зустрічним позовом) батьківських прав, тобто природних прав, наданих батькам щодо дитини на її виховання, захист її інтересів та інших прав, які виникають із факту кровної спорідненості з дитиною, є крайнім заходом впливу, необхідність застосування якого за обставин цієї справи не доведено.

Сімейний кодекс України виходить з принципу рівності прав та обов'язків батьків. Відповідно до закону брати участь у матеріальних витратах зобов'язані обоє з батьків, незалежно від того, з ким з них проживає дитина.

Підстави визначення розміру аліментів у частках від заробітку (доходу) або у твердій сумі визначаються з урахуванням як положень статті 182 СК України, так і положень статей 183, 184 СК України.

Враховуючи, що сторони мають неповнолітню дочку 2007 року народження, матеріальне становище платника аліментів, позовні вимоги в цій частині зустрічного позову були задоволені обґрунтовано.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/89131002>

Постанова Верховного Суду від 17.06.2020 року у справі № 201/6094/18 (провадження № 61-5044св20)

Для встановлення батьківства правове значення мають фактичні дані, які підтверджують спільне проживання матері і батька дитини, ведення ними спільного господарства до народження дитини або спільне її виховання чи утримання, а також докази, що підтверджують визнання особою батьківства.

Висновок судово-медичної (молекулярно-генетичної) експертизи є підставою для категоричного висновку для визнання батьківства, оскільки ДНК-тест є єдиним науковим методом точного встановлення батьківства стосовно конкретної дитини і його доказова цінність суттєво переважає будь-який інший доказ, наданий сторонами, з метою підтвердити або спростувати факт оспорюваного батьківства.

Системне та неодноразове нез'явлення відповідачки разом із дитиною до експертної установи для відібрання біологічних матеріалів для проведення судово-генетичної експертизи свідчить про її небажання отримати точні висновки щодо походження дитини, та надають суду можливість, встановити з урахуванням інших доказів, походження дитини від позивача.

У червні 2018 року позивач звернувся до суду з позовом до матері дитини, третя особа: Соборний районний у місті Дніпрі відділ державної реєстрації актів цивільного стану Головного територіального управління юстиції у Дніпропетровській області, про визнання батьківства та внесення змін до актового запису про народження дитини.

Позовна заява була мотивована тим, що сторони знайомі близько 20 років, в них були дружні відносини, деякий час мали особисті стосунки.

У 2014 році відповідачка народила дочку, біологічним батьком якої є саме він. Відповідачка відмовилась вказати його батьком дитини. З грудня 2017 року дитина постійно проживає разом з ним. Оскільки документально не підтверджено його батьківство щодо дитини, в позивача постійно виникають труднощі у всіх офіційних структурах та організаціях, оскільки для вирішення будь-яких соціально-побутових потреб дитини необхідна присутність одного з батьків дитини.

Відповідно до експертного висновку про біологічне батьківство від 27 вересня 2018 року № МГ18-54421/С1F1, складеного фахівцями компанії ТОВ «Медікал Геномікс», біологічне батьківство п позивача відношенню до дитини не може бути виключено, вирогідність батьківства - 99,9999%. У висновку зазначено, що зразки ДНК, при аналізі яких були отримані вищевказані дані, не були отримані у відповідності із встановленою юридичною процедурою для надання результатів ДНК аналізу до судових інстанцій.

Рішенням Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська від 19 грудня 2018 року позов задоволено.

Рішення суду першої інстанції мотивовано тим, що позивач надав належні та допустимі докази на підтвердження позовних вимог. Також районним судом враховано ставлення позивача і відповідача до неповнолітньої дитини, її інтереси. На думку

суду встановлення батьківських прав, які надані батькам, як до досягнення дитиною повноліття, так і після цього, ґрунтуються на факті спорідненості з нею, і є заходом захисту стосовно осіб, які виконують батьківські обов'язки та не нехтують ними щодо дитини.

Під час розгляду справи в суді апеляційної інстанції представник позивача заявив клопотання про призначення судово-генетичної експертизи для вирішення питання, чи є позивач біологічним батьком дитини.

Ухвалою Дніпровського апеляційного суду від 10 квітня 2019 року клопотання задоволено. Призначено у справі судово-генетичну експертизу, проведення якої доручено експертам Дніпропетровського обласного бюро судово-медичних експертиз.

Зазначена ухвала суду була повернута без виконання в зв'язку з неявкою відповідачки з дитиною на експертизу.

09.10.2019 року ухвалою Дніпровського апеляційного суду було повторно направлено на виконання експертам Дніпропетровського обласного бюро судово-медичних експертиз ухвалу Дніпровського апеляційного суду від 10.04.2019 року про призначення судово-генетичної експертизи.

Проте ухвала суду також була повернута експертною установою без виконання в зв'язку з неявкою дитини, а також ненаданням її біологічних зразків.

Постановою Дніпровського апеляційного суду від 12.02.2020 року рішення Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська від 19.01.2018 року залишено без змін.

Верховний Суд дійшов до висновку, що касаційну скаргу слід залишити без задоволення, а рішення Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська від 19.12.2018 року та постанову Дніпровського апеляційного суду від 12.02.2020 року без змін, зважаючи на наступне.

Позиція Верховного Суду та нормативно – правове обґрунтування

Згідно з частинами першою, другою, четвертою статті 128 СК України за відсутності заяви, право на подання якої встановлено статтею 126 цього Кодексу, батьківство щодо дитини може бути визнане за рішенням суду. Підставою для визнання батьківства є будь-які відомості, що засвідчують походження дитини від певної особи, зібрані відповідно до ЦПК України. Позов про визнання батьківства приймається судом, якщо запис про батька дитини у Книзі реєстрації народжень вчинено відповідно до частини першої статті 135 цього Кодексу.

Питання щодо походження дитини суд вирішує на підставі сукупності доказів. Висновки експертизи, у тому числі судово-генетичної, необхідно оцінювати з урахуванням положень ЦПК України, згідно з якими жоден доказ не має для суду наперед встановленого значення, він оцінює докази в їх сукупності, а результати оцінки відображає в рішенні з наведенням мотивів їх прийняття чи відхилення.

Доказами у зазначеній категорії справ можуть бути будь-які фактичні дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги і заперечення сторін, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи. Ці дані встановлюються на підставі пояснень сторін, третіх осіб, показань свідків, письмових або речових доказів, висновків експертів. Тобто при вирішенні спору про визнання батьківства мають враховуватись усі передбачені законом докази в їх сукупності. Керуючись цим загальним правилом, встановлення батьківства на підставі частини другої статті 128 СК України можливо за наявності належних і обґрунтованих доказів (відомостей), які засвідчують походження дитини від певної особи.

Висновок судово-медичної (молекулярно-генетичної) експертизи є підставою для категоричного висновку для визнання батьківства, оскільки ДНК-тест є єдиним науковим методом точного встановлення батьківства стосовно конкретної дитини і його доказова цінність суттєво переважає будь-який інший доказ, наданий сторонами, з метою підтвердити або спростувати факт оспорюваного батьківства.

Відповідно до частини першої статті 109 ЦПК України у разі ухилення учасника справи від подання експертам необхідних матеріалів, документів або від іншої участі в експертизі, якщо без цього провести експертизу неможливо, суд залежно від того, хто із цих осіб ухиляється, а також яке для них ця експертиза має значення, може визнати факт, для з'ясування якого експертиза була призначена, або відмовити у його визнанні.

Під час розгляду справи судом апеляційної інстанції було правильно враховано, що справа перебувала у провадженні суду більше року, а відповідачка, яка була обізнана про розгляд судом спору і належним чином повідомлена експертною установою та судом апеляційної інстанції про дати та місце проведення судово-генетичної експертизи, систематично не з'являлась для забору біологічних зразків разом із дитиною, що свідчить про її ухилення від проведення судово-генетичної експертизи з метою встановлення істини у справі.

Системне та неодноразове нез'явлення відповідачки разом із дитиною до експертної установи для відібрання біологічних матеріалів для проведення судово-генетичної експертизи свідчить про її небажання отримати точні висновки щодо походження дитини, спростувати доводи позивача про його батьківство щодо дитини.

Вказані дії та бездіяльність відповідачки, що призвели до неможливості проведення експертизи, надали суду можливість визнати факт, який нею заперечується, та встановити, з урахуванням інших доказів, походження дитини від позивача.

У матеріалах справи наявні докази, які свідчать, що позивач визнавав своє батьківство, займався вихованням малолітньої дитини, турбувався та утримував її матеріально, бажає і у подальшому брати участь у вихованні дитини.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/89961480>

Постанова Верховного Суду від 14.04.2020 року у справі № 564/1128/18 (провадження № 61-3103св19)

Позбавлення батьківських прав допускається лише тоді, коли змінити поведінку батьків у кращу сторону неможливо, і лише при наявності вини у діях батьків. Не надання належних і допустимих доказів невиконання відповідачем своїх батьківських обов'язків без поважних причин, не встановлення його вини в ухиленні від виховання дітей і свідомого нехтування ним своїми обов'язками, бажання відповідача відновити спілкування з дітьми, розуміння своєї вини в ухиленні в певний проміжок часу від виховання та розвитку дітей, його бажання та намагання змінити свою поведінку та необхідність виключно в інтересах дітей надати можливість батькові налагодити родинні стосунки з дітьми може бути підставою для відмови у позбавленні батьківських прав.

В 2018 році баба в інтересах неповнолітньої та малолітньої дитини (внуки) звернулася з позовом до батька дітей, третя особа: служба у справах дітей Костопільської районної державної адміністрації, в якому просила позбавити його батьківських прав та стягнути аліменти на утримання дітей в розмірі по 1 500 грн. на кожну дитину щомісячно.

Позовні вимоги мотивувала тим, що мати дітей померла в 2011 році. Діти постійно проживають з позивачкою та перебувають на її утриманні. Батько не проживає з дітьми з 2017 року, переїхав до своєї матері, самоусунувся від виховання дітей та виконання батьківських обов'язків, дітей не утримує, їх життям, здоров'ям та навчанням не цікавиться, отриману на них соціальну допомогу віддає не повністю. Рішення комісії з питань захисту прав дитини Костопільської районної державної адміністрації щодо необхідності налагодити стосунки із доньками та добросовісно виконувати батьківські обов'язки щодо їх утримання і виховання відповідач не виконує, на засідання комісії не з'являється. 04 травня 2018 року орган опіки та піклування Костопільської РДА надав висновок про доцільність позбавлення відповідача батьківських прав.

Рішенням Костопільського районного суду Рівненської області від 03.10.2018 року позов задоволено частково. Позбавлено відповідача батьківських прав відносно дітей та стягнуто на користь закладу, де буде перебувати дитина, або осіб, які будуть виховувати дитину, аліменти на утримання дітей у розмірі 1 тис. грн, але не менше 50 відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку, на кожну дитину щомісячно, починаючи з 16.05.2018 року та до досягнення дітьми повноліття.

Рішення суду мотивовано тим, що відповідач свідомо ухиляється від виконання своїх батьківських обов'язків щодо виховання та утримання неповнолітніх дітей, обмежуючи свою участь виключно передачею отриманих коштів соціальної допомоги та рідкими побаченнями зі старшою дочкою, а також вкрай рідкими зустрічами із молодшою донькою. Рішення суду в частині стягнення аліментів мотивовано тим, що відповідач у добровільному порядку кошти на утримання дітей надає нерегулярно та у незначних розмірах, що не відповідає необхідним витратам на утримання дітей.

Постановою Рівненського апеляційного суду від 15.01.2019 року рішення суду першої інстанції в частині позбавлення батьківських прав скасовано, у задоволенні позову про позбавлення батьківських прав відмовлено. Попереджено відповідача про необхідність змінити ставлення до виховання дітей. Покладено на службу у справах дітей Костопільської районної державної адміністрації контроль за виконанням відповідачем своїх батьківських обов'язків. В решті рішення суду залишено без змін.

Постанова апеляційного суду мотивована тим, що позивачем не доведено суду, що спілкування відповідача із дітьми в подальшому може призвести до порушень прав та інтересів останніх. Позбавлення батьківських прав допускається лише, коли змінити поведінку батьків у кращу сторону неможливо, і лише за наявності вини в діях батьків.

Судом відмічено, що висновок органу опіки та піклування Костопільської районної державної адміністрації про доцільність позбавлення батьківських прав № 1351/01-31/18 від 04.05.2018 року про доцільність позбавлення відповідача батьківських прав, надрукований на одному аркуші паперу та не містить мотивованих висновків необхідності позбавлення батьківських прав відповідача, а, отже, не надає достатньо підстав для застосування такого крайнього заходу. Крім того, у вказаному висновку міститься посилання на те, що у лютому та квітні 2018 року на засіданні комісії з питань захисту прав дитини розглядалось питання про доцільність/недоцільність позбавлення батьківських прав відповідач стосовно дітей, проте він жодного разу на засідання комісії не з'явився. Разом з тим, в матеріалах справи відсутні будь-які відомості про те, що відповідач був належним чином повідомлений про розгляд питання про позбавлення його батьківських прав, а також про те, що на виконання рішенням комісії з питань захисту прав дитини Костопільської районної державної адміністрації № 6 від 22.02.2018 року Костопільським центром соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді відповідачу надавалась кваліфікаційна консультативна та практична допомога з питання відповідального батьківства. У матеріалах справи відсутні докази про застосування до відповідача заходів впливу, а невиконання батьківських обов'язків не може ототожнюватися з ухиленням від їх виконання. Суд першої інстанції, хоча і встановив неналежне виконання відповідачем своїх батьківських обов'язків упродовж тривалого періоду часу, проте дійшов передчасного висновку про застосування такого крайнього заходу впливу, як позбавлення батьківських прав, та відповідність його інтересам дітей.

Верховний Суд дійшов до висновку, що касаційну скаргу слід залишити без задоволення, а постанову Рівненського апеляційного суду від 15.01.2019 року без змін, зважаючи на наступне.

Позиція Верховного Суду та нормативно – правове обґрунтування

Підстави позбавлення батьківських прав передбачені частиною першою статті 164 СК України, згідно з пунктом 2 якої ухилення від виконання своїх обов'язків по вихованню дитини може бути підставою для позбавлення батьківських прав лише за умови винної поведінки батьків, свідомого нехтування ними своїми обов'язками.

Ухилення батьків від виконання своїх обов'язків має місце, коли вони не піклуються про фізичний і духовний розвиток дитини, її навчання, підготовку до самостійного життя, зокрема: не забезпечують необхідного харчування, медичного догляду, лікування дитини, що негативно впливає на її фізичний розвиток як складову виховання; не спілкуються з дитиною в обсязі, необхідному для її нормального самоусвідомлення; не надають дитині доступу до культурних та інших духовних цінностей; не сприяють засвоєнню нею загальнонавчаних норм моралі; не виявляють інтересу до її внутрішнього світу; не створюють умов для отримання нею освіти.

Зазначені фактори, як кожен окремо, так і в сукупності, можна розцінювати як ухилення від виховання дитини лише за умови винної поведінки батьків, свідомого нехтування ними своїми обов'язками.

Позбавлення батьківських прав є виключною мірою, яка тягне за собою серйозні правові наслідки як для батька (матері), так і для дитини (стаття 166 СК України).

Зважаючи на те, що позбавлення батьківських прав є крайнім заходом, суд може у виняткових випадках при доведеності винної поведінки когось із батьків або їх обох з урахуванням її характеру, особи батька і матері, а також інших конкретних обставин справи відмовити в задоволенні позову про позбавлення цих прав, попередивши відповідача про необхідність змінити ставлення до виховання дитини (дітей) і поклавши на органи опіки та піклування контроль за виконанням ним батьківських обов'язків.

Таким чином, позбавлення батьківських прав допускається лише тоді, коли змінити поведінку батьків у кращу сторону неможливо, і лише при наявності вини у діях батьків.

Європейський суд з прав людини у справі «Хант проти України» від 07 грудня 2006 року (заява № 31111/04) наголосив на тому, що питання сімейних відносин має ґрунтуватися на оцінці особистості заявника та його поведінці. Факт заперечення заявником проти позову про позбавлення його батьківських прав також може свідчити про його інтерес до дитини (параграф 57, 58).

Встановивши, що позивачем не надано належних і допустимих доказів невиконання відповідачем своїх батьківських обов'язків без поважних причин, не встановлено винної поведінки останнього щодо ухилення від виховання сина і свідомого нехтування ним своїми обов'язками, враховуючи бажання відповідача відновити спілкування з доньками, розуміння своєї вини в ухиленні в певний проміжок часу від виховання та розвитку дітей, бажання та намагання змінити свою поведінку та необхідність виключно в інтересах дітей надати можливість батькові та донькам налагодити їх родинні стосунки, апеляційний суд дійшов обґрунтованого висновку про відсутність підстав для задоволення позову в цій частині.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/88815292>

Постанова Верховного Суду від 23.04.2020 року у справі № 420/1075/17 (провадження № 61-17053св19)

Факт стягнення з відповідача на користь позивача аліментів на утримання дитини не може свідчити про свідоме ухилення від виконання батьківських обов'язків по утримання дитини, оскільки таке є одним із способів захисту прав дитини на належне матеріальне забезпечення та свідчить про спонукання батька до надання дитині належного утримання. Наявність заборгованості по аліментам сама по собі не є підставою для позбавлення батька дитини батьківських прав.

У липні 2017 року позивачка звернулася до суду з позовом до колишнього чоловіка, третя особа: Залізнична районна адміністрація Львівської міської ради, про позбавлення батьківських прав відносно малолітнього сина. Свої позовні вимоги обґрунтувала тим, що вона перебувала з відповідачем у зареєстрованому шлюбі, у період якого у них народився син. На час звернення до суду вони розлучені, а дитина проживає разом з позивачкою, яка займається його вихованням та утриманням. З відповідача рішенням Залізничного районного суду міста Львова від 09 серпня 2016 року було стягнуто аліменти на утримання сина у розмірі 1/4 частки від заробітку (доходу) відповідача, але не менше ніж 30% прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку, щомісячно до його повноліття, починаючи з 27 травня 2016 року.

У відповідача утворилася заборгованість зі сплати аліментів, що підтверджується довідкою Хрустальнинського міського відділу державної виконавчої служби Головного територіального управління юстиції в Луганській області.

Орган опіки та піклування Залізничної районної адміністрації Львівської міської ради вважає за доцільне позбавити батьківських прав відповідача відносно малолітнього сина, про що зазначено у висновку від 30 червня 2017 року № 32-3394.

Рішенням Новопсковського районного суду Луганської області від 20.09.2017 року позов про позбавлення батьківських прав задоволено.

Постановою Луганського апеляційного суду від 30.07.2019 року апеляційну скаргу відповідача задоволено. Рішення Новопсковського районного суду Луганської області від 20.09.2017 року скасовано. Ухвалено у справі нове рішення, яким у задоволенні позову про позбавлення батьківських прав відмовлено.

Постанова суду апеляційної інстанції мотивована тим, що з наданих позивачем доказів не вбачається наявність підстав статтю 164 Сімейного кодексу України, а тому застосування до відповідача такого виняткового заходу як позбавлення батьківських прав є недоцільним, оскільки винної поведінки відповідача відносно дитини доведено не було.

Верховний Суд дійшов до висновку, що касаційну скаргу слід залишити без задоволення, а постанову Луганського апеляційного суду від 30.07.2019 року без змін, зважаючи на наступне.

Позиція Верховного Суду та нормативно – правове обґрунтування

Відповідно до ч.3 ст. 51 Конституції України, сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою.

Пунктами 1, 2 ст.3 Конвенції про права дитини від 20 листопада 1989 року, ратифікованої Верховною Радою України 27 лютого 1991 року (далі - Конвенція), передбачено, що в усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини. Дитині забезпечується такий захист і піклування, які необхідні для її благополуччя, беручи до уваги права й обов'язки її батьків, опікунів чи інших осіб, які відповідають за неї за законом.

Згідно із частиною восьмою статті 7 СК України регулювання сімейних відносин має здійснюватися з максимально можливим урахуванням інтересів дитини, непрацездатних членів сім'ї.

Відповідно до ч.5 ст. 19 СК України, орган опіки і піклування подає до суду письмовий висновок щодо розв'язання спору на підставі відомостей, одержаних у результаті обстеження умов проживання дитини, батьків, а також на підставі інших документів, які стосуються справи.

Статтю 164 СК України передбачено, що мати, батько можуть бути позбавлені судом батьківських прав, якщо вона, він: 1) не забрали дитину з пологового будинку або з іншого закладу охорони здоров'я без поважної причини і протягом шести місяців не виявляли щодо неї батьківського піклування; 2) ухиляються від виконання своїх обов'язків по вихованню дитини; 3) жорстоко поводяться з дитиною; 4) є хронічними алкоголіками або наркоманами; 5) вдаються до будь-яких видів експлуатації дитини, примушують її до жебракування та бродяжництва; 6) засуджені за вчинення умисного злочину щодо дитини. Тобто перелік підстав батьківських прав є вичерпним.

Тлумачення п. 2 ч. 1 ст. 164 СК України дозволяє зробити висновок, що ухилення від виконання своїх батьківських обов'язків по вихованню дитини може бути підставою для позбавлення батьківських прав лише за умови винної поведінки батьків, свідомого нехтування ними своїми обов'язками.

Позбавлення батьківських прав є виключною мірою, яка тягне за собою серйозні правові наслідки як для батька (матері), так і для дитини (стаття 166 СК України).

Зважаючи, що позбавлення батьківських прав є крайнім заходом, суд може у виняткових випадках при доведеності винної поведінки когось із батьків або їх обох з урахуванням її характеру, особи батька і матері, а також інших конкретних обставин справи відмовити в задоволенні позову про позбавлення цих прав, попередивши відповідача про необхідність змінити ставлення до виховання дитини (дітей) і поклавши на органи опіки та піклування контроль за виконанням ним батьківських обов'язків.

Таким чином, позбавлення батьківських прав допускається лише тоді, коли змінити поведінку батьків у кращу сторону неможливо, і лише при наявності вини у діях батьків.

Статтю 9 Конвенції про права дитини від 20 листопада 1989 року, ратифікованої постановою Верховної Ради України від 27 лютого 1991 року № 789-ХІІ передбачено, що держави учасниці поважають право дитини, яка розлучається з одним чи обома батьками, підтримувати на регулярній основі особисті відносини і прямі контакти з обома батьками, за винятком випадків, коли це суперечить інтересам дитини.

Відповідно до частини першої статті 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» суди застосовують при розгляді справ Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод та практику Європейського суду з прав людини як джерело права.

Практика Європейського суду з прав людини (справа «Хант проти України» від 7 грудня 2006 року) свідчить про те, що питання позбавлення батьківських прав мають ґрунтуватися на оцінці особистості відповідача та його поведінці. Факт оскарження відповідачем заяви про позбавлення батьківських прав також може свідчити про його інтерес до дитини. Позбавлення батьківських прав має бути виправдане інтересами дитини, і тоді інтереси повинні мати переважний характер над інтересами батьків, між інтересами дитини та інтересами батьків має існувати справедлива рівновага. Також у своїй практиці, зокрема у справі «М.С. проти України» Європейський суд з прав людини наголосив, що на сьогодні існує широкий консенсус, у тому числі в міжнародному праві, на підтримку ідеї про те, що у всіх рішеннях, що стосуються дітей, їх найкращі інтереси повинні мати першочергове значення. При цьому ЄСПЛ зауважив, що при визначенні найкращих інтересів дитини у кожній конкретній справі необхідно враховувати два аспекти: по-перше, інтересам дитини найкраще відповідає збереження її зв'язків із сім'єю, крім випадків, коли сім'я є особливо непридатною або неблагополучною; по-друге, у найкращих інтересах дитини є забезпечення її розвитку у безпечному, спокійному та стійкому середовищі, що не є неблагонадійним.

Верховний Суд погодився із висновком суду апеляційної інстанції про те, що висновок органу опіки та піклування Залізничної районної адміністрації Львівської міської ради, згідно якого було визнано за доцільне позбавити відповідача батьківських прав відносно його малолітньої дитини, має рекомендаційний характер та не є обов'язковим для суду. Надані позивачем до суду докази не свідчать про злісне ухилення відповідача від виховання дитини, свідоме нехтування ним батьківськими обов'язками, його винну поведінку щодо дитини. Також суд апеляційної інстанції зазначив, що відповідач проживає на окупованій території України, даний факт позивачем не оспорюється, що об'єктивно ускладнює спілкування та участь у вихованні сина.

Верховний Суд погодився із судом апеляційної інстанції стосовно того, що факт стягнення з відповідача на користь позивача аліментів на утримання дитини не може свідчити про свідоме ухилення від виконання батьківських обов'язків по утримання дитини, оскільки таке є одним із способів

захисту прав дитини на належне матеріальне забезпечення та свідчить про спонукання батька до надання дитині належного утримання. Наявність заборгованості по аліментам сама по собі не є підставою для позбавлення батька дитини батьківських прав.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/88979390>

Постанова Верховного Суду від 18.05.2020 року у справі № 215/5867/17 (провадження № 61-16955св19)

Відмова батьків давати дитині грошові кошти на купівлю необхідного одягу та необхідних речей для навчання не є безумовною підставою для позбавлення батьківських прав.

У грудні 2018 року позивачка (неповнолітня дитина) звернулася з позовом до батьків, треті особи: виконавчий комітет Тернівської районної у місті Кривому Розі ради, дядько позивачки, в якому просила:

- позбавити відповідачів батьківських прав щодо неї;
- стягнути з відповідачів (кожного окремо) щомісячно аліменти на її користь у розмірі 1/4 частини з усіх видів заробітку (доходів) але не менше 50 % прожиткового мінімуму на дитину відповідного віку до досягнення нею повноліття;
- стягнути з відповідачів (кожного окремо) аліменти на її користь за минулий час у розмірі 1/4 частини з усіх видів заробітку (доходів) але не менше 50 % прожиткового мінімуму на дитину відповідного віку.

В обґрунтування позову зазначалося, що відповідачі є її батьками, які окрім неї виховують ще шістьох дітей.

Батько є священником, коштів до сімейного бюджету на утримання дітей не вносить. Мати працює в комунальній установі «Територіальний центр соціального обслуговування». Сім'я є малозабезпеченою та одержує державну соціальну допомогу.

З січня 2017 року позивач проживає у своїх родичів: тітки та дядька, оскільки батько систематично карав її через відмову читати і переказувати глави « Старого Заповіту ». Покарання включали в себе побиття ременем, психологічне насильство і приниження людської гідності, відмову давати грошові кошти на купівлю необхідного одягу та необхідних речей для навчання. Мати завжди підтримувала батька у такому ставленні до позивача.

20 червня 2017 року позивачка звернулася до Управління праці та соціального захисту населення виконавчого комітету Тернівської районної у місті ради із заявою про те, що відповідачі її не утримують, з січня 2017 року вона не проживає разом зі своїми батьками, а також не має наміру проживати з ними у майбутньому. Вказувала, що проживає у дядька та тітки, соціальну допомогу отримують її батьки на всю сім'ю, включаючи її, проте мати лише у травні 2017 року надала позивачу грошові кошти в сумі 600грн, повідомивши, що в подальшому утримувати позивача не буде.

До родини відповідачів фахівцем Криворізького міського центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та спеціалістом служби у справах дітей виконкому Тернівської районної у місті ради неодноразово здійснювались комісійні виходи з метою обстеження проживання та виховання неповнолітніх дітей, що виявилось неможливим, оскільки двері в квартирі ніхто не відчиняв.

Виконавчий комітет надав висновок про доцільність позбавлення батьківських прав відповідачів відносно їхньої неповнолітньої дитини (позивачки).

Рішенням Тернівського районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області від 14 січня 2019 року позов задоволено частково. Стягнуто з відповідачів на користь позивачки аліменти в розмірі 1/6 частини всіх видів заробітку (доходу) відповідачів щомісячно, починаючи з 29 грудня 2017 року до досягнення позивачкою повноліття. Покладено на виконавчий комітет Тернівської районної у місті ради контроль за виконанням батьківських обов'язків відповідачами. Попереджено відповідачів про необхідність належного виконання обов'язків по вихованню і утриманню дітей. В задоволенні іншої частини позовних вимог відмовлено.

Відмовляючи в задоволенні позовних вимог в частині позбавлення відповідачів батьківських прав, місцевий суд виходив з того, що така міра є виключною і можлива лише за умови винної поведінки батьків, у той час як позивач не довела, що відповідачі систематично не виконували батьківські обов'язки, застосовували до неї економічне та фізичне насилля. Постановою Дніпровського апеляційного суду від 24 липня 2019 року рішення Тернівського районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області від 14 січня 2019 року без змін.

Позиція Верховного Суду та нормативно – правове обґрунтування

Підстави позбавлення батьківських прав передбачені ч. 1 ст. 164 України.

Зокрема, пунктом 2 частини першої статті 164 СК України визначено, що мати, батько можуть бути позбавлені судом батьківських прав, якщо вона, він ухиляються від виконання своїх обов'язків по вихованню дитини.

Тлумачення п.2 ч.1 ст.164 СК України дозволяє зробити висновок, що ухилення від виконання своїх обов'язків по вихованню дитини може бути підставою для позбавлення батьківських прав лише за умови винної поведінки батьків, свідомого нехтування ними своїми обов'язками.

Ухилення батьків від виконання своїх обов'язків має місце, коли вони не піклуються про фізичний і духовний розвиток дитини, її навчання, підготовку до самостійного життя, зокрема: не забезпечують необхідного харчування, медичного догляду, лікування дитини, що негативно впливає на її фізичний розвиток як складову виховання; не спілкуються з дитиною в обсязі, необхідному для її нормального самоусвідомлення; не надають дитині доступу до культурних та інших духовних цінностей; не сприяють засвоєнню нею загальнонавчаних норм моралі; не виявляють інтересу до її внутрішнього світу; не створюють умов для отримання нею освіти.

Зазначені фактори, як кожен окремо, так і в сукупності, можна розцінювати як ухилення від виховання дитини лише за умови винної поведінки батьків, свідомого нехтування ними своїми обов'язками.

Позбавлення батьківських прав є виключною мірою, яка тягне за собою серйозні правові наслідки як для батька (матері), так і для дитини (стаття 166 СК України).

Позбавлення батьківських прав допускається лише тоді, коли змінити поведінку батьків у кращу сторону неможливо, і лише при наявності вини у діях батьків.

У ст. 9 Конвенції ООН про права дитини від 20 листопада 1989 року зазначено, що держави-учасниці поважають право дитини, яка розлучається з одним чи обома батьками, підтримувати на регулярній основі особисті відносини і прямі контакти з обома батьками, за винятком випадків, коли це суперечить найкращим інтересам дитини.

У справі «Мамчур проти України» (заява № 10383/09) від 16 липня 2015 року Європейський суд з прав людини зауважував, що оцінка загальної пропорційності будь-якого вжитого заходу, що може спричинити розрив сімейних зв'язків, вимагатиме від судів ретельної оцінки низки факторів та залежно від обставин відповідної справи вони можуть відрізнятися. При цьому основні інтереси дитини є надзвичайно важливими.

Положеннями ч.3 ст. 12, ч.1 ст. 81 ЦПК України передбачено, що кожна сторона повинна довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень, крім випадків, встановлених цим Кодексом.

Суди попередніх інстанцій, відмовляючи в задоволенні позовних вимог в частині позбавлення відповідачів батьківських прав, на підставі належним чином оцінених доказів, поданих сторонами, виходив недоведеності позивачем систематичного невиконання відповідачами батьківських обов'язків, їхньої винної поведінки та свідомого нехтування своїми обов'язками, що відповідно до вимог п.2 ч.1 ст. 164 СК України, може бути підставою для позбавлення батьківських прав та крайнім заходом впливу, необхідність застосування якого в ході розгляду справи судами не встановлена.

У ч.1 та 2 ст. 89 ЦПК України визначено, що суд оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному, об'єктивному та безпосередньому дослідженні наявних у справі доказів. Жодні докази не мають для суду заздалегідь встановленої сили. Суд оцінює належність, допустимість, достовірність кожного доказу окремо, а також достатність і взаємний зв'язок доказів у їх сукупності.

Суди правильно не погодились з висновком виконавчого комітету про доцільність позбавлення батьківських прав відповідачів їхньої неповнолітньої дитини, оскільки він є недостатньо обґрунтованим (в ньому не наведено підстав та аргументів, які б вказували на доцільність позбавлення відповідачів батьківських прав, не зазначено, яка робота проведена органом опіки та піклування з відповідачем щодо врегулювання конфлікту між сторонами, не вказано про встановлені фактичні обставини ухилення відповідачів від виконання своїх батьківських обов'язків щодо виховання дитини).

У зв'язку з наведеним колегія суддів дійшла висновку, що касаційну скаргу слід залишити без задоволення, а рішення Тернівського районного суду м.Кривого Рогу Дніпропетровської області від 14.01.2019 року та постанову Дніпровського апеляційного суду від 24.07.2019 року в частині відмови в задоволенні позовних вимог про позбавлення відповідачів батьківських прав і в частині відмови в задоволенні позовних вимог про стягнення з відповідачів на користь позивачки аліментів за минулий час залишити без змін.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/89345642>

Постанова Верховного Суду від 20.05.2020 року у справі № 242/4089/17 (провадження № 61-43110св18)

Відсутність свідомого нехтування відповідачем своїми батьківськими обов'язками, а також наявність перешкод у вихованні та спілкуванні з дитиною у зв'язку із ситуацією, яка склалась на тимчасово невідконтрольній території, де він працював та мешкав на час вирішення справи, а також заперечення батьком дитини проти позбавлення батьківських прав та вчинення ним активних дій, спрямованих на підтримку відносин із сином, може бути підставою для відмови у задоволенні позову про позбавлення батьківських прав.

У вересні 2017 року мати в інтересах неповнолітньої дитини звернулася до суду із позовом до батька дитини, третя особа: Служба у справах дітей Дніпровської районної у м. Києві державної адміністрації, про позбавлення батьківських прав.

З відповідачем позивачка перебувала у зареєстрованому шлюбі у період з квітня 2011 року до грудня 2015 року. Під час шлюбу в них народився. Свої вимоги мати дитини обґрунтовує тим, що з лютого 2015 року відповідач проживає окремо від дитини на тимчасово окупованій території у м. Донецьку, жодного покладеного на нього, як батька, обов'язку щодо виховання та утримання дитини не виконує, не піклується про дитину, не проявляє заінтересованості в його подальшій долі, станом здоров'я, не піклується про фізичний та духовний розвиток, її навчання, підготовку до самостійного життя, також не забезпечує дитині необхідне харчування та медичний догляд, не спілкується з дитиною, не цікавиться його успіхами.

У 2016 році відповідач звернувся до Дніпровської районної у м. Києві державної адміністрації із заявою про визначення його участі у вихованні малолітньої дитини.

Розпорядженням Дніпровської районної у м. Києві державної адміністрації від 06 травня 2016 року визначено його спілкування з малолітнім сином один раз на місяць та два тижні під час відпустки за попередньою домовленістю та в присутності матері.

Спеціалістами служби в телефонному режимі проведено профілактично-роз'яснювальну роботу щодо дотримання ним прав дитини та ознайомлено про відповідальність, передбачену законодавством України в разі порушення прав малолітнього. Зі слів відповідача на даний час він проживає за межами Києва, неодноразово намагався зустрітись з сином, однак в цьому чинились перешкоди.

Згідно з висновком органу опіки та піклування Дніпровської районної у м. Києві державної адміністрації визнано за можливе позбавити відповідача батьківських прав відносно його малолітнього сина, у зв'язку з ухиленням від виховання та утримання дитини.

Рішенням Селидівського міського суду Донецької області від 20 квітня 2018 року, залишеним без постановою Апеляційного суду Донецької області від 27 липня 2018 року у задоволенні позову відмовлено.

Рішення судів мотивовано тим, що позбавлення батьківських прав стосовно малолітньої дитини є крайнім заходом впливу на осіб, які не виконують свої батьківські обов'язки. Позивач не надала належних та допустимих доказів винної поведінки відповідача щодо свідомого нехтування ним своїми обов'язками та ухилення від виконання своїх батьківських обов'язків щодо виховання дитини.

Верховний Суд дійшов до висновку, що касаційну скаргу слід залишити без задоволення, а рішенням Селидівського міського суду Донецької області від 20.04.2018 року та постановою Апеляційного суду Донецької області від 27.07.2018 року без змін, з наступних підстав.

Позиція Верховного Суду та нормативно – правове обґрунтування

Відповідно до ч.3 ст.51 Конституції України сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою.

Частинами першою, другою статті 3 Конвенції про права дитини від 20.11.1989 року, ратифікованої Верховною Радою України 27.02.1991 року (далі – Конвенція), передбачено, що в усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини. Дитині забезпечується такий захист і піклування, які необхідні для її благополуччя, беручи до уваги права й обов'язки її батьків, опікунів чи інших осіб, які відповідають за неї за законом.

Стаття 9 Конвенції покладає на держави-учасниці обов'язок забезпечувати те, щоб дитина не розлучалася з батьками всупереч їх бажанню, за винятком випадків, коли компетентні органи згідно з судовим рішенням, визначають відповідно до застосовуваного закону і процедур, що таке розлучення необхідне в якнайкращих інтересах дитини. Таке визначення може бути необхідним у тому чи іншому випадку, наприклад, коли батьки жорстоко поведуться з дитиною або не піклуються про неї, або коли батьки проживають роздільно і необхідно прийняти рішення щодо місця проживання дитини.

Відповідно до ст. 18 Конвенції батьки або у відповідних випадках законні опікуни несуть основну відповідальність за виховання і розвиток дитини. Найкращі інтереси дитини є предметом їх основного піклування. Аналіз наведених норм права дає підстави для висновку, що права батьків щодо дитини є похідними від прав та інтересів дитини на гармонійний розвиток та належне виховання, й, у першу чергу, повинні бути визначені та враховані інтереси дитини, виходячи із об'єктивних обставин спору, а тільки потім права батьків.

Відповідно до ч.3 ст.51 Конституції України сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою.

Частинами першою, другою статті 3 Конвенції про права дитини від 20.11.1989 року, ратифікованої Верховною Радою України 27.02.1991 року (далі - Конвенція), передбачено, що в усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини. Дитині забезпечується такий захист і піклування, які необхідні для її благополуччя, беручи до уваги права й обов'язки її батьків, опікунів чи інших осіб, які відповідають за неї за законом.

Стаття 9 Конвенції покладає на держави-учасниці обов'язок забезпечувати те, щоб дитина не розлучалася з батьками всупереч їх бажанню, за винятком випадків, коли компетентні органи згідно з судовим рішенням, визначають відповідно до застосовуваного закону і процедур, що таке розлучення необхідне в якнайкращих інтересах дитини. Таке визначення може бути необхідним у тому чи іншому випадку, наприклад, коли батьки жорстоко поведуться з дитиною або не піклуються про неї, або коли батьки проживають роздільно і необхідно прийняти рішення щодо місця проживання дитини.

Відповідно до ст. 18 Конвенції батьки або у відповідних випадках законні опікуни несуть основну відповідальність за виховання і розвиток дитини. Найкращі інтереси дитини є предметом їх основного піклування. Аналіз наведених норм права дає підстави для висновку, що права батьків щодо дитини є похідними від прав та інтересів дитини на гармонійний розвиток та належне виховання, й, у першу чергу, повинні бути визначені та враховані інтереси дитини, виходячи із об'єктивних обставин спору, а тільки потім права батьків.

Згідно із ст.18 Закону України «Про охорону дитинства» держава забезпечує право дитини на проживання в таких санітарно-гігієнічних та побутових умовах, що не завдають шкоди її фізичному та розумовому розвитку.

У справі «Хант проти України» від 07 грудня 2006 року Європейським судом з прав людини наголошено, що між інтересами дитини та інтересами батьків повинна існувати справедлива рівновага і, дотримуючись такої рівноваги, особлива увага має бути до найважливіших інтересів дитини, які за своєю природою та важливістю мають переважати над інтересами батьків (пункт 54). Вирішення питання позбавлення батьківських прав має ґрунтуватися на оцінці особистості відповідача, його поведінки.

У справі «Мамчур проти України» (заява № 10383/09) від 16 липня 2015 року Європейський суд з прав людини зауважував, що оцінка загальної пропорційності будь-якого вжитого заходу, що може спричинити розрив сімейних зв'язків, вимагатиме від судів ретельної оцінки низки факторів та залежно від обставин відповідної справи вони можуть відрізнитися. При цьому основні інтереси дитини є надзвичайно важливими.

У ст. 7 СК України визначено необхідність забезпечення дитині можливості здійснення її прав, установлених Конституцією України, Конвенцією про права дитини, іншими міжнародними

договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України; регулювання сімейних відносин має здійснюватися з максимально можливим урахуванням інтересів дитини.

Згідно із частинами другою та четвертою статті 155 СК України батьківські права не можуть здійснюватися всупереч інтересам дитини. Ухилення батьків від виконання батьківських обов'язків є підставою для покладення на них відповідальності, встановленої законом.

Статтею 164 СК України передбачено, що мати, батько можуть бути позбавлені судом батьківських прав, якщо вона, він:

- не забрали дитину з пологового будинку або з іншого закладу охорони здоров'я без поважної причини і протягом шести місяців не виявляли щодо неї батьківського піклування;
- ухиляються від виконання своїх обов'язків по вихованню дитини;
- жорстоко поведуться з дитиною;
- є хронічними алкоголіками або наркоманами;
- вдаються до будь-яких видів експлуатації дитини, примушують її до жебракування та бродяжництва;
- засуджені за вчинення умисного злочину щодо дитини. Тобто, перелік підстав позбавлення батьківських прав є вичерпним.

Пунктами 15, 16, 18 постанови Пленуму Верховного Суду України від 30 березня 2007 року № 3 «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та поновлення батьківських прав» судам роз'яснено, що позбавлення батьківських прав (тобто прав на виховання дитини, захист її інтересів, на відібрання дитини в інших осіб, які незаконно її утримують, та інше), що надані батькам до досягнення дитиною повноліття і ґрунтуються на факті споріднення з нею, є крайнім заходом впливу на осіб, які не виконують батьківських обов'язків, а тому питання про його застосування слід вирішувати лише після повного, всебічного, об'єктивного з'ясування обставин справи, зокрема ставлення батьків до дітей.

Зважаючи на те, що позбавлення батьківських прав є крайнім заходом, суд може у виняткових випадках при доведеності винної поведінки когось із батьків або їх обох з урахуванням її характеру, особи батька і матері, а також інших конкретних обставин справи відмовити в задоволенні позову про позбавлення цих прав, попередивши відповідача про необхідність змінити ставлення до виховання дитини (дітей) і поклавши на орган опіки та піклування контроль за виконанням ним батьківських обов'язків.

За положенням ч.6 ст. 19 СК України, суд може не погодитися з висновком органу опіки та піклування (про доцільність чи недоцільність позбавлення батьківських прав), якщо він є недостатньо обґрунтованим, суперечить інтересам дитини. Висновок виконавчого комітету має рекомендаційний характер.

Встановивши відсутність свідомого нехтування відповідачем своїми батьківськими обов'язками, а також наявність перешкод у вихованні та спілкуванні з дитиною у зв'язку із ситуацією, яка склалась на тимчасово невідконтрольній території, де він працював та мешкав на час вирішення справи судами попередніх інстанцій, а також те, що батько дитини проти позбавлення батьківських прав заперечує та вчиняє активні дії, спрямовані на підтримку відносин із сином, суди попередніх інстанцій дійшли правильного висновку.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/89675324>

Постанова Верховного Суду від 20.05.2020 року у справі № 367/1207/17 (провадження № 61-19303св19)

Залишення дитини матір'ю у віці 20 днів від її народження, наявні сталі соціальні зв'язки дитини, її місце проживання, психологічний стан та усиновлення дитини іншою сім'єю є підставою для позбавлення особи батьківських прав.

У лютому 2017 року орган опіки та піклування виконавчого комітету Ірпінської міської ради в інтересах малолітньої дитини звернувся до суду із позовом до матері дитини, в якому просив:

- позбавити матір батьківських прав відносно малолітньої доньки;
- передати малолітню дитину органу опіки та піклування виконавчого комітету Ірпінської міської ради для влаштування її подальшої долі;
- стягнути з відповідачки аліменти в розмірі 1/3 частини з усіх видів заробітку, але не менше 50 % прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку на користь установи чи особи, під опікою якої буде перебувати дитина з 27 лютого 2017 року і до досягнення нею повноліття.

08.04.2016 року була виявлена залишена дитина (20 днів від народження), без документів та хвора. У ході пошуків батьків стало відомо, що мати залишила новонароджену дитину без документів на няню та виїхала за кордон. Відповідач не має постійного місця проживання. Згідно акту обстеження житло-побутових умов проживання Голосіївської районної у місті Києві державної адміністрації відповідач проживає в орендованому житлі.

17.05.2016 року з Ірпінської міської дитячої лікарні дитина була влаштована до комунального закладу Київської обласної ради «Спеціалізований обласний будинок дитини м. Боярка». Мати відвідує дитину в закладі несистематично, зникаючи на тривалий термін.

Наказом № 102 від 20.05.2016 року Служби у справах дітей та сім'ї Ірпінської міської ради «Про постановку на облік дітей, які опинилися у складних життєвих обставинах» дитину, поставлено на облік у зв'язку з неналежним виконанням матір'ю батьківських обов'язків.

15 грудня 2016 року комісією з питань захисту прав дитини виконкому Ірпінської міської ради рекомендовано надати висновок про доцільність позбавлення батьківських прав відповідачки відносно малолітньої доньки.

Рішенням Виконавчого комітету Ірпінської міської ради Київської області № 21/2 від 24 січня 2017 року було затверджено висновок органу опіки та піклування про доцільність позбавлення батьківських прав відповідачки відносно малолітньої доньки.

Варто вказати, що відповідачка має малолітнього сина, 2012 року народження, який проживає разом з бабусею та дідом. З дитиною відповідачка не бачиться та не спілкується протягом трьох років. Рішенням виконкому Шосткінської міської ради від 29 грудня 2016 року дитині призначено опікуна, його дідуся.

Заочним рішенням Ірпінського міського суду Київської області від 10.04.2018 року позов задоволено.

Постановою Київського апеляційного суду від 03.10.2019 року заочне рішення Ірпінського міського суду Київської області від 10 квітня 2018 року скасовано та ухвалено нове, яким у задоволенні позову органу опіки та піклування виконавчого комітету Ірпінської міської ради в інтересах малолітньої дитини відмовлено.

Постанова апеляційного суду мотивована тим, що даних про обставини, які б свідчили про винну поведінку відповідачки щодо доньки матеріали справи не містять, оскільки та обставина, що відповідачка на короткий проміжок часу з поважних причин залишила свою доньку на піклування няні, не може бути підставою для висновку про те, що вона не бажає виконувати батьківські обов'язки щодо доньки. Судом встановлено, що відповідачка постійно відвідувала свою доньку у дитячому закладі, тому родинний зв'язок між ними не втрачено, остання неодноразово робила спроби повернути дитину до своєї родини, бажає піклуватись та виховувати доньку, одружилась, має повну сім'ю, бажає якнайкраще забезпечити інтереси своєї доньки.

Суд не взяв до уваги, що відповідно до листа служби у справах дітей та сім'ї Ірпінської міської Ради Київської області від 20.02.2019 року на час розгляду справи дитина усиновлена. Верховний Суд дійшов висновку, що касаційну скаргу слід задовольнити частково, постанову Київського апеляційного суду від 03.10.2019 року скасувати, залишити в силі заочне рішення Ірпінського міського суду Київської області від 10.04.2018 року.

Позиція Верховного Суду та нормативно – правове обґрунтування

Відповідно до ч.3 ст.51 Конституції України сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою.

Частинами 1,3 ст.3 Конвенції про права дитини від 20 листопада 1989 року, ратифікованої Верховною Радою України 27 лютого 1991 року (далі - Конвенція), передбачено, що в усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями

соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини. Дитині забезпечується такий захист і піклування, які необхідні для її благополуччя, беручи до уваги права й обов'язки її батьків, опікунів чи інших осіб, які відповідають за неї за законом.

Стаття 9 Конвенції покладає на держави-учасниці обов'язок забезпечувати те, щоб дитина не розлучалася з батьками всупереч їх бажанню, за винятком випадків, коли компетентні органи згідно з судовим рішенням, визначають відповідно до застосовуваного закону і процедур, що таке розлучення необхідне в якнайкращих інтересах дитини. Таке визначення може бути необхідним у тому чи іншому випадку, наприклад, коли батьки жорстоко поведуться з дитиною або не піклуються про неї, або коли батьки проживають роздільно і необхідно прийняти рішення щодо місця проживання дитини.

Відповідно до ст. 18 Конвенції батьки або у відповідних випадках законні опікуни несуть основну відповідальність за виховання і розвиток дитини. Найкращі інтереси дитини є предметом їх основного піклування.

Аналіз наведених норм права дає підстави для висновку, що права батьків щодо дитини є похідними від прав та інтересів дитини на гармонійний розвиток та належне виховання, й, у першу чергу, повинні бути визначені та враховані інтереси дитини, виходячи із об'єктивних обставин спору, а тільки потім права батьків.

Згідно із ст. 18 Закону України «Про охорону дитинства» держава забезпечує право дитини на проживання в таких санітарно-гігієнічних та побутових умовах, що не завдають шкоди її фізичному та розумовому розвитку.

У справі «Хант проти України» від 07 грудня 2006 року Європейським судом з прав людини наголошено, що між інтересами дитини та інтересами батьків повинна існувати справедлива рівновага і, дотримуючись такої рівноваги, особлива увага має бути до найважливіших інтересів дитини, які за своєю природою та важливістю мають переважати над інтересами батьків (пункт 54). Вирішення питання позбавлення батьківських прав має ґрунтуватися на оцінці особистості відповідача, його поведінки; факт заперечення відповідача проти позову про позбавлення його батьківських прав також може свідчити про його інтерес до дитини (пункт 58).

Згідно із ч.2 та ч.4 ст. 155 СК України, батьківські права не можуть здійснюватися всупереч інтересам дитини. Ухилення батьків від виконання батьківських обов'язків є підставою для покладення на них відповідальності, встановленої законом.

Відповідно до ч.1 ст. 164 СК України мати, батько можуть бути позбавлені судом батьківських прав, якщо вона, він: не забрали дитину з пологового будинку або з іншого закладу охорони здоров'я без поважної причини і протягом шести місяців не виявляли щодо неї батьківського піклування; ухиляються від виконання своїх обов'язків по вихованню дитини; жорстоко поведуться з дитиною; хронічно зловживають алкоголем або наркотиками; вдаються до будь-яких видів експлуатації дитини, примушують її до жебракування та бродяжництва; засуджені за вчинення умисного кримінального правопорушення щодо дитини.

Апеляційний суд безпідставно скасував рішення суду першої інстанції за встановлених ним обставин, переоцінив зібрані у справі докази та дійшов помилкового висновку про наявність правових підстав для відмови у задоволенні позову.

Верховний Суд взяв до уваги прецедентну практику Європейського суду з прав людини, а саме: право батьків і дітей бути поряд один з одним становить основоположну складову сімейного життя і заходи національних органів, спрямовані перешкоджати цьому, є втручанням у права, гарантовані статтею 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (рішення від 07 грудня 2006 року у справі «Хант проти України», пункт 49, рішення від 18 грудня 2008 року у справі «Савіні проти України», пункт 47), розірвання сімейних зв'язків означає позбавлення дитини її коріння, а це можна виправдати лише за виняткових обставин (рішення від 18 грудня 2008 року у справі «Савіні проти України», пункт 49), у якнайкращих інтересах дитини буде забезпечення її розвитку у безпечному, спокійному та стійкому середовищі, що не є неблагополучним (рішення від 16 липня 2015 року у справі «Мамчур проти України»).

Верховний Суд зазначим, що позбавлення батьківських прав є крайнім заходом, проте у цій справі з урахуванням якнайкращих інтересів дитини, оцінка яких включає в себе знаходження балансу між усіма елементами, необхідними для прийняття рішення, а також із встановлених судом першої інстанції обставин на підставі досліджених та оцінених доказів у справі: обставини залишення дитини матір'ю у віці 20 днів від її народження, сталі соціальні зв'язки дитини, її місце проживання, психологічний стан та усиновлення дитини у 2018 році іншою сім'єю, також врахувавши, що відповідачка має старшу дитину, малолітнього сина, 2012 року народження, який проживає з дідусем та бабусею, з дитиною не бачиться та не спілкується протягом останніх трьох років, обґрунтованими є висновки суду першої інстанції щодо задоволення позову.

Вирішуючи питання щодо позбавлення відповідача батьківських прав, втручання в його сімейні права, Верховний Суд зазначає, що це втручання здійснено судом першої інстанції згідно із законом, має законну мету – захист інтересів дитини, і таке втручання з огляду на найкращі інтереси дитини є необхідним у демократичному суспільстві, оскільки є співрозмірним із переслідуваною законною метою - найкращі інтереси дитини. Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/89509153>

Постанова Верховного Суду від 03.06.2020 року у справі № 138/2103/18 (провадження № 61-3099св20)

Дитина є суб'єктом права і, незважаючи на незначний вік, неповну цивільну дієздатність, має певний обсяг прав.

Дитина, яка може висловити свою думку, має бути вислухана при вирішенні між батьками, іншими особами спору щодо її виховання, місця проживання, у тому числі при вирішенні спору про позбавлення батьківських прав, поновлення батьківських прав, а також спору щодо управління її майном.

Згідно діючого сімейного законодавства України наявність у матері (батька) дитини психічних розладів саме по собі не є підставою для позбавлення батьківських прав.

У липня 2018 року виконавчий комітет Могилів-Подільської міської ради Вінницької області, як орган опіки та піклування, звернувся до суду в інтересах малолітніх та неповнолітніх дітей про позбавлення батьківських прав їх батьків.

З 2015 року сім'я перебуває під наглядом соціальних служб.

18 липня 2018 року виконавчим комітетом Могилів-Подільської міської ради прийнято рішення № 239 «Про негайне відібрання дітей та тимчасове їх влаштування», оскільки в сім'ї відповідачів існує безпосередня загроза життю та здоров'ю дітей.

Станом на день розгляду справи по суті в суді першої інстанції діти згідно вищезазначеного рішення виконавчого комітету знаходились в Комунальному закладі «Вінницький обласний центр соціально-психологічної реабілітації дітей» (далі - Центр). Згідно довідки КНП «Могилів-Подільська окружна лікарня інтенсивного лікування» № 01/01-06-3098 від 28 листопада 2018 року мати знаходиться на обліку в психіатричному кабінеті консультативно-діагностичної поліклініки.

Відповідно до довідки Приватної психіатричної клініки (м. Одеса) від 03 жовтня 2018 року за результатами обстеження відповідачки, психічних розладів не виявлено.

Позовні вимоги обґрунтовувались тим, що мати з дітьми проживала у трикімнатному будинку без зручностей, кімнати якого знаходяться у занедбаному стані. Належний догляд за дітьми не здійснюється, діти мають неохайний вигляд, ходять у брудному одязі, не забезпечені необхідним одягом, взуттям, дитячою літературою та розвиваючими іграшками. Мати не працює, не піклується про фізичний та розумовий розвиток дітей, їх навчання, не забезпечує необхідного харчування дітей, що має негативний вплив на їх фізичний розвиток, незважаючи на те, що вона отримує щомісячну державну допомогу для малозабезпечених сімей у розмірі 6 627, 69 грн, а також родина має пільги на оплату вартості комунальних послуг у розмірі 50% як багатодітна сім'я.

Батько проживає окремо від дитини, надавав матеріальну допомогу на утримання дочки, продовжував з нею спілкуватись, періодично забирав до себе на вихідні.

Рішенням Могилів-Подільського міськрайонного суду Вінницької області від 17.10.2019 року, з урахуванням ухвали цього ж суду від 31.10.2019 року, у задоволенні позову виконавчого комітету Могилів-Подільської міської ради Вінницької області, як органу опіки та піклування, відмовлено. Обґрунтовуючи своє рішення суд зазначив, що мати не в повній мірі виконувала батьківські обов'язки відносно своїх дітей, разом з тим судом враховано поведінку відповідачки в ході розгляду справи, а саме поліпшення побутових умов проживання дітей та кількість відвідувань нею дітей в КЗ «Вінницький обласний центр соціально-психологічної реабілітації дітей».

Крім того, суд врахував думку малолітніх двох дітей, які в судовому засіданні, у присутності вихователя-методиста, повідомили, що бажають повернутися до матері.

Відмовляючи в задоволенні вимог про позбавлення батьківських прав батька, суд виходив з відсутності в матеріалах справи доказів, які б свідчили про винну поведінку останнього щодо дитини, або даних про те, що до відповідача раніше

застосовувались попередження про необхідність змінити ставлення до виховання дитини.

Постановою Вінницького апеляційного суду від 15.01.2020 року рішення Могилів-Подільського міськрайонного суду Вінницької області від 17.10.2019 року залишено без змін.

Верховний Суд дійшов висновку, що касаційну скаргу слід залишити без задоволення, а рішення Могилів-Подільського міськрайонного суду Вінницької області від 17.10.2019 року та постанову Вінницького апеляційного суду від 15.01.2020 року залишити без змін, зважаючи на наступне.

Позиція Верховного Суду та нормативно – правове обґрунтування

Підстави для позбавлення батьківських прав передбачені частиною першою статті 164 Сімейного кодексу України.

Позбавлення батьківських прав є виключною мірою, яка тягне за собою серйозні й остаточні правові наслідки (втрата прав, заснованих на спорідненості) як для батька (матері), так і для дитини (стаття 166 СК України).

Таким чином, позбавлення батьківських прав допускається лише тоді, коли змінити поведінку батьків у кращу сторону неможливо, і лише при наявності вини у діях батьків.

Європейський суд з прав людини у справі «Хант проти України» від 07 грудня 2006 року (заява № 31111/04) наголошував на тому, що питання сімейних відносин має ґрунтуватися на оцінці особистості заявника та його поведінці. Факт заперечення заявником проти позову про позбавлення його батьківських прав також може свідчити про його інтерес до дитини (параграфи 57, 58).

У статті 9 Конвенції ООН про права дитини від 20 листопада 1989 року зазначено, що держави-учасниці поважають право дитини, яка розлучається з одним чи обома батьками, підтримувати на регулярній основі особисті відносини і прямі контакти з обома батьками, за винятком випадків, коли це суперечить найкращим інтересам дитини.

Права батьків і дітей, які засновані на спорідненості, становлять основоположну складову сімейного життя, а заходи національних органів, спрямовані перешкодити реалізації цих прав, є втручанням у права, гарантовані статтею 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Між інтересами дитини та інтересами батьків повинна існувати справедлива рівновага і, дотримуючись такої рівноваги, особлива увага має бути до найважливіших інтересів дитини, які за своєю природою та важливістю мають переважати над інтересами батьків.

У рішенні по справі «Мамчур проти України» від 16 липня 2015 року (заява № 10383/09) Європейський суд з прав людини зауважував, що оцінка загальної пропорційності будь-якого вжитого заходу, що може спричинити розрив сімейних зв'язків, вимагатиме від судів ретельної оцінки низки факторів та залежно від обставин відповідної справи вони можуть відрізнятися. Проте основні інтереси дитини є надзвичайно важливими (параграф 100).

Розірвання сімейних зв'язків означає позбавлення дитини її коріння, позбавлення батька спорідненості з дитиною, а це буде вважатись виправданим лише за виняткових обставин.

Подібні правові висновки викладені у низці постанов Верховного Суду, зокрема від 08 квітня 2020 року у справі № 645/731/18, від 29 січня 2020 року у справі № 127/31288/18, від 29 січня 2020 року у справі № 643/5393/17, від 17 січня 2020 року у справі № 712/14772/17, від 25 листопада 2019 року у справі № 640/15049/17, від 13 березня 2019 року у справі № 631/2406/15-ц, від 24 квітня 2019 року у справі № 331/5427/17. Судова практика щодо застосування положень статті 164 СК України є усталеною.

Встановивши фактичні обставини справи, суди правильно розтлумачили поняття винного ухилення від виконання батьківських обов'язків і дійшли вірного висновку про відсутність підстав для позбавлення відповідачів батьківських прав відносно їх дітей.

При вирішенні судом питання щодо позбавлення батьківських прав визначальним є ставлення матері (батька) до дитини, бажання спілкуватися і приймати участь у її вихованні.

У розглядуваній справі судами не встановлено обставин, які б свідчили про те, що відповідачі не бажають брати участь у вихованні дітей, остаточно і свідомо самоусунулися від виконання своїх обов'язків по їх вихованню.

Судами попередніх інстанцій вірно враховано, що в ході розгляду справи відповідачі заперечували проти задоволення позову, регулярно навідували дітей за місцем їх знаходження в Центрі, а мати вживала заходи щодо покращення побутових умов, що в сукупності свідчить про інтерес батьків до дітей.

Відхиляючи доводи касаційної скарги про порушення судом першої інстанції порядку заслуховування думки малолітніх дітей, Верховний Суд виходить з того, що при вирішенні спору щодо дитини судом на перше місце ставляться «якнайкращі інтереси дитини», оцінка яких включає в себе знаходження балансу між усіма елементами, необхідними для прийняття рішення. Дитина є суб'єктом права і, незважаючи на незначний вік, неповну цивільну дієздатність, має певний обсяг прав.

Одним з основних її прав є право висловлювати свою думку та право на врахування думки щодо питань, які стосуються її життя. Закріплення цього права підкреслює, що дитина є особистістю, з думкою якої потрібно рахуватись, особливо при вирішенні питань, які безпосередньо її стосуються.

У статті 12 Конвенції про права дитини визначено, що держави-учасниці забезпечують дитині, здатній сформулювати власні погляди, право вільно висловлювати ці погляди з усіх питань, що торкаються дитини, причому поглядам дитини приділяється належна увага згідно з її віком і зрілістю. З цієї метою дитині, зокрема, надається можливість бути заслуханою в ході будь-якого судового чи адміністративного розгляду, що торкається дитини, безпосередньо або через представника чи відповідний орган у порядку, передбаченому процесуальними нормами національного законодавства.

01 квітня 2007 для України набула чинності Європейська конвенція про здійснення прав дітей від 25 січня 1996 року.

Положеннями статті 3 Європейської конвенції передбачено права дитини бути проінформованим та висловити свою думку під час розгляду справи (судового розгляду).

Статтею 6 Європейської конвенції про здійснення прав дітей передбачено порядок прийняття рішення судовими органами під час розгляду справи, що стосується дитини.

Так, якщо внутрішнім законодавством дитина визнається такою, що має достатній рівень розуміння, перед прийняттям рішення судовий орган: упевнюється в тому, що дитина отримала всю відповідну інформацію; у відповідних випадках консультує дитину сам або через інших осіб чи інші органи в зрозумілій дитині спосіб (у разі необхідності – приватно), якщо це явно не суперечить найвищим інтересам дитини; надає можливість дитині висловлювати її думки; приділяє належну увагу думкам, висловленим дитиною.

Згідно зі статтею 171 СК України дитина має право на те, щоб бути вислуханою батьками, іншими членами сім'ї, посадовими особами з питань, що стосуються її особисто, а також питань сім'ї.

Суд першої інстанції, врахувавши положення ст. 171 СК України та ст. 12 Конвенції про права дитини, в судовому засіданні 16.10.2019 року вислухав, в присутності вихователя-методиста, думку малолітніх дітей, які у силу свого віку (11 та 9 років відповідно) мають право бути вислуханими і почутими, та надав оцінку думці дітей з урахуванням усіх доказів по справі в їх сукупності, навів відповідні мотиви, за яких дійшов висновку про те, що оцінка дітьми поведінки своїх батьків, життєвих обставин є об'єктивною, а залишення дітей з батьками на даний час забезпечить якнайкраще їх інтереси.

Думка дітей, щодо вирішення питання про позбавлення відповідачів батьківських прав, не була розцінена судами як абсолютна підстава для відмови у позові, а врахована у сукупності з іншими встановленими обставинами.

Відповідно до ст. 12 ЦПК України суд, зберігаючи об'єктивність і неупередженість роз'яснює у випадку необхідності учасникам судового процесу їхні процесуальні права та обов'язки, наслідки вчинення або не вчинення процесуальної дії, сприяє учасникам судового процесу в реалізації ними прав, передбачених цим Кодексом.

Згідно діючого сімейного законодавства України наявність у матері (батька) дитини психічних розладів саме по собі не є підставою для позбавлення батьківських прав.

Судами надана належна оцінка довідці КНП «Могилів-Подільська ОЛІЛ» № 01/01-06-3098 від 28.11.2018 року, згідно якої відповідачка знаходиться на обліку у психіатричному кабінеті, та довідці Приватної психіатричної клініки від 03.10.2018 року, згідно якої вона проходила обстеження в клініці та психічних розладів у неї не виявлено.

Позивач під час розгляду справи судами попередніх інстанцій жодним чином не був обмежений чи позбавлений у праві заявляти клопотання, у тому числі про призначення судової експертизи.

Згідно протоколів судових засідань в судах першої та апеляційної інстанції сторонам були роз'яснені їх процесуальні права та обов'язки.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/89928705>

Постанова Верховного Суду від 17.06.2020 року у справі № 382/264/19 (провадження № 61-4390св20)

При вирішенні судом питання щодо позбавлення батьківських прав визначальним є ставлення матері (батька) до дитини, бажання спілкуватися і брати участь у її вихованні. Однією з підстав для позбавлення батьківських прав відповідно до пункту 2 частини першої статті 164 СК України є ухилення від виконання своїх обов'язків з виховання дитини, а не з її утримання. Батьківські права засновані на спорідненості батьків з дитиною, тому погіршення особистих стосунків батька і дитини чи батьків самої дитини може мати тимчасовий характер і не є підставою для позбавлення батьківських прав.

У лютому 2019 року мати дитини звернулася до суду з позовом до батька дитини, третя особи: Жоравська сільська рада Яготинського району Київської області, Служба у справах дітей та сім'ї Києво-Святошинської районної державної адміністрації, про позбавлення батьківських прав.

Позивачка перебувала у шлюбі з відповідачем у період з листопада 2005 року до вересня 2008 року. Від шлюбу мають спільну дитину – дочку.

Дитина проживає з матір'ю, яка займається її вихованням та утриманням. З 2007 року батько не цікавиться дитиною, її фізичним та духовним розвитком.

Позивачка зверталася до суду про стягнення з відповідача аліментів на утримання дочки.

Відповідач звертався із зустрічним позовом до матері дитини, в якому оспорював факт батьківства щодо доньки.

Рішенням Яготинського районного суду від 06 березня 2008 року в задоволенні позову про оспорювання батьківства відмовлено за безпідставністю, позов матері дитини задоволено, стягнуто з відповідача аліменти на утримання дитини у розмірі 1/4 частини доходу.

Відповідач є військовослужбовцем та з 09 жовтня 2009 року і на час розгляду справи перебував на службі в Службі безпеки України, неодноразово брав участь в АТО, має нагороди та відзнаку Президента України, позитивно характеризується за місцем роботи.

Відповідач сплачує аліменти на утримання малолітньої доньки і за період з 01 вересня 2018 року до 28 лютого 2019 року з його заробітної плати утримано 9 183,12 грн, заборгованості зі сплати аліментів немає.

У висновку Києво-Святошинської районної державної адміністрації Київської області про визначення доцільності

позбавлення батьківських прав відповідача щодо малолітньої доньки зазначено, що орган опіки та вважає за доцільне позбавити батька батьківських прав.

Рішенням Яготинського районного суду Київської області від 06.11.2019 року в задоволенні позову відмовлено.

Суд першої інстанції дійшов висновку, що позбавлення батьківських прав слід розглядати як крайній захід, який застосовується до батьків, що не забезпечують належного виховання своїх дітей. Відповідач з дочкою бажає спілкуватися, проти позбавлення його батьківських прав заперечує.

Постановою Київського апеляційного суду від 18.02. 2020 року рішення Яготинського районного суду Київської області від 06.11.2019 року скасовано, позовні вимоги задоволено.

Суд апеляційної інстанції дійшов висновку, що, оскільки відповідач ухилявся від виконання своїх обов'язків щодо виховання дитини (апеляційний суд з'ясував, що відповідач з 2008 року до моменту звернення матері дитини до суду з позовом не бачився з донькою, зв'язок не підтримував, вихованням та утриманням доньки не займався, її життям, здоров'ям і навчанням не цікавився, за період навчання дівчинки батько жодного разу не відвідував батьківські збори), беручи до уваги думку малолітньої дитини про відсутність бажання спілкуватися з батьком, висловлену під час розгляду справи в суді першої інстанції, зважаючи на те, що при розгляді цієї категорії справ рішення ухвалюється з першочерговим дотриманням інтересів дитини, то наявні підстави для застосування ст. 164 СК України та позбавлення відповідача батьківських прав.

У зв'язку з наведеним колегія суддів дійшла висновку, що касаційну скаргу слід задовольнити, постанову Київського апеляційного суду від 18.02.2020 року скасувати, а рішення Яготинського районного суду Київської області від 06.11.2019 року залишити в силі зважаючи на наступне.

Позиція Верховного Суду та нормативно – правове обґрунтування

Підстави позбавлення батьківських прав передбачені частиною першою статті 164 Сімейного кодексу України (далі - СК України). Пунктом 2 частини першої статті 164 СК України (у редакції, чинній на час розгляду судами спору) визначено, що мати, батько можуть бути позбавлені судом батьківських прав, якщо вона, він ухиляються від виконання своїх обов'язків по вихованню дитини.

Тлумачення пункту 2 частини першої статті 164 СК України дозволяє зробити висновок, що ухилення від виконання своїх обов'язків з виховання дитини може бути підставою для позбавлення батьківських прав лише за умови винної поведінки батьків, свідомого нехтування ними своїми обов'язками. Ухилення батьків від виконання своїх обов'язків має місце, коли вони не піклуються про фізичний і духовний розвиток дитини, її навчання, підготовку до самостійного життя, зокрема: не забезпечують необхідного харчування, медичного догляду, лікування дитини, що негативно впливає на її фізичний розвиток як складову виховання; не спілкуються з дитиною в обсязі, необхідному для її нормального самоусвідомлення; не надають

дитині доступу до культурних та інших духовних цінностей; не сприяють засвоєнню нею загально визнаних норм моралі; не виявляють інтересу до її внутрішнього світу; не створюють умов для отримання нею освіти. Зазначені фактори, як кожен окремо, так і в сукупності, можна розцінювати як ухилення від виховання дитини лише за умови винної поведінки батьків, свідомого нехтування ними своїми обов'язками.

Позбавлення батьківських прав є виключним заходом, який тягне за собою серйозні й остаточні правові наслідки (втрата прав, заснованих на спорідненості) як для батька (матері), так і для дитини (стаття 166 СК України).

Зважаючи на те що позбавлення батьківських прав є крайнім заходом, позбавлення батьківських прав допускається лише тоді, коли змінити поведінку батьків у кращий бік неможливо, і лише за наявності вини у діях батьків.

У статті 9 Конвенції ООН про права дитини від 20 листопада 1989 року зазначено, що держави-учасниці поважають право дитини, яка розлучається з одним чи обома батьками, підтримувати на регулярній основі особисті відносини і прямі контакти з обома батьками, за винятком випадків, коли це суперечить найкращим інтересам дитини.

Права батьків і дітей, які засновані на спорідненості, становлять основоположну складову сімейного життя, а заходи національних органів, спрямовані перешкодити реалізації цих прав, є втручанням у права, гарантовані статтею 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Між інтересами дитини та інтересами батьків повинна існувати справедлива рівновага і, дотримуючись такої рівноваги, особлива увага має бути до найважливіших інтересів дитини, які за своєю природою та важливістю мають переважати над інтересами батьків.

У рішенні, прийнятому у справі «Мамчур проти України» від 16 липня 2015 року (заява № 10383/09), Європейський суд з прав людини зауважував, що оцінка загальної пропорційності будь-якого вжитого заходу, що може спричинити розрив сімейних зв'язків, вимагатиме від судів ретельної оцінки низки факторів та залежно від обставин відповідної справи вони можуть відрізнитися. Проте основні інтереси дитини є надзвичайно важливими (параграф 100).

Розірвання сімейних зв'язків означає позбавлення дитини її коріння, позбавлення батька спорідненості з дитиною, а це буде вважатись виправданим лише за виняткових обставин. Вирішуючи спір, суд апеляційної інстанції не взяв до уваги, що позбавлення відповідача батьківських прав, тобто природних прав, наданих батькам щодо дитини на її виховання, захист її інтересів та інших прав, які виникають із факту кровної спорідненості з дитиною, є крайнім заходом впливу, необхідність та пропорційність застосування якого за обставин цієї справи не доведено.

Встановивши фактичні обставини справи, суд апеляційної інстанції неправильно розтлумачив поняття винного ухилення від виконання батьківських обов'язків і дійшов помилкового висновку, що бездіяльність в пдповідача при виконанні батьківських обов'язків свідчить про наявність підстав для

позбавлення останнього батьківських прав відносно його доньки, яка проживає разом з матір'ю.

При вирішенні судом питання щодо позбавлення батьківських прав визначальним є ставлення матері (батька) до дитини, бажання спілкуватися і брати участь у її вихованні.

Та обставина, що на час розгляду справи матеріальним забезпеченням дитини, її вихованням і розвитком займається мати, не свідчить безумовно про те, що батько дитини не бажає брати участь у її утриманні і вихованні, тобто свідомо умисно нехтує батьківськими обов'язками. СК України розрізняє обов'язки батька з виховання (стаття 150 СК України) та обов'язки батька з матеріального утримання (аліментні зобов'язання, передбачені статтями 180, 181, 185 СК України). Однією з підстав для позбавлення батьківських прав відповідно до пункту 2 частини першої статті 164 СК України є ухилення від виконання своїх обов'язків з виховання дитини, а не з її утримання.

Крім того, оскільки батьківські права засновані на спорідненості батьків з дитиною, тому погіршення особистих стосунків батька і дитини чи батьків самої дитини може мати тимчасовий характер і не є підставою для позбавлення батьківських прав.

Покладаючи в основу рішення про задоволення позову висновок органу опіки та піклування Києво-Святошинської районної державної адміністрації Київської області стосовно доцільності позбавлення відповідача батьківських прав, суд апеляційної інстанції не врахував, що батько проживає окремо від дитини, проти позбавлення батьківських прав заперечує, надавав матеріальну допомогу, отже, вказаний висновок не підтверджує, що відповідач, який не має негативних характеристик, свідомо та остаточного знехтував своїми обов'язками щодо дитини, втратив цікавість до неї, а інтереси дитини вимагають застосування такого крайнього заходу, як позбавлення батька батьківських прав.

Статтею 19 СК України встановлено, що суд може не погодитися з висновком органу опіки та піклування, якщо він є недостатньо обґрунтованим, суперечить інтересам дитини.

Суд апеляційної інстанції при вирішенні справи неправильно застосував до спірних правовідносин положення ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, ст. 164, 166 СК України та дійшов помилкового висновку, що неналежне виконання відповідачем батьківських обов'язків щодо малолітньої доньки, яка проживає з матір'ю, за обставин цієї справи свідчить про необхідність позбавлення відповідача батьківських прав, оскільки застосування такого крайнього заходу може бути спричинене винятково захистом інтересів дитини.

Таким чином, на думку Верховного Суду, апеляційний суд дійшов передчасного висновку про позбавлення відповідача батьківських прав стосовно неповнолітньої доньки.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/90143643>

3.1.5. Справи щодо інших сімейно-правових спорів

Постанова Верховного Суду від 24.04.2020 у справі № 336/7147/17 (провадження № 61-4969св19)

Відсутність можливості у батька спілкуватися з дитиною порушує не тільки права батька, а в першу чергу, порушує права та суперечить інтересам дитини.

У грудні 2017 року батько дитини звернувся до суду з позовом до матері дитини, за участю третьої особи - районної адміністрації Запорізької міської ради по Шевченківському району, про усунення перешкод у спілкуванні з дитиною та її вихованні.

Позовна заява мотивована тим, що 09 березня 2013 року сторони зареєстрували шлюб, від якого у них народилась донька.

Після народження дитини сторони, разом з донькою, переїхали на постійне проживання до Республіки Кіпр, де проживали до осені 2016 року.

За вказаний період дитина була визнана громадянкою Республіки Кіпр за походженням, а відповідач добровільно набула громадянства Республіки Кіпр.

З вересня 2016 року відповідач припинила спільне проживання з позивачем і виїхала з дитиною до м. Запоріжжя, де проживає разом з донькою.

На даний час матір дитини створює позивачу перешкоди у спілкуванні з донькою і перешкоджає йому в реалізації своїх батьківських прав та обов'язків.

На підставі викладеного позивач просив суд усунути йому перешкоди у спілкуванні з донькою шляхом встановлення часу спілкування: кожної першої та третьої п'ятниці місяця з 16 год. до 20 год. з правом вільного пересування територією міста Запоріжжя у присутності матері; кожної першої та третьої суботи місяця з 10 год. до 20 год. з правом вільного пересування територією м. Запоріжжя у присутності матері; кожної першої та третьої неділі місяця з 10 год. до 18 год. з правом вільного пересування територією м. Запоріжжя в присутності матері; зобов'язати матір дитини надати позивачу кожного тижня щосуботи та щонеділі протягом однієї години можливість безперешкодного спілкування з донькою засобами Інтернет зв'язку (час для спілкування сторони обиратимуть за взаємною згодою, враховуючи розпорядок дня дитини); надати право позивачу щороку на 10 днів виїжджати разом з дитиною в присутності матері до Республіки Кіпр з покладенням на батька дитини обов'язку щодо сплати всіх витрат матері та дитини за взаємною згодою сторін; у випадку неможливості досягнення згоди надати право позивачу щороку в період з 10 до 20 липня самостійно виїжджати разом з дитиною до Республіки Кіпр без отримання нотаріальної згоди матері.

Рішенням Шевченківського районного суду м. Запоріжжя від 05 листопада 2018 року позов задоволено частково. Визначено час спілкування та способи виховання малолітньої

дитини, встановивши для позивача: періодичні побачення з малолітньою дитиною кожної першої та третьої п'ятниці місяця з 16 год. до 20 год., кожної першої та третьої суботи місяця з 14 год. до 18 год. та кожної першої та третьої неділі місяця з 10 год. до 13 год. за попередньою домовленістю з матір'ю дитини та у її присутності, з правом відвідування розважальних закладів та закладів культури під час побачень; зобов'язано відповідача надати позивачу кожного тижня щосуботи та щонеділі протягом однієї години можливість спілкуватися з дитиною засобами Інтернет зв'язку за погодженням часу такого спілкування між сторонами з урахуванням розпорядку дня дитини.

У решті позову відмовлено.

Рішення суду першої інстанції мотивоване тим, що відсутність можливості у батька спілкуватися з дитиною порушує не тільки права батька, а в першу чергу, порушує права та суперечить інтересам дитини, а також врахував рекомендації органу опіки та піклування та висновки спеціалістів-психологів.

Постановою Запорізького апеляційного суду від 11 лютого 2019 року рішення суду першої інстанції залишено без змін.

Постанова суду апеляційної інстанції мотивована тим, що доводи апеляційних скарг не спростовують висновки суду першої інстанції, обґрунтовано викладених в мотивувальній частині оскаржуваного рішення, а тому не є суттєвими і не дають підстав для висновку про неправильне застосування судом першої інстанції норм матеріального чи процесуального права, які призвели або могли призвести до неправильного вирішення справи.

У касаційній скарзі поданій до Верховного Суду у березні 2019 року адвокат в інтересах позивача просить, посилаючись на неправильне застосування норм матеріального права та порушення норм процесуального права, скасувати судові рішення в частині відмови у позові та ухвалити нове рішення про задоволення позову повністю.

Касаційна скарга мотивована тим, що суди відмовляючи у задоволенні вимоги про можливість дитини щороку виїжджати разом з батьком до Республіки Кіпр, не врахували інтересів дитини, оскільки Республіка Кіпр є одним із найкращих курортів з унікальним кліматом; дитина сумує за дідусям та бабусею.

Верховний Суд вирішив касаційну скаргу залишити без задоволення, рішення Шевченківського районного суду м. Запоріжжя від 05.11.2018 року та постанову Запорізького апеляційного суду від 11.02.2019 року в частині відмови у позові залишити без змін, зважаючи на наступне.

Позиція Верховного Суду та нормативно – правове обґрунтування

У частині третій статті 51 Конституції України визначено, що сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою.

Відповідно до частини сьомою статті 7 СК України дитина має бути забезпечена можливістю здійснення її прав, установлених Конституцією України, Конвенцією про права дитини, іншими міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

У частині третій статті 51 Конституції України визначено, що сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою.

Відповідно до частини сьомою статті 7 СК України дитина має бути забезпечена можливістю здійснення її прав, установлених Конституцією України, Конвенцією про права дитини, іншими міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Пунктами 1, 2 статті 3 Конвенції про права дитини від 20 листопада 1989 року, ратифікованої Верховною Радою України 27 лютого 1991 року, передбачено, що в усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини. Дитині забезпечується такий захист і піклування, які необхідні для її благополуччя, беручи до уваги права й обов'язки її батьків, опікунів чи інших осіб, які відповідають за неї за законом.

Відповідно до статті 18 Конвенції про права дитини батьки або у відповідних випадках законні опікуни несуть основну відповідальність за виховання і розвиток дитини. Найкращі інтереси дитини є предметом їх основного піклування.

Відповідно до пунктів 1, 2 статті 3 Конвенції про права дитини, яка в силу положень статті 9 Конституції України є частиною національного законодавства, в усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини. Дитині забезпечується такий захист і піклування, які необхідні для її благополуччя, беручи до уваги права й обов'язки її батьків, опікунів чи інших осіб, які відповідають за неї за законом.

У статті 9 Конвенції про права дитини встановлено, що держави-учасниці поважають право дитини, яка розлучається з одним чи обома батьками, підтримувати на регулярній основі особисті відносини і прямі контакти з обома батьками, за винятком випадків, коли це суперечить найкращим інтересам дитини.

Європейський суд з прав людини зауважує, що оцінка загальної пропорційності будь-якого вжитого заходу, що може спричинити розрив сімейних зв'язків, вимагатиме від судів ретельної оцінки низки факторів та залежно від обставин відповідної справи вони можуть відрізнятися. Проте необхідно пам'ятати, що основні інтереси дитини є надзвичайно важливими. При визначенні основних інтересів дитини у кожному конкретному випадку необхідно враховувати дві умови: по-перше, у якнайкращих інтересах дитини буде збереження її зв'язків із сім'єю, крім випадків, коли сім'я виявляється особливо непридатною або явно неблагополучною; по-друге, у якнайкращих інтересах дитини буде забезпечення її розвитку у безпечному, спокійному та стійкому середовищі, що не є неблагополучним (МАМЧУР v. UKRAINE, № 10383/09, § 100, ЄСПЛ, від 16 липня 2015 року).

Згідно з статтями 11, 15 Закону України «Про охорону дитинства», кожна дитина має право на проживання в сім'ї разом з

батьками або в сім'ї одного з них та на піклування батьків. Батько і мати мають рівні права та обов'язки щодо своїх дітей. Предметом основної турботи та основним обов'язком батьків є забезпечення інтересів своєї дитини. Дитина, яка проживає окремо від батьків або одного з них, має право на підтримання з ним регулярних особистих стосунків і прямих контактів. Батьки, які проживають окремо від дитини, зобов'язані брати участь у її вихованні і мають право спілкуватися з нею, якщо судом визнано, що таке спілкування не перешкоджатиме нормальному вихованню дитини.

Відповідно до статті 159 СК України якщо той з батьків, з ким проживає дитина, чинить перешкоди тому із батьків, хто проживає окремо, у спілкуванні з дитиною і в її вихованні, інший із батьків має право звернутись до суду з позовом про усунення цих перешкод.

Суд визначає способи участі одного з батьків у вихованні дитини (періодичні чи систематичні побачення, можливість спільного відпочинку, відвідування дитиною місця його проживання тощо), місце та час їхнього спілкування.

За таких обставин, достатньо підстав вважати, що відсутність можливості у батька спілкуватися з дитиною порушує не тільки права батька, а в першу чергу, порушує права та суперечить інтересам дитини.

Враховавши висновок спеціаліста-психолога за результатами проведення психологічного дослідження дитини від 21 березня 2017 року, лист Міністерства юстиції України від 21 квітня 2017 року, висновок спеціаліста-психолога за результатами проведення психологічного дослідження дитини від 20 січня 2018 року та покази свідків, інтереси дитини, її вік, відсутність достатнього рівня мовної комунікації між батьком та донькою, а також рекомендації органу опіки та піклування, суд апеляційної інстанції правильно застосував норми матеріального права та дійшов обґрунтованого висновку про встановлення графіку зустрічей, який не порушує режиму дня, не відриває від нормального, звичайного для дитини середовища та не заважає її нормальному існуванню.

Доводи касаційної скарги про те, що суди відмовляючи у задоволенні вимоги про можливість дитини щороку виїжджати разом з батьком до Республіки Кіпр, не врахували інтересів дитини, оскільки Республіка Кіпр є одним із найкращих курортів з унікальним кліматом; дитини сумує за дідусем та бабусею, висновків судів не спростовують та зводяться до переоцінки доказів, що знаходиться поза межами повноважень суду касаційної інстанції згідно зі статтею 400 ЦПК України (у редакції чинній на час подання касаційної скарги).

При вирішенні справи суди правильно визначили характер правовідносин між сторонами, вірно застосували закон, що їх регулює, повно і всебічно дослідили матеріали справи та надали належну правову оцінку доводам сторін і зібраним у справі доказам.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитись за посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/89034205>

Постанова Верховного Суду від 14.04.2020 у справі № 686/667/17 (провадження № 61-11784св19)

Дитина, яка розлучена з одним із батьків чи обома батьками, має право регулярно підтримувати особисті стосунки й прямі контакти з обома батьками, крім випадків, коли це суперечить найвищим інтересам дитини.

Недосягнення згоди між батьками щодо порядку та способу участі батька у вихованні дитини не можуть бути підставою для відмови йому у спілкуванні з дитиною.

Суд при встановленні способу спілкування, має дотримуватись розумного балансу на участь обох батьків у вихованні дитини.

У січні 2017 року батько дитини звернувся до суду з позовом до матері дитини, третя особа - Служба у справах дітей Хмельницької міської ради, про визначення способів участі у вихованні дитини та встановлення графіку зустрічей з дитиною. В обґрунтування позову посилався на те, що бажає приймати участь у вихованні та утриманні своєї дочки, однак, відповідач чинить йому перешкоди у спілкуванні з дитиною, відмовляється укласти з ним договір про виконання батьківських прав щодо дочки, не повідомляє в якому навчальному закладі навчається дитина тощо.

Просив визначити способи участі у вихованні дочки шляхом призначення систематичних побачень, можливості спільного відпочинку та відвідування місця її проживання, а саме: перша, третя субота місяця з 12 до 16 години; друга, четверта неділя місяця з 16 до 20 години; з 1 по 15 червня кожного року та з 23 по 28 грудня кожного року.

Рішенням Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області від 15.01.2019 року у задоволенні позову відмовлено.

Суд першої інстанції, проаналізувавши результати обстеження умов проживання дитини, батьків, ставлення матері до виконання батьківських обов'язків, особисту прихильність дитини до кожного з батьків, стан здоров'я дитини, тривалу відсутність батька у житті дитини, перебування батька поза межами України та, посилаючись на висновок органу опіки та піклування вважав неможливим визначити способи участі батька у вихованні дитини, місце час їх спілкування. Крім того, суд першої інстанції виходив з того, що права батька дитини в частині визначення способів участі у вихованні дитини та встановлення графіку зустрічей з дитиною ніким не порушуються та не оспорується.

Постановою Хмельницького апеляційного суду від 21.05.2019 року апеляційну скаргу позивача залишено без задоволення; рішення Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області від 15 січня 2019 року у залишено без змін.

Постанова апеляційного суду мотивована тим, що висновки суду першої інстанції ґрунтуються на вимогах закону. Так суд взяв до уваги, що дитина має велику прихильність до матері, емоційний зв'язок з батьком відсутній, оскільки дитина ніколи його не бачила. Апеляційним суд також вважав недоведеним вчинення відповідачем перешкод у спілкуванні з дитиною та її вихованні. Крім того, апеляційний суд вважає, що немає підстав

відступити від висновків органу опіки та піклування, у якому вказано про неможливість встановлення графіку спілкування батька з дитиною.

У касаційній скарзі, поданій у червні 2019 року до Верховного Суду, представник позивача, посилаючись на неправильне застосування судами попередніх інстанцій норм матеріального права та порушення норм процесуального права, просив скасувати рішення судів першої та апеляційної інстанцій і ухвалити нове рішення про задоволення позову.

Касаційна скарга мотивована тим, що суди попередніх інстанцій дійшли безпідставних висновків про відмову у задоволенні позову, оскільки суди відступили від принципу рівності прав та обов'язків батьків щодо дитини. Позивач зазначає, що суди не звернули уваги на те, що висновок органу опіки та піклування невмотивований. Судами порушено Закон України «Про охорону дитинства», Конвенцію про права дитини та, як наслідок порушено право позивача на участь у вихованні та спілкуванні з дитиною.

Верховний Суд вирішив касаційну скаргу задовольнити частково, рішення Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області від 15.01.2019 року та постанову Хмельницького апеляційного суду від 21.05.2019 року скасувати, справу передати на новий розгляд до суду першої інстанції, зважаючи на наступне.

Верховний Суд вирішив касаційну скаргу залишити без задоволення, рішення Московського районного суду м. Харкова від 25.06.2019 року та постанову Харківського апеляційного суду від 25.09.2019 року залишити без змін, зважаючи на наступне.

Позиція Верховного Суду та нормативно – правове обґрунтування

Одним із принципових положень, закріплених у Декларації прав дитини, проголошеної Генеральною Асамблеєю ООН 20 листопада 1959 року, є те, що дитина повинна зростати в умовах турботи.

Відповідно до статей 3, 18 Конвенції про права дитини в усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини. Батьки несуть основну відповідальність за виховання дитини. Найкращі інтереси дитини є предметом їх основного піклування.

Згідно принципу 6 Декларації прав дитини, дитина для повного і гармонійного розвитку її особи потребує любові і розуміння. Вона повинна, коли це можливо, зростати під опікою і відповідальністю своїх батьків і, принаймні в атмосфері любові і моральної і матеріальної забезпеченості; малолітня дитина не повинна, крім тих випадків, коли є виняткові обставини, бути розлученою зі своєю матір'ю.

Відповідно до частини сьомої статті 7 СК України дитина має бути забезпечена можливістю здійснення її прав, установлених Конституцією України, Конвенцією про права дитини, іншими

міжнародними договорами України, у томі числі і спілкуватися зі своїм батьком, бабою та дідом.

Частинами першою і другою статті 150 СК України визначено, що батьки зобов'язані виховувати дитину в душі поваги до прав та свобод інших людей, любові до своєї сім'ї та родини, свого народу, своєї Батьківщини. Батьки зобов'язані піклуватися про здоров'я дитини, її фізичний, духовний та моральний розвиток.

Згідно зі статтею 151 СК України батьки мають переважне право перед іншими особами на особисте виховання дитини.

Права батьків щодо виховання дитини розцінюються, як засіб виконання ними своїх обов'язків щодо неї.

Згідно із статтею 153 СК України мати, батько та дитина мають право на безперешкодне спілкування між собою, крім випадків, коли таке право обмежене законом.

Згідно з частиною першою статті 159 СК України, якщо той з батьків, з ким проживає дитина чинить перешкоди тому з батьків, хто проживає окремо, у спілкуванні з дитиною та у її вихованні, зокрема якщо він ухиляється від виконання рішення органу опіки та піклування, другий із батьків має право звернутися до суду з позовом про усунення цих перешкод.

Суд при встановленні способу спілкування, має дотримуватись розумного балансу на участь обох батьків у вихованні дитини. Згідно зі статтею 12 Закону України «Про охорону дитинства» виховання в сім'ї є першоосновою розвитку особистості дитини. На кожного з батьків покладається однакова відповідальність з виховання, навчання і розвитку дитини. Батьки або особи, які їх замінюють, мають право і зобов'язані виховувати дитину, піклуватися про її здоров'я, фізичний, духовний і моральний розвиток, навчання, створювати належні умови для розвитку її природних здібностей, поважати гідність дитини, готувати її до самостійного життя та праці.

Вирішуючи спір між сторонами, суди попередніх інстанцій залишили поза увагою вказані норми законодавства, внаслідок чого допустили порушення статті 9 Конвенції про права дитини, відповідно до якої дитина, яка розлучена з одним із батьків чи обома батьками, має право регулярно підтримувати особисті стосунки й прямі контакти з обома батьками, крім випадків, коли це суперечить найвищим інтересам дитини.

Суд першої інстанції, з висновками якого погодився апеляційний суд виходили з того, що права позивача в частині визначення способів участі у вихованні дитини та встановлення графіку зустрічей з дитиною ніким не порушуються та не оспорується. Крім того, зазначив, що позивач не звертався з відповідною заявою, про визначення способів участі у вихованні дитини та встановлення графіку зустрічей з дитиною до органу опіки та піклування, тому вважав що спір між батьками щодо визначення способів участі у вихованні дитини та встановлення графіку зустрічей з дитиною відсутній.

Відповідно до частин першої, третьої статті 19 СК України у випадках, передбачених цим Кодексом, особа має право на попереднє звернення за захистом своїх сімейних прав та інтересів до органу опіки та піклування. Звернення за захистом до органу опіки та піклування не позбавляє особу права на

звернення до суду. У разі звернення з позовом до суду орган опіки та піклування припиняє розгляд поданої йому заяви.

Виходячи з аналізу вказаної норми звернення особи до органу опіки та піклування за захистом своїх сімейних прав є правом такої особи, а не обов'язком.

Отже, висновки судів попередніх інстанцій про те, що спір між сторонами відсутній, оскільки батько не звертався до органу опіки та піклування для вирішення питання щодо встановлення графіку побачень з дитиною є передчасними.

Тому суд касаційної інстанції критично ставиться до висновків судів попередніх інстанцій про відсутність порушень права батька дитини в частині визначення способів участі у вихованні дитини та встановлення графіку зустрічей з дитиною.

Суд апеляційної інстанції вважав, що надані позивачем копії листів, направлених на адресу матері дитини з пропозицією укласти нотаріально посвідчений договір на утримання та виховання дитини, з проханням повідомити про місце перебування дитини, повідомлення Хмельницького ВП ГУНП в Хмельницькій області від 10 січня 2017 року, довідка Хмельницької дитячої школи мистецтв від 13 січня 2017 року, звернення позивача до НВК № 4 не підтверджують факту вчинення зі сторони відповідача вчинення перешкод у спілкуванні батька з дитиною.

Слід зазначити, що судами попередніх інстанцій належним чином не надано оцінки доказам у справі, в тому числі повідомленню, яке адресоване начальнику служби в справах дітей Хмельницької міської ради; зверненню, яке адресоване директору НВК № 4 Тарабанову А. А. про надання інформації щодо процесу навчання дитини; зверненню, яке адресоване директору Хмельницької дитячої школи образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва Нікітюк Л. щодо часу та місця проведення виставки, на якій будуть представлені роботи дочки та відповіді школи на нього; листу відділення поліції від 10 січня 2017 року та іншим доказам у справі.

Крім того, поза увагою судів залишилась стаття 141 СК України, якою встановлено, що мати, батько мають рівні права та обов'язки щодо дитини, незалежно від того, чи перебували вони у шлюбі між собою.

Той із батьків, з ким проживає дитина, не має права перешкоджати тому з батьків, хто проживає окремо, спілкуватися з дитиною та брати участь у її вихованні, якщо таке спілкування не перешкоджає нормальному розвитку дитини (частина третя статті 157 СК України).

Відповідно до частини другої статті 159 СК України суд визначає способи участі одного з батьків у вихованні дитини (періодичні чи систематичні побачення, можливість спільного відпочинку, відвідування дитиною місця його проживання тощо), місце та час їхнього спілкування. В окремих випадках, якщо це викликано інтересами дитини, суд може обумовити побачення з дитиною присутністю іншої особи.

Згідно з висновком органу опіки та піклування від 14 червня 2018 року, останнім рекомендовано позивачу спільно з дитиною відвідувати психолога з метою налагодження контакту між

ними. І лише після надання висновку психолога щодо надання згоди дитини на зустрічі з батьком встановити способи участі позивача у вихованні дитини.

Відповідно до висновку органу опіки та піклування від 21 листопада 2018 року № 01-34/2377/18 визначити способи участі позивача у вихованні дитини, місце та час їх спілкування неможливо.

Разом з тим, із зазначеного висновку не є зрозумілим, яким чином відсутність зустрічей із батьком та участь у вихованні і спілкуванні з дочкою сприятиме захисту інтересів дитини. Крім того, частиною шостою статті 19 СК України передбачено, що суд може не погодитися з висновком органу опіки та піклування, якщо він є недостатньо обґрунтованим, суперечить інтересам дитини.

Відповідно до частини третьої статті 51 Конституції України сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою. Проте суди попередніх інстанцій, відмовляючи позивачу у задоволенні позову, не врахували принцип рівності прав батьків у вихованні дитини, а також інтереси останньої.

Недосягнення згоди між батьками щодо порядку та способу участі батька у вихованні дитини не можуть бути підставою для відмови йому у спілкуванні з дитиною.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитись за посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/88666941>

Постанова Верховного Суду від 01.04.2020 року у справі № 234/19213/17 (провадження № 61-16113св19)

При вирішенні спору щодо дитини судом на перше місце ставляться «якнайкращі інтереси дитини», оцінка яких включає в себе знаходження балансу між усіма елементами, необхідними для прийняття рішення.

Інтереси дитини є пріоритетним і визначальним для вирішення спору щодо зміни прізвища дітей.

Дитина є суб'єктом права і, незважаючи на незначний вік, неповну цивільну дієздатність, має певний обсяг прав. Одним з основних її прав є право висловлювати свою думку та право на врахування думки щодо питань, які стосуються її життя. Закріплення цього права підкреслює, що дитина є особою, з думкою якої потрібно рахуватись, особливо при вирішенні питань, які безпосередньо її стосуються.

У грудні 2017 року матір дітей звернулася до суду з позовом до батька дітей про зміну прізвища дітей.

Позовна заява мотивована тим, що з 28 грудня 2007 року вона перебувала у зареєстрованому шлюбі з відповідачем, у якому сторони мають двох неповнолітніх дітей.

У січні 2013 року шлюбні стосунки з відповідачем було припинено, діти залишилися проживати з нею. Після розлучення, відповідач вихованням дітей не займався, лише іноді з ними зустрічався, а в подальшому ці зустрічі зовсім

припинились, у зв'язку з чим діти образились на відповідача та не бажають з ним зустрічатись.

Вказувала на те, що вона перебуває у фактичних шлюбних відносинах з іншим чоловіком, який фактично взяв на себе обов'язки з виховання її дітей. Систематична відсутність відповідача у житті дітей призвела до того, що вони бажають змінити прізвище з прізвища їхнього батька на прізвище вітчима. Вважала, що зміна прізвища дітей цілком відповідає їх інтересам.

Рішенням Краматорського міського суду Донецької області від 01 квітня 2019 року, залишеним без змін постановою Донецького апеляційного суду від 17 липня 2019 року, у задоволенні позову відмовлено.

Відмовляючи у задоволенні позовних вимог, суд першої інстанції, з висновком якого погодився суд апеляційної інстанції, виходив із того, що зміна прізвища дітей не буде відповідати їх інтересам, психологічному та гармонійному розвитку, оскільки оцінка дітьми поведінки своїх батьків, життєвих обставин є необ'єктивною, так як діти ще не розуміють, що зміна їх прізвищ не може впливати на обставини, які відбулися або відбудуться, та на взаємовідносини, які склалися між колишнім подружжям, навпаки, зміна прізвища може зашкодити їх подальшому спілкуванню з їх рідним батьком, тоді як таке спілкування для дітей є необхідним.

Також судами враховано, що відповідач постійно намагається спілкуватися з дітьми, сплачує аліменти на їх утримання, а позивач перешкоджає спілкуванню батька з дітьми, що підтверджено рішенням Краматорського міського суду Донецької області від 04 вересня 2017 року у справі № 234/18697/16ц.

У серпні 2019 року матір дітей подала до Верховного Суду касаційну скаргу, в якій, посилаючись на неправильне застосування норм матеріального права та порушення норм процесуального права, просила скасувати вказані судові рішення та ухвалити нове рішення про задоволення позову. Касаційна скарга мотивована тим, що суди попередніх інстанцій дійшли помилкового висновку про відмову у задоволенні позову про зміну прізвища дітей, допустили порушення положень Конвенції про права дитини, не врахували думки дітей щодо зміни їх прізвища.

Вказувала на те, що відповідач вводив суд в оману тим, що він піклується про дітей та проявляє почуття любові до них, хоча мав на меті будь-яким чином перешкодити дітям у прояві їх бажання. Відповідач неодноразово стверджував про образу на дітей, називав їх «зрадниками» за те, що вони мають прихильність до її чоловіка, вважають його своїм батьком, та відмовляються від спілкування з відповідачем.

Зазначала, що відповідач агресивно поводить з дітьми, нерегулярно сплачує аліменти на дітей.

У жовтні 2019 року батько дітей подав відзив на касаційну скаргу, в якому просив відмовити у задоволенні касаційної скарги та залишити судові рішення без змін, як такі, що ухвалені з додержанням норм матеріального та процесуального права. Верховний Суд вирішив касаційну скаргу залишити без

задоволення. Рішення Краматорського міського суду Донецької області від 01.04.2019 року та постанову Донецького апеляційного суду від 17.07.2019 року залишити без змін, зважаючи на наступне.

Позиція Верховного Суду та нормативно – правове обґрунтування

Відповідно до ч.3 ст. 51 Конституції України сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою.

Частиною першою статті 3 Конвенції ООН про права дитини від 20 листопада 1989 року (ратифікована Україною 27 лютого 1991 року, дата набуття чинності для України 27 вересня 1991 року) визначено, що в усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини.

Кожна дитина відповідно до статті 7 Конвенції ООН про права дитини від 20 листопада 1989 року має право на збереження індивідуальності.

Одним із основних засобів ідентифікації дитини є її ім'я, яке надається дитині при народженні і складається із прізвища, власного імені та по батькові, якщо інше не випливає із закону або звичаю національної меншини, до якої вона належить.

Відповідно до ст.145 СК України прізвище дитини визначається за прізвищем батьків. Якщо мати, батько мають різні прізвища, прізвище дитини визначається за їхньою згодою. Спір між батьками щодо прізвища дитини може вирішуватися органом опіки та піклування або судом.

Частинами третьою, п'ятою ст.148 СК України передбачено, що у разі зміни прізвища одного з батьків прізвище дитини може бути змінено за згодою обох батьків та за згодою дитини, яка досягла семи років.

У разі заперечення одним із батьків щодо зміни прізвища дитини спір між ними щодо такої зміни може вирішуватися органом опіки та піклування або судом. При вирішенні спору беруться до уваги виконання батьками своїх обов'язків щодо дитини, а також інші обставини, які засвідчують відповідність зміни прізвища інтересам дитини.

Верховний Суд виходить з того, що при вирішенні спору щодо дитини судом на перше місце ставляться «якнайкращі інтереси дитини», оцінка яких включає в себе знаходження балансу між усіма елементами, необхідними для прийняття рішення.

Інтереси дитини є пріоритетним і визначальним для вирішення спору щодо зміни прізвища дітей.

Дитина є суб'єктом права і, незважаючи на незначний вік, неповну цивільну дієздатність, має певний обсяг прав. Одним з основних її прав є право висловлювати свою думку та право на врахування думки щодо питань, які стосуються її життя. Закріплення цього права підкреслює, що дитина є особистістю, з думкою якої потрібно рахуватись, особливо при вирішенні питань, які безпосередньо її стосуються.

У статті 12 Конвенції про права дитини визначено, що держави-учасниці забезпечують дитині, здатній сформулювати власні погляди, право вільно висловлювати ці погляди з усіх питань, що торкаються дитини, причому поглядам дитини приділяється належна увага згідно з її віком і зрілістю. З цієї метою дитині, зокрема, надається можливість бути заслуханою в ході будь-якого судового чи адміністративного розгляду, що торкається дитини, безпосередньо або через представника чи відповідний орган у порядку, передбаченому процесуальними нормами національного законодавства.

01 квітня 2007 для України набула чинності Європейська конвенція про здійснення прав дітей від 25 січня 1996 року.

Положеннями статті 3 Європейської конвенції передбачено права дитини бути проінформованим та висловити свою думку під час розгляду справи (судового розгляду).

Дитина, яка внутрішнім законодавством визнається такою, що має достатній рівень розуміння, під час розгляду судовим органом справи, що стосується її, наділяється наступними правами: отримувати всю відповідну інформацію; отримувати консультації; мати можливість висловлювати свої думки; бути поінформованою про можливі наслідки реалізації цих думок та про можливі наслідки будь-якого рішення.

Статтею 6 Європейської конвенції про здійснення прав дітей передбачено порядок прийняття рішення судовими органами під час розгляду справи, що стосується дитини.

Так, якщо внутрішнім законодавством дитина визнається такою, що має достатній рівень розуміння, перед прийняттям рішення судовий орган: упевнюється в тому, що дитина отримала всю відповідну інформацію; у відповідних випадках консультує дитину сам або через інших осіб чи інші органи в зрозумілій дитині спосіб (у разі необхідності – приватно), якщо це явно не суперечить найвищим інтересам дитини; надає можливість дитині висловлювати її думки; приділяє належну увагу думкам, висловленим дитиною.

Згідно зі ст.171 СК України дитина має право на те, щоб бути вислуханою батьками, іншими членами сім'ї, посадовими особами з питань, що стосуються її особисто, а також питань сім'ї. Дитина, яка може висловити свою думку, має бути вислухана при вирішенні між батьками, іншими особами спору щодо її виховання, місця проживання, у тому числі при вирішенні спору про позбавлення батьківських прав, поновлення батьківських прав, а також спору щодо управління її майном. Суд має право постановити рішення всупереч думці дитини, якщо цього вимагають її інтереси.

У судовому засіданні суду першої інстанції 26 березня 2019 року у присутності педагога суд вислухав думку дитини. Неповнолітній син сторін у судовому засіданні пояснив, що після розлучення батьків проживає разом з матір'ю та вітчимою. З батьком бачився давно, приблизно півроку тому у присутності матері. Пояснив, що він раніше часто спілкувався з батьком, він брав його до себе додому, приходив до нього в школу. Останнім часом вони не спілкуються, телефона батька у нього нема. Батько дарив йому подарунки, залишаючи їх у вчителя, але він не бажав їх приймати. Рік тому, коли він перейшов до нової школи, однокласники деякий час ображали його у зв'язку з прізвищем батька, у зв'язку з чим він попросив матір змінити

йому прізвище. На цей час однокласники не ображають його, але хотів би змінити прізвище на прізвище матері. Вважає, що спортивні та шкільні досягнення він має завдяки матері, але вони пов'язуються з прізвищем батька, який пишається ним, але не бере участі у його вихованні.

Донька сторін у судовому засіданні пояснила, що в школі її не ображали, з батьком бачилася давно, його телефона в неї нема. Пояснила, що раніше, коли дозволяла позивачка, вони ходили в гості до дідуся та бабусі з боку батька. Відповідач декілька разів приходив до неї на змагання, передавав тренеру спортивний шолом та перчатки для зайняття спортом. Вважає, що з прізвищем матері їй буде краще, оскільки спортивні та шкільні досягнення пов'язуються з прізвищем батька, але він не бере участі у її вихованні.

При вирішенні справи про зміну прізвища дитини необхідно також враховувати стосунки, які існують між дитиною та її батьками, в тому числі й з тим із батьків, хто проживає окремо. Якщо той із батьків, хто має спільне з дитиною прізвище і проживає окремо від дитини, зберігає з нею близькі стосунки і продовжує брати участь в її вихованні, то не є доцільним сприяти відчуженню між батьком і дитиною, зокрема, шляхом зміни прізвища.

За таких обставин, коли батько (мати) не лише не спілкується з дитиною, хоча ніхто не перешкоджає йому (їй) в цьому, не виявляє щодо дитини батьківської турботи і уваги, то його (її) заперечення не можуть бути безумовною підставою для відмови у зміні прізвища дитини за наявності обставин, які свідчать про обґрунтованість і доцільність такого рішення.

У справі, що переглядається, встановлено, що відповідач постійно намагається спілкуватися з дітьми, сплачує аліменти на їх утримання, а позивач перешкоджає спілкуванню батька з дітьми, що підтверджено рішенням Краматорського міського суду Донецької області від 04 вересня 2017 року у справі № 234/18697/16-ц.

Згідно з висновком психологічної діагностики щодо з'ясування ставлення дітей до зміни прізвища, яка проведена 06 вересня 2018 року психологом ЗОШ № 20 на виконання ухвали суду, діти сторін мають бажання змінити прізвище. На питання, чому в них виникло таке бажання, вони відповіли: «Хочу, щоб мої досягнення відносились до прізвища матері, не батька, бо саме мати в нас вкладала потрібні якості». Їх стосунки з батьком порушені. Діти неохоче згадують неприємне минуле, коли батьки сварились на очах у дітей та батько негативно ставився до матері.

Проте під час психологічної діагностики психолог не зміг відповісти на більшість запитань у зв'язку з відмовою позивачки від діагностування. Для з'ясування питання, чи відчувають діти психоемоційне навантаження у зв'язку з тим, що у них з позивачкою різні прізвища і чи не призведе зміна прізвища до психологічної травми, в судовому засіданні сторонами було запропоновано пройти додаткову психологічну діагностику та допитати класних керівників, але сторони від пропозиції суду відмовились та просили справу розглядати на підставі наявних доказів.

На виконання вимог ст.171 СК України, п.3 ч.1 ст.382 ЦПК України, суди попередніх інстанцій навели відповідні мотиви, за яких вони дійшли висновку про те, що оцінка дітьми поведінки своїх батьків, життєвих обставин є необ'єктивною, так як діти ще не розуміють, що зміна їх прізвищ не може вплинути на обставини, які відбулися або відбудуться, та на взаємовідносини, які склались між колишнім подружжям.

Слід також зауважити, що батьки мають право змінити прізвище дитини лише до досягнення дитиною 16 років. По досягненні цього віку питання щодо зміни прізвища може бути ініційовано лише самою дитиною у порядку, встановленому Порядком розгляду заяв про зміну імені (прізвища, власного імені, по батькові) фізичної особи, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 11 липня 2007 року № 915.

Отже, суд першої інстанції, з висновком якого погодився суд апеляційної інстанції, встановивши обставини справи, надавши належну правову оцінку всім доказам, які містяться в матеріалах справи у їх сукупності та взаємозв'язку, належним чином визначив найкращі інтереси дітей, а тому дійшов правильного висновку про відмову у задоволенні позову про зміну прізвища дітей.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитись за посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/88815152>

Постанова Верховного Суду від 10.06.2020 у справі №643/5316/18 (провадження № 61-19919ск19)

Надання строку для примирення подружжя є правом суду, а не його обов'язком.

ЦПК України не містить норм щодо обмеження права представника на подання від імені особи, яку він представляє, позову про розірвання шлюбу.

У травні 2018 року один із подружжя (жінка) звернулася до суду з позовом до чоловіка про розірвання шлюбу. Позовна заява мотивована тим, що 18 вересня 2010 року відділом реєстрації актів цивільного стану по м. Харкову Харківського міського управління юстиції між сторонами було зареєстровано шлюб, про що складено актовий запис № 1403. Від шлюбу сторони мають неповнолітнього сина. Посилаючись на те, що фактичні шлюбні відносини між сторонами припинено, сім'я розпалася та існує формально, примирення з відповідачем неможливо, а подальше спільне проживання і збереження шлюбу суперечить інтересам сторін, позивач просила суд шлюб зареєстрований між нею та чоловіком розірвати.

Рішенням Московського районного суду м. Харкова від 25 червня 2019 року позов задоволено. Шлюб між подружжям, зареєстрований 18 вересня 2010 року відділом реєстрації актів цивільного стану по м. Харкову Харківського міського управління юстиції, актовий запис № 1403, розірвано.

Суд, з'ясувавши причини розірвання шлюбу, фактичні взаємовідносини подружжя, дійшов до висновку, що подальше сімейне життя подружжя і збереження сім'ї неможливе.

Постановою Харківського апеляційного суду від 25 вересня 2019 року апеляційну скаргу відповідача залишено без задоволення, а рішення Московського районного суду м. Харкова від 25 червня 2019 року залишено без змін.

Приймаючи постанову від 25 вересня 2019 року, колегія суддів з огляду на доводи позивача, яка не має наміру продовжувати шлюбні відносини з відповідачем, ураховуючи конституційне право особи на шлюб за вільною згодою, дійшла висновку, що шлюб сторін носить формальний характер та погодилась із висновком суду першої інстанції про наявність підстав для розірвання шлюбу.

У касаційній скарзі відповідач, посилаючись на неправильне застосування судами попередніх інстанцій норм матеріального права і порушення норм процесуального права, просить оскаржені судові рішення скасувати та ухвалити нове рішення про відмову в задоволенні позову про розірвання шлюбу.

Касаційна скарга відповідача мотивована тим, що суди попередніх інстанцій ухвалюючи оскаржені судові рішення проігнорували його доводи, викладені у відзиві на позов, додаткових поясненнях і апеляційній скарзі та не надали їм належної оцінки.

Вважав, що в порушення вимог статті 112 Сімейного кодексу України (далі - СК України) судами не було з'ясовано фактичні взаємини подружжя, дійсні причини позову про розірвання шлюбу, та не було встановлено того факту, що подальше спільне життя подружжя і збереження шлюбу суперечить інтересам одного з них та інтересам їх сина.

Судом першої інстанції не було вжито заходів щодо примирення подружжя відповідно до статті 111 СК України, а апеляційний суд в своїй постанові не навів аргументів щодо відмови у наданні часу для примирення подружжя.

Судами не було враховано, що право на пред'явлення позову про розірвання шлюбу має лише один з подружжя, а позовна заява від імені дружини-позивача подана її представником - адвокатом Абдулаєвою - Мартіросян І. Х., що є порушенням норм сімейного законодавства.

Верховний Суд вирішив залишити касаційну скаргу залишити без задоволення, рішення Московського районного суду м. Харкова від 25.06.2019 року та постанову Харківського апеляційного суду від 25.09.2019 року залишити без змін, зважаючи на наступне.

Позиція Верховного Суду та нормативно – правове обґрунтування

Статтею 51 Конституції України визначено, що шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки і чоловіка. Кожен із подружжя має рівні права і обов'язки у шлюбі та сім'ї.

Згідно з частиною першою статті 24 СК України шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки та чоловіка. Примушування жінки та чоловіка до шлюбу не допускається.

Згідно з частинами третьою та четвертою статті 56 СК України кожен з подружжя має право припинити шлюбні відносини. Примушування до припинення шлюбних відносин, примушування до їх збереження, в тому числі примушування до статевого зв'язку за допомогою фізичного або психічного насильства, є порушенням права дружини, чоловіка на свободу та особисту недоторканість і може мати наслідки, встановлені законом.

Відповідно до частини першої статті 104 СК України шлюб припиняється внаслідок його розірвання.

Згідно із частиною третьою статті 105 СК України шлюб припиняється внаслідок його розірвання за позовом одного з подружжя на підставі рішення суду відповідно до статті 110 цього Кодексу.

Позов про розірвання шлюбу може бути пред'явлений одним із подружжя (частина 1 статті 110 СК України).

Відповідно до статті 112 СК України суд з'ясовує фактичні взаємини подружжя, дійсні причини позову про розірвання шлюбу, бере до уваги наявність малолітньої дитини, дитини-інваліда та інші обставини життя подружжя. Суд постановляє рішення про розірвання шлюбу, якщо буде встановлено, що подальше спільне життя подружжя і збереження шлюбу суперечило б інтересам одного з них, інтересам їхніх дітей, що мають істотне значення.

У пункті 10 постанови Пленуму Верховного Суду України від 21 грудня 2007 року № 11 «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя» судам роз'яснено, що проголошена Конституцією України охорона сім'ї державою полягає, зокрема, в тому, що шлюб може бути розірвано в судовому порядку лише за умови, якщо встановлено, що подальше спільне життя подружжя і збереження шлюбу суперечитиме інтересам одного з них чи інтересам їх дітей.

Згідно зі статтею 111 СК України суд вживає заходів щодо примирення подружжя, якщо це не суперечить моральним засадам суспільства.

За змістом указаної норми заходи щодо примирення подружжя вживаються судом за умови, що це не суперечить моральним засадам суспільства. Суд не може примушувати дружину та чоловіка проживати разом, цікавитися обставинами їх приватного життя, вимагати надання доказів порушення сімейних обов'язків особистого характеру тощо. Закон не визначає, які саме заходи можуть застосовуватися судом для примирення подружжя.

Надання строку для примирення подружжя є правом суду, а не його обов'язком.

Вирішуючи спір, суди, з дотриманням вимог статей 89, 263, 264, 367

ЦПК України, встановивши, що сторони разом не проживають, сімейні стосунки не підтримують, шлюб існує формально, збереження шлюбу суперечитиме інтересам позивача, дійшли обґрунтованого висновку про наявність правових підстав для задоволення позову про розірвання шлюбу. Висновки судів першої та апеляційної інстанцій відповідають обставинам справи, які встановлені відповідно до вимог процесуального закону.

Доводи касаційної скарги про те, що суди не застосували відповідно до статті 111 СК України заходи примирення подружжя касаційний суд відхиляє, як безпідставні.

При цьому, колегія суддів враховує, що позов про розірвання шлюбу подано до суду у травні 2018 року та відкривши провадження у справі 02 серпня 2018 року, суд першої інстанції ухвалив оскаржуване рішення тільки 25 червня 2019 року, тобто більш ніж через рік після пред'явлення позову та десять місяців після відкриття провадження у справі. Розгляд справи в апеляційному суді тривав до 25 вересня 2019 року. У вказаний період часу відповідач мав можливість вживати заходи до примирення із дружиною, однак остання послідовно наполягала на розірванні шлюбу, заяв про відмову від позову, або залишення позову без розгляду не подавала. Про небажання позивача зберегти сім'ю зазначає і сам відповідач у своїй касаційній скарзі.

За таких обставин висновок судів про наявність підстав для розірвання шлюбу є правильним, оскільки подальше збереження шлюбу суперечило інтересам позивача, а відмова судів у розірванні шлюбу могла б свідчити про примушування дружини до шлюбу проти її волі.

Відпочинок сторін із спільною дитиною, святкування разом дня народження сина не свідчать про наявність підстав для відмови у задоволенні позову.

Відповідно до частин першої, другої статті 64 ЦПК України представник, який має повноваження на ведення справи в суді, здійснює від імені особи, яку він представляє, її процесуальні права та обов'язки. Обмеження повноважень представника на вчинення певної процесуальної дії мають бути застережені у виданій йому довіреності або ордері.

ЦПК України не містить норм щодо обмеження права представника на подання від імені особи, яку він представляє, позову про розірвання шлюбу.

Повноваження адвоката на представництво інтересів позивача в суді підтверджено ордером про надання правової допомоги та витягом з договору про надання правової допомоги. Обмежень повноважень адвоката на подання позову про розірвання шлюбу вказаний ордер не містить.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитись за посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/89732882>

3.2. Практика Європейського суду з прав людини

Назва: CASE OF UZBYAKOV v. RUSSIA (Application no. 71160/13)

Дата прийняття: 05.05.2020

Зміст: Справа стосувалася скарги заявника на усиновлення його дитини (дочки) іншою сім'єю та відмови національних судів скасувати це рішення. Заявником у цій справі є уродженець Узбекистану, громадянин Росії, який разом із жінкою на ім'я О. М. мав п'ятеро дітей, наймолодша з яких – Д., 2009 року народження. Пара та їхні діти проживали разом, проте оскільки заявник на той час незаконно проживав у Російській Федерації, його ім'я не було зазначено в графі «батько» у свідоцтвах про народження дітей.

У січні 2011 року заявника було затримано та поміщено під варту на час досудового розслідування до квітня того ж року. Впродовж цього часу, в лютому 2011 року, О. М. померла, і діти були передані до дитячого притулку та перебували там упродовж наступного місяця. Четверо старших дітей були в школі-інтернаті для дітей сиріт, а Д. у віці 14 місяців була передана до дитячого будинку. Заявник дізнався про смерть О. М. у березні 2011 року та почав вживати заходів для визнання батьківства. Того ж місяця Д. було передано під опіку потенційним усиновлювачам, які забрали дитину до свого будинку в м. Моршанськ Тамбовської області. Пізніше решту дітей забрала сестра О. М.

У вересні 2011 року Моршанський районний суд Тамбовської області надав дозвіл на усиновлення Д. парою, яка за нею доглядала. Суд встановив, що біологічна мати Д. померла, а ім'я батька не було вказано у свідоцтві про її народження; відповідно, вона була позбавлена батьківського піклування, і певний час провела в дитячому будинку. Суд не встановив жодних перешкод для усиновлення та ухвалив відповідне рішення. Суд було також поінформовано, що рідні брати і сестри Д. перебувають під опікою в прийомній сім'ї в Пензенській області. Розпочате заявником провадження з визнання батьківства під час його перебування під вартою завершилось ухваленням на його користь рішенням суду, яким було визнано його батьківство щодо чотирьох дітей у квітні 2012 року та прийнято рішення про їх повернення. В окремому провадженні щодо Д. заявник дізнався про її усиновлення і доповнив вимогу про визнання батьківства ще однією – про скасування усиновлення дочки. Зокрема, заявник стверджував, що рішення про усиновлення було ухвалено з порушенням законодавства та всупереч інтересам Д.; окрім цього, згідно з положеннями закону, розділення братів і сестер не було дозволено, а згода батьків була вимогою.

Орган опіки і піклування Каменського району, представник з Уповноваженого з прав людини в Російській Федерації

підтримали заяву заявника. Проте в жовтні 2012 року суд відхилив її, дійшовши висновку, що він був батьком Д., проте визнання його батьківства більше не мало сенсу за відсутністю підстав для скасування рішення про усиновлення. Суд установив, що таких підстав законодавством не було передбачено: зокрема, усиновлювачі виконали відповідні законодавчі обов'язки, і умови були прийнятними для виховання дитини, оскільки пара була фінансово забезпечена, мала постійну роботу та належні житлові умови. Наступні скарги заявника були відхилені, і в червні 2013 року Верховний суд ухвалив остаточне рішення.

Констатоване порушення (стаття): Порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя).

З повним текстом рішення можна ознайомитись за посиланням: <https://cutt.ly/dpVpwWo>

Джерело: Огляд рішень Європейського суду з прав людини. Рішення за період з 04.05.2020 по 08.05.2020 /Відпов. за вип.: О. Ю. Тарасенко, Д. П. Мордас, Р. Ш. Бабанли. — Київ, 2020. — Вип. 18. — 27 стор.

Посилання: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Oglyad_18_2020.pdf

Назва: CASE OF GUBASHEVA AND FERZAULI v. RUSSIA (Application no. 38433/17)

Дата прийняття: 12.05.2020

Зміст: Ця справа стосувалася невиконання органами державної влади рішення суду про визначення місця проживання дитини (другої заявниці) з її матір'ю (першою заявницею). Заявницями є А. Г., 1989 року народження, та Р. Ф., 2012 року народження (мати й дочка), громадянки Російської Федерації, які проживають у Чеченській Республіці та Республіці Інгушетія (Російська Федерація) відповідно. У 2012 році перша заявниця розлучилася зі своїм чоловіком Р. Ф. Друга заявниця (її дочка) проживала з нею до серпня 2014 року, коли Р. Ф. викрав її в матері. У лютому 2015 року А. Г. отримала рішення Сунженського районного суду Республіки Інгушетія про визначення місця проживання дитини з матір'ю. У серпні того ж року виконавча служба Сунженського району розпочала виконавче провадження. Пізніше виконавче провадження було передано до виконавчих служб в Інгушетії та Республіці Чечня. Вони намагалися встановити, де саме проживав батько дитини, однак зробити це не вдалось. У серпні 2016 року державний виконавець знайшов Р. Ф. на робочому місці, він заявив, що працює в Республіці Інгушетія та проживає в Республіці Чечня і не має наміру повертати дитину. Рішенням суду в квітні 2016 року Р. Ф. було зобов'язано сплатити адміністративний штраф у розмірі 1000 російських рублів (приблизно 15 євро) за невиконання рішення суду про визначення місця проживання дитини. У листопаді 2016 року районний суд встановив, що дії державної виконавчої служби явно не є достатніми для забезпечення виконання рішення, і зобов'язав службу виправити виявлені в її діяльності порушення. Рішення суду першої інстанції щодо визначення місця проживання дитини на час розгляду справи Судом все ще не виконане.

Констатоване порушення (стаття): Порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя).

З повним текстом рішення можна ознайомитись за посиланням: <https://cutt.ly/opVaXcU>

Джерело: Огляд рішень Європейського суду з прав людини. Рішення за період з 04.05.2020 по 08.05.2020 /Відпов. за вип.: О. Ю. Тарасенко, Д. П. Мордас, Р. Ш. Бабанли. — Київ, 2020. — Вип. 18. — 27 стор.

Посилання: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Oglyad_18_2020.pdf

Назва: CASE OF SINGLA v. RUSSIA (Application no. 9183/16)

Дата прийняття: 19.05.2020

Зміст: Заявник вказував, що його видворення з Російської Федерації після кримінального засудження становило порушення його права на повагу до сімейного життя. Кримінальне провадження щодо заявника У 1991 році заявник прибув з Індії до Російської Федерації за студентською візою для навчання в університеті в м. Москві. Як убачається з наданих матеріалів, заявник після завершення навчання і далі проживав у Росії на підставі робочої візи. Із 1996 року заявник спільно проживав з громадянкою Російської Федерації Н. А. У 2006 та 2009 роках у них народилися дві доньки. Н. А. та їхні спільні з заявником діти не мали зв'язків з Індією.

28 березня 2012 року заявника було затримано, а 13 листопада 2013 року його було засуджено до покарання у виді позбавлення волі на строк п'ять років і шість місяців за обман міської влади м. Москви шляхом шахрайського використання державної орендної нерухомості між 2006 та 2011 роками. Під час відбуття заявником покарання Н. А. та їхні діти спілкувалися з ним по телефону, листувалися і мали побачення. Звільнення заявника мало відбутися у вересні 2017 року. Як убачається з наданих документів, у невстановлену дату влітку 2015 року заявник звернувся із заявою про умовно-дострокове звільнення. 10 серпня 2015 року суд відхилив його клопотання як завчасне. У невстановлену дату 2016 року заявник знову клопотав про умовнодострокове звільнення. Клопотання було задоволено, і 27 червня 2016 року заявника було звільнено.

Видворення заявника та оскарження цього рішення 14 січня 2015 року міністр юстиції Російської Федерації видав указ про небажаність перебування заявника на території Російської Федерації та його депортацію з країни після звільнення з установи виконання покарань, якщо він не покине країну за власним бажанням. Заявник намагався оскаржити це рішення до національних судів, аргументуючи порушенням його права на сімейне життя, проте безуспішно. Звільнення заявника та його видворення В день звільнення заявника – 27 червня 2016 року – державний орган з питань міграції ухвалив рішення про депортацію заявника з посиланням на відповідний указ від 14 січня 2015 року. 29 червня 2016 року заявник висловив власне бажання про залишення території Російської Федерації, проте державна виконавча служба не дозволила йому виїхати за межі країни.

5 жовтня 2016 року за результатами розгляду скарги заявника, районний суд визнав рішення про депортацію незаконним, зазначивши, що, зважаючи на його дострокове звільнення, заявник має залишитись на території Російської Федерації до завершення строку його покарання під наглядом працівника пенітенціарного органу. 17 січня 2017 року адміністративна палата Верховного суду Республіки Мордовія скасувала це рішення та визнала рішення про депортацію законним. 25 вересня 2017 року заявника було депортовано з Російської Федерації.

Констатоване порушення (стаття): Порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя).

З повним текстом рішення можна ознайомитись за посиланням: <https://cutt.ly/OpVWSvG>

Джерело: Огляд рішень Європейського суду з прав людини. Рішення за період з 18.05.2020 по 22.05.2020 /Відпов. за вип.: О. Ю. Тарасенко, Д. П. Мордас, Р. Ш. Бабанли. — Київ, 2020. — Вип. 20. — 12 стор.

Посилання: <https://cutt.ly/2sJ9ITc>

Назва: CASE OF MUNTEANU v. THE REPUBLIC OF MOLDOVA (Application no. 34168/11)

Дата прийняття: 26.05.2020

Зміст: Справа стосувалася відповіді органів державної влади на скарги заявників про домашнє насильство, які, як вони стверджували, були не лише дискримінаційними, але й мали потурання зловживанням. Заявники у справі, Р. та К., мати та її син, є громадянами Молдови, які народились у 1971 та 1998 роках відповідно. Вони проживають у м. Дурлешті (Республіка Молдова).

Зі слів заявниці, її колишній чоловік, І. М., залежний від алкоголю, неодноразово нападав на неї як усно, так і фізично. Після першого інциденту в 2007 році, пов'язаного з важким побиттям, їй довелося провести три тижні в лікарні. Відтоді в 2011 та 2012 роках їй неодноразово були завдані тяжкі тілесні ушкодження, ножові поранення та зламано щелепу. Більшість травм відображені у медичних висновках. У грудні 2011 року заявниця розлучилася з чоловіком. Її син також скаржився на жорстоке насильство з боку І. М., у зв'язку із чим у нього констатували посттравматичний стресовий розлад у 2012 році. Того ж року чоловіка заявниці позбавили батьківських прав. Під час цього провадження її син підтвердив факти насильства, зокрема те, що І. М. неодноразово бив його молотком по голові, колов його виделкою та прибивав пальці дверима.

Заявниця неодноразово скаржилася на жорстоке поведіння до органів державної влади, у тому числі до поліції та соціальних працівників, і зверталась із заявами про захист до судів. Чоловік заявниці здебільшого ігнорував встановлені зобов'язання судом залишити будинок сім'ї та не наближатись до заявників, і, як правило, поліція не видаляла його, коли заявниця телефонувала з проханням допомоги. Зрештою, І. М. було взято під варту в липні 2012 року, через два місяці після інциденту зі зламанною щелепою заявниці, за її проханням.

Проти чоловіка заявниці було порушено два кримінальні провадження. Його було засуджено у 2012 році за заподіяння тілесних ушкоджень заявниці, а у 2013 році – за домашнє насильство, погрози заподіяння смерті та невиконання судових рішень. Незважаючи на те, що йому було призначено покарання у виді тюремного ув'язнення на два роки у межах другого кримінального провадження, суди встановили, що «аморальність дій жертви» є обставиною, що пом'якшує відповідальність, і що заявниця спровокувала І. М., відмовившись залишати родину. Заявниця також подала офіційні скарги на дії працівників правоохоронних органів та соціальних працівників у зв'язку з тим, що вони не ставились до її скарг достатньо серйозно, зазначаючи що перші відмовились допомагати їй, тоді як останні намагались переконати її зберегти сім'ю, проявляючи «доброту» до І. М. У 2014 році чоловіка заявниці було звільнено від кримінальної відповідальності, а в 2015 році – розпочато нове кримінальне провадження за фактом вчинення насильства ним щодо заявниці, яке було припинено у 2016 році.

Констатоване порушення (стаття): Порушення статті 3 Конвенції (заборона катування) стосовно обох

заявників. Порушення статті 14 Конвенції (заборона дискримінації) у поєднанні із статтею 3 Конвенції.

З повним текстом рішення можна ознайомитись за посиланням: <https://cutt.ly/CpVD8gk>

Джерело: Огляд рішень Європейського суду з прав людини. Рішення за період з 25.05.2020 по 29.05.2020 /Відпов. за вип.: О. Ю. Тарасенко, Д. П. Мордас, Р. Ш. Бабанли. — Київ, 2020. — Вип. 21. — 42 стор.

Посилання: <https://cutt.ly/zsJ3BUY>

Назва: CASE OF SĻADZEVSKIS v. LATVIA (Application no. 32003/13)

Дата прийняття: 11.06.2020

Зміст: Заявник у цій справі скаржився, що тривалість провадження у справі про встановлення опіки над дітьми та визначення місця їх проживання не була сумісною з вимогою розгляду в «розумний строк».

Констатоване порушення (стаття): Порушення пункту 1 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд).

З повним текстом рішення можна ознайомитись за посиланням: <https://cutt.ly/ZpV6ZGw>

Джерело: Огляд рішень Європейського суду з прав людини. Рішення за період з 09.06.2020 по 12.06.2020 /Відпов. за вип.: О. Ю. Тарасенко, Д. П. Мордас, Р. Ш. Бабанли. — Київ, 2020. — Вип. 23. — 34 стор

Посилання: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Oglyad_ESPL_23.pdf

Назва: CASE OF POLSHINA v. RUSSIA (Application no. 65557/14)

Дата прийняття: 16.06.2020

Зміст: Справа стосувалася нездатності національних органів влади запобігти актам домашнього насильства щодо заявниці та притягнути до відповідальності винних осіб, а також усунути дискримінаційні наслідки домашнього насильства стосовно жінок в цілому.

Заявниця у 2009 році уклала шлюб із П. і народила дитину. Починаючи з перших місяців її вагітності П. проявляв контроль та примушував до вчинення певних дій. Пізніше, у 2011 році, П. завдав заявниці тілесних ушкоджень, що були підтверджені медичними довідками. Через це заявниця кілька разів зверталась до правоохоронних органів зі скаргами на насильство, погрози його застосування та побої.

Однак поліція не вбачала підстав для порушення кримінальної справи проти П.

Надалі пара розлучилась; їхня спільна дитина по буднях проживала із заявницею, а у вихідні – з П. На початку 2012 року пара стала проживати разом, проте удруге розлучилась після того, як П. зачинив заявницю та їхню дитину на добу в квартирі без ключів та мобільного зв'язку. Заявниця знову звернулася до правоохоронців із скаргами, що П. погрожує її вбити та «виколоти очі»; зокрема вона зазначила, що це не перший випадок погроз і вона всерйоз побоюється за своє життя. Однак міліція не вбачила в цьому жодної злочинної поведінки, оскільки П. заперечував будь-які погрози. Незважаючи на скасування прокуратурою цього рішення, поліція все ж не проводила жодних слідчих дій.

У листопаді 2012 року, коли заявниця забирала сина від П., він схопив її, завдав тілесних ушкоджень та погрожував вбити; ці ушкодження заявниця зафіксувала і пізніше звернулася до поліції. Проте поліція вкотре відмовила у відкритті кримінального провадження, зазначивши про словесний характер погроз та кваліфікацію ушкоджень як таких, що підлягають розгляду в порядку приватного обвинувачення. В грудні 2012 року колишнє подружжя сперечалось про місце проживання дитини, у цей час П. схопив дитину і побіг; коли заявниця наздогнала їх, П. штовхнув її на землю. Вона знову звернулася до поліції, проте отримала відмову у відкритті справи у зв'язку з відсутністю свідків. Незважаючи на те, що в січні 2013 року заявниця вкотре подала заяву до поліції, в якій описала всі повторювані випадки насильства, додавши медичні довідки та навівши імена та контакти свідків, поліція відмовила у відкритті справи у зв'язку з відсутністю ознак будь-якого кримінального правопорушення. Скасування наглядовим прокурором рішення про це та призначення додаткової перевірки до бажаного успіху не призвело. 1 квітня 2014 року за клопотанням заявниці районний суд постановив окрему ухвалу, адресовану керівникові відділку поліції, в якій суд відзначив неспроможність слідчого усунути недоліки, встановлені наглядовим прокурором, у зв'язку з чим було порушено вимоги процесуального закону, що позбавило заявницю права на доступ до суду. 31 травня 2013 року заявниця ініціювала приватне обвинувачення проти П. щодо насильницьких дій у серпні 2011 року та листопаді 2012 року; мировий суддя провів 23 судові засідання. В травні наступного року заявниця звернулася із заявою про припинення

провадження у зв'язку із укладенням угоди про примирення з П.

Констатоване порушення (стаття): Порушення статті 3 Конвенції (заборона катування). Порушення статті 14 Конвенції (заборона дискримінації) у поєднанні зі статтею 3 Конвенції.

З повним текстом рішення можна ознайомитись за посиланням: <https://cutt.ly/EpBt0IJ>

Джерело: Огляд рішень Європейського суду з прав людини. Рішення за період з 15.06.2020 по 19.06.2020 / Відпов. за вип.: О. Ю. Тарасенко, Д. П. Мордас, Р. Ш. Бабанли. — Київ, 2020. — Вип. 24. — 18 стор.

Посилання:

https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Oglyad_ESPL_23.pdf

Назва: CASE OF BOLJEVIĆ v. SERBIA (Application no. 47443/14)

Дата прийняття: 16.06.2020

Зміст: Справа стосувалася відмови національних судів повторно відкрити провадження у справі про встановлення батьківства 1970-х років у зв'язку зі спливом строку позовної давності.

Заявник стверджував, що ухвалення судами таких рішень позбавило його можливості довести факт свого походження за допомогою сучасних методів ДНК-тестування. Заявник у справі, П. Б., є громадянином Сербії, який народився у 1969 році й проживає в м. Ечка (Сербія). До 2011–2012 років заявник вважав беззаперечним той факт, що особа А. – його біологічний батько. Однак під час розгляду справи про спадкування після смерті А. заявникові стало відомо про остаточне рішення суду, ухвалене у 1970-х роках, в якому суд констатував, що він не міг бути його біологічним батьком.

Суди дійшли такого висновку, головним чином, на підставі показань свідків, зокрема, щодо моменту знайомства матері заявника та А. У січні 2012 року заявник та його мати звернулися до суду із клопотанням про поновлення провадження у справі про встановлення батьківства. Вони, зокрема, стверджували, що заявник нещодавно дізнався про судові рішення від 1970 року і що, хоча проведення ДНКтесту на той час не було можливим, на сьогодні такий аналіз може бути проведений за рішенням суду. Крім того, А. завжди був батьком заявника згідно з даними офіційного реєстру народжень.

Суди першої та другої інстанцій відмовили у задоволенні клопотання у зв'язку зі спливом строку позовної давності. Зокрема, клопотання про перегляд справи за нововиявленими обставинами чи докази мали бути подані протягом п'яти років після ухвалення остаточного рішення у справі, а це означає, що заявник мав би подати своє клопотання у 1977 році. Апеляційний суд також додав, що аргумент заявника про те, що він лише нещодавно дізнався про судові рішення 1970-х років, немає значення для справи, оскільки його права були належним чином захищені в рамках першого провадження його законним опікуном. У 2014 році Конституційний суд також ухвалив рішення не на користь заявника.

Оцінка Суду: Суд встановив, що сербські суди відмовили у поновленні цивільного провадження, завершеного у 1970–х роках як такого, що відповідало закону, адже не вбачили жодних доказів свавільності обґрунтування оскаржуваних рішень судів першої та апеляційної інстанцій. Така відмова переслідувала легітимну мету у забезпеченні правової визначеності та захисту прав інших осіб. Крім цього, запровадження строків позовної давності у справах про встановлення батьківства направлене на захист інтересів імовірних батьків від несвоєчасних позовів та запобігання можливій несправедливості, якщо суди мають зробити висновки про факти, що мали місце багато років тому. Проте збереження правової визначеності саме собою не є достатньою підставою для позбавлення заявника права дізнатись правду про своє походження з урахуванням конкретних обставин його справи і того, що поставлено на карту для нього, а саме з'ясування важливого аспекту його особистості. Дійсно, як визнав Уряд, у заявника не було жодних законних можливостей продовжити строки подачі клопотання про поновлення провадження і, таким чином, неможливо забезпечити баланс відповідних інтересів з урахуванням конкретних обставин його справи. Суд підкреслив, зокрема, що заявник вважав А. своїм біологічним батьком до початку спадкового провадження у 2011–2012 роках. Більше того, А. був зазначений як батько заявника у свідоцтвах про народження, виданих у 2014 та 2019 роках. В будь-якому випадку на приватне життя померлої особи, у цій справі – А., не могло негативно вплинути клопотання заявника про проведення аналізу ДНК, і матеріали справи не містять інформації про те, якою була б реакція його родини на такий аналіз. Незалежно від свободи дій («свободи розсуду») Суд надав державам можливість приймати рішення з таких делікатних питань, які виникли у справі заявника, і, таким чином, Суд дійшов висновку, що сербські органи влади не забезпечили йому повагу до приватного життя, гарантованого Конвенцією.

Констатоване порушення (стаття): Порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя).

З повним текстом рішення можна ознайомитись за посиланням: <https://cutt.ly/hpBiYzz>

Джерело: Огляд рішень Європейського суду з прав людини. Рішення за період з 15.06.2020 по 19.06.2020 / Відпов. за вип.: О. Ю. Тарасенко, Д. П. Мордас, Р. Ш. Бабанли. — Київ, 2020. — Вип. 24. — 18 стор.

Посилання: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Oglyad_ESPL_23.pdf

Назва: CASE OF OMOREFE v. SPAIN (Application no. 69339/16)

Дата прийняття: 23.06.2020

Зміст: Справа стосувалася передачі дитини на виховання і подальшого її усиновлення та нездатності біологічної матері підтримувати контакт із нею.

Заявниця у справі, П. О., є громадянкою Нігерії, народилася у 1976 році та проживає в м. Памплоні (Іспанія). На час подій вона незаконно проживала в Іспанії. У лютому 2009 року заявниця просила помістити її сина під опіку відповідних органів влади до приймального центру, який перебував у підпорядкуванні регіональної влади, у зв'язку з особистими та сімейними труднощами (відсутність доходу, житла та роботи, непорозуміння у сім'ї). Наступного дня дитину було визнано покинутою та поміщено до приймального центру. Наступного місяця заявницю було поінформовано, що передбачений захід – це передача її сина на виховання і він може бути возз'єднаний зі своєю біологічною сім'єю у середньостроковій перспективі за умови досягнення його батьками певних цілей.

У березні 2009 року експертна комісія запропонувала організувати поміщення дитини до прийомної сім'ї до усиновлення, встановивши, що мати не відвідувала її, вона була відсторонена від дитини під час візитів, її особиста ситуація була дуже нестабільною. Також було аргументовано, що заявниця не буде заперечувати щодо передачі сина на виховання, але вона наполягала на тому, що це не має позбавити її контактів із сином. У травні 2009 року Генеральна дирекція у справах захисту сім'ї та дітей (орган державної влади) позбавила заявницю можливості бачитись із сином, оскільки вона не була присутня на запланованих візитах, а також через складнощі у встановленні емоційного зв'язку з дитиною. Надалі орган державної влади звернувся до суду з проханням про тимчасове поміщення дитини на виховання до усиновлення та позбавлення заявниці батьківських прав. Таким чином, згідно з рішенням суду син заявниці був переданий на виховання. У липні 2009 року заявниця оскаржила це рішення; її заяву було відхилено. Згодом вона подала апеляційну скаргу до суду (Audiencia Provincial), який прийняв її скаргу до провадження, констатувавши, що усиновлення дитини не може бути здійснено без згоди матері. Орган державної влади подав касаційну скаргу, яка була визнана неприйнятною. Захід з поміщення до усиновлення було скасовано у лютому 2014 року.

У березні 2014 року заявниця попросила надати дозвіл на відвідування сина. Не отримавши відповіді від органів державної влади, вона подала апеляцію, скаржачись на невизнання свого права на спілкування з дитиною. У червні 2015 року суд першої інстанції встановив їй години спілкування та побачень – одна година на місяць під наглядом органів державної влади у приміщенні для проведення сімейних зібрань. Тим часом орган державної влади вжив подальших заходів для організації передачі неповнолітньої особи до прийомної сім'ї на виховання із подальшим усиновленням, подавши звіт, в якому він зазначив про зв'язки дитини із прийомною сім'єю, з якою він проживав п'ять років, а також його належний та позитивний розвиток. У жовтні 2015 року суд (Audiencia Provincial) надав дозвіл на усиновлення дитини заявниці, встановивши, що відсутність згоди біологічної матері не є перешкодою, якщо усиновлення відповідає інтересам неповнолітньої особи. Скарга заявниці до Конституційного суду була визнана неприйнятною.

Констатоване порушення (стаття): Порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя).

З повним текстом рішення можна ознайомитись за посиланням:
<https://cutt.ly/YpBfXhP>

Джерело: Огляд рішень Європейського суду з прав людини. Рішення за період з 22.06.2020 по 26.06.2020 /Відпов. за вип.: О. Ю. Тарасенко, Д. П. Мордас, Р. Ш. Бабанли. — Київ, 2020. — Вип. 25. — 27 стор.

Посилання:
https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Ogljad_ESPL_25.pdf

Назва: CASE OF ILYA LYAPIN v. RUSSIA (Application no. 70879/11)

Дата прийняття: 30.06.2020

Зміст: Справа стосувалася позбавлення заявника батьківських прав. Заявник у справі – Л. – громадянин Росії, народився у 1980 році, проживає в м. Архангельськ. У травні 2011 року районний суд позбавив заявника батьківських прав щодо його сина В., 2001 року народження.

Суд установив, що заявник не проживав разом із В. з квітня 2003 року, тобто з часу розлучення зі своєю колишньою дружиною А. К.; він не брав участі у вихованні сина з 2004 року; лише час від часу він надавав хлопчику фінансову підтримку. Суд дійшов висновку, що сімейні зв'язки між заявником та В. були втрачені, хлопчик сприйняв іншу особу – М. К. (нового чоловіка матері) як свого батька. За таких обставин суд визнав, що позбавлення заявника батьківських прав відповідало найкращим інтересам дитини та залишив хлопчика під повною опікою матері. Заявник оскаржив рішення суду в апеляційному порядку, але в червні 2011 року обласний суд залишив рішення суду першої інстанції без змін. Спроби заявника домогтися перегляду рішень судів у порядку нагляду були безуспішними. Посилаючись на статтю 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя) заявник скаржився на свавільне позбавлення його батьківських прав.

Констатоване порушення (стаття): Відсутність порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя).

З повним текстом рішення можна ознайомитись за посиланням:
<https://cutt.ly/opBvxFi>

Джерело: Огляд рішень Європейського суду з прав людини. Рішення за період з 30.06.2020 по 03.07.2020 /Відпов. за вип.: О. Ю. Тарасенко, Д. П. Мордас, Р. Ш. Бабанли. — Київ, 2020. — Вип. 26. — 22 стор.

Посилання: https://zib.com.ua/files/Ogljad_ESPL_26.pdf

Назва: CASE OF BOCU v. ROMANIA (Application no. 58240/14)

Дата прийняття: 30.06.2020

Зміст: Справа стосувалася відсутності перегляду остаточного судового рішення, на підставі якого заявника визнано батьком Б. А. М. (яка народилася 18 вересня 1971 року); хоча заявник, за згодою останньої, отримав наукові докази того, що не був її біологічним батьком.

Заявник у справі є громадянином Румунії, який народився у 1947 році та проживає у м. Брашов. 2 лютого 1972 року мати Б. А. М. звернулася з позовом до суду про визнання заявника батьком. Рішенням суду від 6 листопада 1972 року заявник був визнаний батьком дитини. Це рішення, залишене без змін рішенням окружного суду від 23 березня 1973 року, ґрунтувалося на показаннях свідків та на результатах досліджень груп крові. У 2012 році заявник звернувся із позовом до суду про скасування рішення про визнання батьківства. Він клопотав до суду про призначення ДНК-дослідження. Суд відмовив у задоволенні його позову, і заявник оскаржив це рішення. 3 грудня 2012 року окружний суд відхилив апеляційну скаргу і постановив, що позов про скасування рішення про визнання батьківства може бути поданий лише чоловіком жінки, яка народила дитину в шлюбі.

У 2013 році заявник отримав згоду від Б. А. М., яка на той час вже досягла повноліття, на проведення дослідження їх обох, щоб визначити, чи є він її біологічним батьком. За результатами проведення генетичної експертизи було встановлено, що заявник не був біологічним батьком Б. А. М. 4 червня 2013 року заявник звернувся до окружного суду із заявою про перегляд рішення від 23 березня 1973 року. Суд визнав таку заяву неприйнятною через те, що вона не відповідає критеріям прийнятності, встановленим статтею 322 попередньої редакції Цивільного процесуального кодексу. Посилаючись на статтю 8 Конвенції, заявник скаржився, що він не мав змоги домогтися визнання в судовому порядку того факту, що він не був біологічним батьком Б. А. М., незважаючи на факт її згоди на експертне дослідження.

Констатоване порушення (стаття): Порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя).

З повним текстом рішення можна ознайомитись за посиланням:
<https://cutt.ly/JpBnPwp>

Джерело: Огляд рішень Європейського суду з прав людини. Рішення за період з 30.06.2020 по 03.07.2020 /Відпов. за вип.: О. Ю. Тарасенко, Д. П. Мордас, Р. Ш. Бабанли. — Київ, 2020. — Вип. 26. — 22 стор.

Посилання: https://zib.com.ua/files/Ogljad_ESPL_26.pdf

IV. ПУБЛІКАЦІЇ У СФЕРІ ДІЯЛЬНОСТІ КОМІТЕТУ

4.1. Наукові публікації

- Амеліна А. С. Колокольна Н. С. Медіаційні угоди (договори) щодо вирішення сімейних спорів. Юридичний науковий електронний журнал. 2020, 2. С. 99–102. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2020/27.pdf
- Бондаренко О. С. Верещака Я. В. Єдиний Державний реєстр випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі: оцінка ефективності. Юридичний науковий електронний журнал. 2020, 2. С. 301–303. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2020/80.pdf
- Герасимчук Л. Нездійсність шлюбу за сімейним законодавством України та застосовність норм міжнародного приватного права. Підприємство, господарство, право. 2020, 4. С. 22–27. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/4/5.pdf>
- Дяченко С. В., Колокольна Н. С. Запровадження медіації для вирішення сімейних спорів у цивільному судочинстві України: судова практика. Юридичний науковий електронний журнал. 2020, 2. С. 118–121. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2020/32.pdf
- Кенева О.О. Пащенко А.С. Щодо особливостей правового регулювання прав сіамських близнюків. Журнал східноєвропейського права. 2020, 76. С. 134–139. URL: http://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2020/05/keneva_pashchenko_76.pdf
- Мельниченко Ю. О. Зареєстроване цивільне партнерство та фактичний шлюб: проблеми правової регламентації в Україні. Правова держава. 2020, 38. С. 70–79. URL: <http://pd.onu.edu.ua/article/view/204136/206203>
- Ткачук К. В., Стародубцева Д. О. Домашнє насильство: європейський досвід та аналіз впроваджених змін в Україні. Журнал Східноєвропейського права. 2020, 75. С. 140–145. URL: http://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2020/04/tkachuk_starodubtseva_75.pdf
- Чеховська І. В. Яременко В. С. Право на укладання шлюбного договору. Юридичний науковий електронний журнал. 2020, 2. С. 144–147. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2020/39.pdf
- Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми досудового розслідування та судового розгляду злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей, шляхи їх вирішення» 19.06.2020

- Матеріали <https://www.naiu.kiev.ua/naukova-diyalnist/naukovi-zaxodi/naukovi-onlajn-zahodi/konferencia-navs-19-06-2020.html>
- Відео <https://www.youtube.com/watch?v=id1VaOa1zY&feature=youtu.be>

4.2. Дисертації

- Менджул М.В. «Теоретичні проблеми дії принципів сімейного права»
Дата захисту: 30.06.2020
Місце захисту: Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна
Автореферат дисертації: <https://cutt.ly/SsKkyA6>
Дисертація: <https://cutt.ly/2sKkkUQ>
- Байрачна М.І. «Права та обов'язки подружжя за Сімейним кодексом України.»
Дата захисту: 24.06.2020
Місце захисту: Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
Анотація дисертації: <https://cutt.ly/lSkjkK8>
Дисертація: <https://cutt.ly/rsKjOeb>

4.3. Публікації, які не відносяться до розряду наукових

- Ясинская М. Суррогатное материнство: границы допустимого. Юридическая практика. 2020. 9 июня. (№ 22/23). URL: <https://pravo.ua/articles/surrogatnoe-materinstvo-granicy-dopustimogo/>
- Мірошник Р. Лавандовий, білий, бостонський та ще 5 видів сучасних шлюбів. Українська правда. 2020, 26 травня. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2020/05/26/241109/>

V. РІЗНЕ

Посилання на відеоматеріали за результатами проведених заходів підвищення кваліфікації

- **Юридична сила шлюбного договору** - 02.04.2020 р.
Ганна Гаро – адвокат, сімейний медіатор, к.ю.н., Голова Комітету НААУ з сімейного права, співзасновник та член правління ГО «Центр сімейно-правових досліджень», «Асоціація сімейних медіаторів України».
Відеоматеріал за посиланням: <https://www.youtube.com/watch?v=43sjK1odris>
- **Булінг: міжнародний досвід вирішення проблеми** – 21.04.2020 р.
Лариса Гретченко – адвокат, медіатор, Заступник Голови Комітету НААУ з сімейного права, член Комітету НААУ медичного і фармацевтичного права та біоетики.
Відеоматеріал за посиланням: https://www.youtube.com/watch?v=LtxyW6n_bml
- **Медіація: цілі, завдання, застосування** – 27.04.2020 р.
Ганна Гаро – адвокат, сімейний медіатор, к.ю.н., Голова Комітету НААУ з сімейного права, співзасновник та член правління ГО «Центр сімейно-правових досліджень», «Асоціація сімейних медіаторів України».
Відеоматеріал за посиланням: <https://www.youtube.com/watch?v=D4YoboVEw28>
- **Особливості застосування сімейної медіації** – 30.04.2020 р.
Ганна Гаро – адвокат, сімейний медіатор, к.ю.н., Голова Комітету НААУ з сімейного права, співзасновник та член правління ГО «Центр сімейно-правових досліджень», «Асоціація сімейних медіаторів України».
Відеоматеріал за посиланням: <https://www.youtube.com/watch?v=P9wXP-hvZIO>
- **Законодавство у сфері застосування ДРТ (сурогатне материнство)** - 19.05.2020 р.
Ганна Гаро – адвокат, сімейний медіатор, к.ю.н., Голова Комітету НААУ з сімейного права, співзасновник та член правління ГО «Центр сімейно-правових досліджень», «Асоціація сімейних медіаторів України».
Відеоматеріал за посиланням: <https://www.youtube.com/watch?v=MZgMq1UtR-g>
- **Забезпечення «найкращих інтересів дитини»: зміст поняття, особливості** – 26.05.2020 р.
Ганна Гаро – адвокат, сімейний медіатор, к.ю.н., Голова Комітету НААУ з сімейного права, співзасновник та член правління ГО «Центр сімейно-правових досліджень», «Асоціація сімейних медіаторів України».
Відеоматеріал за посиланням: <https://www.youtube.com/watch?v=ut79CfPIWo4>
- **Особливості булінгу як соціально-негативного явища** – 29.05.2020 р.
Лариса Гретченко – адвокат, медіатор, Заступник Голови Комітету НААУ з сімейного права, член Комітету НААУ медичного і фармацевтичного права та біоетики.
Відеоматеріал за посиланням: <https://www.youtube.com/watch?v=EGfcM10HuY>
- **Базові навички сімейного медіатора** – 01.06.2020 р.
Ганна Гаро – адвокат, сімейний медіатор, к.ю.н., Голова Комітету НААУ з сімейного права, співзасновник та член правління ГО «Центр сімейно-правових досліджень», «Асоціація сімейних медіаторів України».
Відеоматеріал за посиланням: <https://www.youtube.com/watch?v=iffXmwbj29o>
- **Рекомендації щодо вирішення сімейних спорів** – 11.06.2020 р.
Ганна Гаро – адвокат, сімейний медіатор, к.ю.н., Голова Комітету НААУ з сімейного права, співзасновник та член правління ГО «Центр сімейно-правових досліджень», «Асоціація сімейних медіаторів України».
Відеоматеріал за посиланням: <https://www.youtube.com/watch?v=3oRqJg1ULMM&t=6s>